

64249

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI EĞİTİMİ
BÖLÜMÜ
TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YUNUS EMRE'NİN ŞAHISLAR DÜNYASI

Yüksek Lisans Tezi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sultan BOZKUŞ

T. C.	
DİCLE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI EĞİTİMİ	
BÖLÜMÜ	
Denetim No.	1997/2-3
Tasnif No.	

DIYARBAKIR - 1997

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
Yunus Emre'nin Hayatı	3
Menkıbeleri	7
Eserleri	11
Yunus Emre Dîvân'ında Şahıslar	13
1. PEYGAMBERLER	14
a) Âdem Peygamber.....	15
b) Şît Peygamber.....	18
c) İdris Peygamber.....	19
d) Nuh Peygamber.....	19
e) İbrahim Peygamber.....	20
f) İsmail Peygamber.....	21
g) Yakup Peygamber.....	22
h) Yusuf Peygamber.....	23
ı) Eyyûb Peygamber.....	25
i) Mûsâ Peygamber.....	26
j) İsâ Peygamber.....	31
k) Dâvûd Peygamber.....	33
l) Süleyman Peygamber.....	34
m) Lokman Peygamber.....	37
n) İlyas Peygamber.....	38
o) Yunus Peygamber.....	39
p) ö) Zekeriyâ Peygamber.....	39
q) Cercis Peygamber.....	40
r) Muhammed Peygamber.....	41
1. SAHABİLER	54
a) Ebubekir	55
b) Ömer	55
c) Osman.....	56
d) Ali.....	57
e) Hasan ile Hüseyin.....	58
f) Hamza.....	59
g) Ashâb-ı Suffa.....	60

3. MELEKLER	61
a) Cebrâil.....	62
b) Azrâil.....	63
c) Mikâil.....	65
d) Cin ve Peri.....	65
e) İsrâfil	67
4. BÜYÜK AŞIKLAR	69
a) Leylâ ile Mecnûn.....	70
b) Hüsrev ile Şîrîn.....	72
c) Ferhâd İle Şîrîn.....	72
5. UHREVİ ŞAHISLAR	74
a) Kirâmen Kâtibîn.....	75
b) Münker ü Nekir.....	76
c) Rıdvân.....	77
d) Hûrî.....	77
e) Gılmân.....	80
f) Zebâni.....	80
6. OLUMLU DİNİ KİŞİLER	82
a) Âlim	83
b) Dânişmend (Danışman)	84
c) Fâkih (Fakı)	85
d) Gazi.....	86
e) Hacı.....	87
f) Hoca.....	87
g) Muhakkîk.....	89
h) Müderris.....	89
ı) Müftî.....	90
i) Mü'mîn.....	91
j) Müsülmân.....	92
k) Müezzîn.....	95
l) Zâhid.....	95
7. OLUMSUZ DİNİ KİŞİLER	97
a) Âsî.....	98

b) Câhîl.....	99
c) Fâsik.....	100
d) Gafil.....	101
e) Günahkâr.....	102
f) Kâfir.....	102
g) Müfsîd.....	103
h) Münâfik.....	103
ı) Münkîr.....	104
i) Mürted.....	106
j) Şeytan.....	106

8. BÜYÜK SOFİLER.....	110
a) Abdurrezzak.....	111
b) Barak Baba.....	111
c) Cafer-i Tayyâr.....	112
d) Hallâc-ı Mansûr.....	112
e) İbrahim Edhem.....	114
f) İmrân.....	116
g) Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî.....	116
h) Sarı Saltuk.....	117
ı) Seydî Balum.....	117
i) Taptuk Emre.....	118
j) Üveys.....	119

9. ŞÖHRETLİ ŞAHISLAR.....	121
a) Belkıs.....	122
b) Fir'avn.....	122
c) Hâmân.....	122
d) Hârut.....	123
e) Hızır.....	124
f) Kârun.....	125
g) Nemrûd.....	125
h) Rüstem.....	126
ı) Zülkarneyn.....	126

10. TASAVVUFİ ŞAHISLAR.....	127
a) Âkil.....	128
b) Ârif.....	128

c) Âşık.....	131
d) Dervîş.....	153
e) Eren.....	164
f) Evlîya.....	171
g) Garip.....	173
h) Hâs u am , Hassü'l - has.....	176
ı) Miskîn.....	177
i) Mürîd.....	180
j) Mürşîd.....	180
k) Pîr.....	183
l) Rîcalü'l Gayb (Yidiler)	184
m) Rind.....	184
n) Sûfi.....	184
o) Yâran.....	186

11. TOPLUMSAL ŞAHISLAR.....188

a) Ahî.....	189
b) Attâr.....	191
c) Ayyâr.....	192
d) Fakîr.....	192
e) Harâmi.....	192
f) Kadı.....	193
g) Kolmaş.....	193
h) Müdde'î.....	194

12. DİĞER DİNLERİN ŞAHISLARI.....195

a) Keşiş.....	196
b) Rühban.....	196
c) Tersa.....	197

SONUÇ.....199

KAYNAKÇA.....203

ÖNSÖZ

Milletlerin edebiyat eserlerinde şahısların işleniş tarzının ortaya çıkması ile, o milletin düşünme tarzına bir ışık tutulmuş olur. Zaman, şahıs, mekan, olay gerek fiktif düşünce şekillerinde, gerek manzum düşünce şekillerinde farklı boyutlarda işlenir. Yunus, Ahmet Yesevi, Mevlana, Şeyh Galip, gibi büyük mutasavvıfların düşünce şekillerinde şahıslar çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Onlar bir yola teşvik ve yolun aksine nedamet aksinden sakındırırken, şahısları islam öğretisindeki maceraları ile değerlendirirler. Ama her sanatçı kendi bakış açısının özelliği ile kişileri değerlendirir. İslam öğretisi ve şark dünyasındaki milletlerin şöhretli şahısları ve tasavvuftaki şahıslar bu dört büyük mutasavvıfta değişik tarzlarda işlenirler. Eğer bu dört büyük mutasavvıfın eserlerinde iyi ve kötü şahsın nasıl işlendiği mukayeseli olarak ortaya çıkarılmak istenirse çok yorucu ancak çok değerli tip değerlendirme ve tip kodeksleri elde edilecektir.

Bizim mütevazi çalışmamız Yunus'un dünyasında bu şahısların nasıl hüviyetlere kavuşarak düş dünya öğreti vadisine çıktığını anlatmaktır. Yunus Emre, kişilerinin fiziksel nitelikleri üzerinde durmaz. Şahısların maceralarını gök kubbenin altındaki her insanın ilahi macerası ile bağlantı kurarak anlatır. Bir nevi Yunus, Dîvânı ile kendi insanına iyi ve gerekli gördüğü yerde kötü modeller sergiler. İnsanlar o vitrinin önünden geçerken uygun bulduklarına benzemeye, bulmadıklarından kaçınmaya çalışırlar. Ancak, Yunus bu şahısları bir felsefecinin soğuk ve ruhsuz mülahazaları ile değil, kalbinin sıcaklığı ve dervişliğinin ummanlığında verir. Şahıs- Yunus- Okuyucu üçgeni içinde bir üçlü düşünce tarzı oluşturur.

Yunus dîvânındaki şahısları oniki bölümde inceledik. Yaptığımız tasnifin eleştirilecek tarafları olur. Çünkü bu kadar farklı şahsı bir plan içine almakta zorlanmadığımızı söyleyemeyiz. Değişik tasnifler de yapılabilir. Daha

güzel güzelin düşmanıdır. Biz kendi çapımızda güzeli bulmaya çalıştık. Bahisleri geleneksel islam öğretisindeki işleniş tarzları ve tasavufufla ilgi kurarak anlatsa idik, kitap çok daha fazla bir hacime sahip olurdu. Biz bu yolu tercih etmedik. Ama kısmen de olsa bazı kişilerin bu yerlerine değinmeden geçmedik.

Yunus Emre, insanlık tarihinin islam öğretisine göre ilk insanın yere ayak bastığından öğretinin biteceği noktaya kadar önemli şahısları bize divanında anlatmıştır. Bizde karınca kararınca bu macerayı ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu çalışma sırasında metin olarak Faruk Kadri Timurtaş'ın "Yunus Emre Dîvânı"nı esas olarak aldık.

Çalışmalarım sırasında gerek bilimiyle ve gerek insanlığıyla bana her zaman büyük bir önder olan muhterem hocam **Doç. Dr. Himmet UÇ**'a, bana büyük bir destek olan onulmaz dertlerimin ortağı, sevgili dostum **Sacide BÜRKÜK**'e, manevi yardımlarından ötürü aileme de sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sultan BOZKUŞ

“Selâm olsun, Anadolu’ nun orta yerinde, Türk halkının bağrından dünyaya seslenmiş olan; halkı seven, halkın sevgilisi olmuş Yunus Emre’ ye. Türkçe, insanca ve Yunus’ ca olmanın sırrını, yani gerçek şiirin sırrını bulmuş olan; sevgiyi, insanlığı yücelten tanrılaştıran, tanrıyı alçak gönüllere, insanlığa, sevgiye indiren Yunus Emre’ ye; insanları birliğe, dirliğe, doğruluğa, barışa çağıran; şairler şairi, insanlar insanı, garibler garibi, dostlar dostu Türkmen kocası Yunus Emre’ ye”

Sabahattin EYÜBOĞLU

YUNUS EMRE’ NİN HAYATI

Türk edebiyatının yetiştirdiği en büyük şairlerden biri... Adı üstüne çeşitli söylentiler, hîkâyeler uydurulmuş, hayatı efsanelere karıştırılmış bir Derviş... Tanrı aşkı ile insan sevgisini, ölümsüz bir örgü içinde mısra mısra söylemiş bir halk adamı...

Hangi tarihte, nerede doğdu, kesin olarak bilinmiyor. Söylentiler çeşitli. En kesine yakın tahmin, Sakarya dolaylarında doğmuş bir Türkmen köylüsü olduğudur. Yaşadığı 13. yüzyıl Anadolu’su, o kadar karışık akınların Arap saçına döndüğü bir zamandır ki, kimin nereden geldiğini bulup çıkarmak mümkün değil... Kendisinin 13.asrın ikinci yarısıyla 14.asrın ilk yarısında yaşadığı zannedilmektedir. O çağlar Anadolu’nun Moğallar tarafından istilâsına rastlar. Yunus Emre’nin doğduğu yıl olarak tahmin edilen 1240 senesi, Selçuklular’ın Anadolu’da zayıflamaya başladıkları bir devredir. 1243’de Moğallar Köseadağ’da Selçuklular’ı korkunç bir bozguna uğrattır. Savaşı kazanan Moğollar, Anadolu’ya hâkim olurlar ve

Müslüman halka büyük acılar çektirirler. Anadolu, çok karışık bir döneme girer. Anadolu Selçuklu Devleti, istilâcı Moğol ordularıyla başa çıkamaz ve ağır vergiler altında ezilir. Moğollar, 1256'da Anadolu'yu tekrar istilâ ederler. Bundan sonra Anadolu'nun her tarafından, büyük karışıklıklar çıkar, beyler ayaklanır ve bağımsızlık sevdasına düşerler. Anadolu Selçuklu Devleti, artık Moğollar'ın emriyle hareket eden bir kukla hükümet durumundadır. Halkta, büyük bir maddî ve manevî çöküntü başlar. Can ve mal güvenliği kalmaz. İstiklâl sevdâsına düşen beyler de, birbirleriyle uğraşmaya başlarlar. İşte bu çok karışık dönem, Yunus Emre'nin doğduğu yıllara rastlar. Yunus'un şiirleri, ümitsiz halkın tesellisi, ümit kaynağı olur.

Çeşitli kaynakların ifadelerinden çıkardığımız sonuca göre Yunus Emre, 1240'larda doğmuştur. Gene çeşitli kaynaklar, Yunus'un 1320 veya 1321'de vefat ettiğine işaret etmektedir. Bu kaynakların en önemlisi Risâletün Nushıyye'deki şu beyittir:

Söze tarih yedi yüz yedi idi
Yunus canı bu yolda fidi yidi

Hicri 707, Milâdi 1307'ye tekabül eder. Yunus, bu risâlesini ilerlemiş bir yaşta yazmış olduğuna göre bu yıllarda yetmiş yaşlarında olması gerekir.

Yunus Emre'nin, Anadolu'da yaşadığı muhakkaktır. Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezmiş, hattâ Azerbeycan, İran ve Suriye illerini de dolaşmıştır. Bir şiirinde bunu şöyle ifade eder:

Gezerem Rûm ile Şam' ı
Yukarı illeri kamu

Mâlum olduğu üzere Rûm, Anadolu; Şam, Suriye illeri; yukarı iller de Azerbeycan ve İran anlamına gelir. Yunus'un, bu ziyaretleri, büyük ilim ve gönül

adamlarını, mutasavvıfları görmek ve tanışmak maksadıyla yaptığı tahmin edilmektedir.

Yunus'un ümmî yani okuma yazma bilmez olduğu zamanımıza kadar sürüp gelen bir düşüncedir. Bazı şiirlerinde "eline kalem almadığını", elifi, cimi okumadığını", "ne kara ne ak okumadığını", "ak üstüne karayı yazmadığını" söylemiştir. Yaşamı çevresinde meydana gelen menkıbeye göre de çocukluğunda okula verilmişse de alfabeye dili dönmediği için okuldan ayrılmıştır. Yine şiirlerinde kendisine "Miskîn", "Cahîl" terimlerini kullandığı için, bazı edebiyat tarihçileri Yunus'u, okur -yazar olmayan biri gibi görmek isterler. Oysa bu terimler, dervişliğin gereği alçak gönüllülükten gelmektedir. Buna rağmen yukardaki sözlere dayanılarak daha sonraki yüzyıllarda yazılan çeşitli eserlerde şairin ümmî olduğu ileri sürülmüştür. Fakat 20. yüzyılda şairin şiirleri üzerinde yapılan incelemeler, O'nun medrese öğrenimi gördüğünü, felsefe, tefsir, fıkıh gibi bilgilere yabancı olmadığını, Arapça ve Farsça bildiğini ortaya çıkarmıştır. Nitekim bazı şiirlerinde "29 heceyi (Arap alfabesindeki harf sayısı) uçtan uca okuduğunu", "mescitte, medresede çok ibadet eylediğini", "4 Kitab'ın anlamını okuyup tahsil ettiğini, tefsir okuyup anlamını bilmek gerektiğini, dilinde ilmi usul (tefsir, hadis, fıkıh gibi dinsel bilgilerin yöntemi) bulunduğunu" söylemiştir. Bazı Ayet ve Hadîslerden parçalar alması Arapça'yı bildiğini, Mevlânâ'nın bazı manzumlarını ya olduğu gibi ya da değiştirerek kullanması, Şirazlı Sadi'nin bir şiirini nazımla çevirmesi Farça bildiğini, Aruzla şiir yazması Dîvân şiirini tanıdığını gösterir. Tasavvuf tarihi, genel tarih, coğrafya, asronomi, mitologya ve buna benzer konulara değinmesi, Skolastik bilginin bütün dallarına yabancı kalmadığını göstermesi, medrese eğitimi almış, kültürlü biri olduğunun göstergesidir.

Yunus' un ümmî olduğu hakkındaki söylenti, her halde dervişlik alçak gönüllülüğüyle kendisini birşey bilmez göstermesinden doğmuştur. Nitekim, "üç buçuk okuyup kendini derin bilgin" göterenleri bazı şiirlerinde taşlamıştır.

Yunus, her halde doğup büyüdüğü çevrede kurulu olan Taptuk Emre' nin tekkesine kapılanmış olmalıdır. Bu dergâhta Yunus'un odun taşıyarak şeyhine hizmet ettiği ve en küçük mertebeden başlayarak, en ileri mertebeye kadar yükseldiği biliniyor. O kadar ki, sonunda Taptuk Emre' nin kızı ile evlenmiştir.

Yunus, Taptuk Emre'nin dergâhında piştikten ve tarikatın önemli fikir ve yollarını başkalarına açıklayacak ölçüye geldikten sonra, bir söylentiye göre Şeyhinin emri ile, bir söylentiye göre, kendi isteği ile, bitip tükenmez Anadolu gezilerine çıkmıştır. Yunus, uğradığı her köyde, handa, konakta, Tanrı sevgisi ve insan muhabbeti üzerinde konuşmuş, şiirler söylemiş, çağının kargaşalığını, beraberlik potası içinde eritmeye çalışmıştır.

Böyle söyleye, konuşa, köy, köy kasaba, kasaba Anadolu'yu gezmiş ve bu arada Konya'ya giderek zamanın büyük mutasavvıfı Mevlânâ Celâleddin'î Rumî ile görüşmüştür. Yunus, Doğu Anadolu'yu gezmiş, Şam'a kadar uzanmış, sonra tekrar doğduğu topraklara dönüp, ömrünün gerisini burada tamamlamıştır. Mezarı, Porsuk Suyu'nun Sakarya'ya döküldüğü kavşakta, Sarıköy'dedir. Fakat, Karaman'da, Bursa'da, Sandıklı'ya Bağlı Yayköy'de, Manisa'nın Kula kazâsında, Niğde Aksarayında, Afyon'un Döğer köyünde Yunus Emre'ye izâfe edilen mezar ve tekkeler de vardır. Bütün bunlar, Türk milletinin Yunus'a olan sevgisini gösteriyor. Anadolu halkı, Yunus'u kendi memleketine mâletmek istemektedir.

Son yıllarda Yunus'un Sarıköy'deki mezarı onarılmış, bir park içine alınmış, anıt haline getirilmiştir. Giriş kapısında "Sevelim, sevilelim" sözü vardır. Mezarın altındaki çeşme taşına da : "Haktan inen şerbeti, içtik elhamdülillâh" sözü kazılmıştır.

MENKİBELERİ

*Yunus'un şiirleri, Molla Kâsım adlı bir sofı hocanın eline geçer. Molla Kâsım, bu şiirleri, bir ırnak kenarında okumağa başlar. Dine uygun görmediklerini yırtıp, suya atar. Bu arada gözü birdenbire şöyle bir beyite takılır.

Derviş Yunus bu sözü, eğri büğrü söyleme,
Seni sığaya çeken bir Molla Kâsım gelir.

Bu beyti okur okumaz Molla Kâsım'ın akli başından gider, Yunus'un kerâmetine inanır ve onun erenlerden olduğunu anlar.

*Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya gelip yerleşmiş, kerametleri bütün Anadolu'da işitilmeğe başlanmıştı. Her taraftan müridler gelir, kendisine bağlanıp nasiplarını alırlardı. Yunus Emre fakir bir köylü olup, bu sıralarda çiftlikle meşgul olurdu.

Bir vakit kıtlık oldu. Yunus, o sene mahsul alamaz. Hacı Bektaş-ı Velî Hazretleri'nin şöhretini işitmiştir. Onun kapısına giden boş dönmezmiş. Eli boş gitmemek için, dağdan biraz yemiş toplayıp, Hacı Bektaş' a verir. Hediyesini sunup "Ben fakir bir kimseyim, bu yıl tarlamdan mahsul alamadım. Bu yemişi kabul edip, karşılığın da bana buğday verirsiniz ümidindeyim" der. Hacı Bektaş da "öyle olsun diyerek" dervişlerine işaret eder. Onlar da yemişleri alıp paylaşılar ve yerler.

Yunus, orada bir kaç gün kaldı. Daha sonra gitmek istedi. Şeyh'e, Yunus'un gitmek istediğini haber verdiler. Hacı Bektaş-ı Velî :

"- Sorun bakalım, buğday mı ister; yoksa himmet mi?" der. Yunus'a sorarlar. Yunus da:

“- Varın Yunus’a söyleyin, getirdiği yemiş sayısı kadar ona himmet verelim.” buyurdu. Yunus dedi ki :

“- Çoluk çoçuğum var, himmet karın doyurmaz. Lütfetsinler de buğday versinler.”

Bu sözünü de Hacı Bektaş’a ilettiler. Bu defa Hacı Bektaş-1 Velî:

“- Varın söyleyin, yemişin her çekirdeği için on himmet verelim.” dedi.

Yunus, bu söze karşılık gene :

“- Çoluk çoçuğum var. Bana buğday gerek.” diye ısrar etti. Himmete razı olmadı. Hacı Bektaş-1 Velî de dilediği kadar buğday verilmesini emretti, verdiler.

Yunus buğdayları alır, Şeyh’e veda edip, yola koyulur. Hacı Bektaş’ın mahallinden ayrılalı çok olmamıştı ki aklı başına geldi. Şöyle düşünür: “Büyük bir velîye vardım, bana nasip sundu. Yemişimin çekirdeklerinin on katı himmet vermek istedi, kabul etmedim. Ne kötü iş yaptım, ne kadar gâfilim. Buğday kısa zamanda tükenir, himmet ise hiç tükenmez. O nasipten mahrum kaldım. Geri dönüp o velînin huzuruna varayım. Belki himmet ettikleri nasibi bana tekrar verir.”

Bu düşüncelerle Yunus dönüp, tekrar tekkeye gelir. Hacı Bektaş’ın halifeleri, Yunus’un buğdaylarla geri döndüğünü görünce, niçin geldin diye sorarlar. Yunus da: “Bana buğday gerekmez ben himmet isterim” der. Bu durumu Şeyh’e arzederler. Hacı Bektaş-1 Velî buyurdu ki:

“- O iş, artık olmaz, biz onun işini Taptuk Emre’ye verdik, varsın nasibini ondan alsın.”

Yunus’a bunu duyururlar. Yunus da yola koyulur, uzun müddet gittikten sonra Taptuk Emre’nin katına varır. Hacı Bektaş’ın selamını söyler ve

durumu olduğu gibi ona arzeder. Taptuk Emre de:

“-Hoş geldin safa geldin.Hâlin bize mâlûm oldu, hizmet et, emek ver, nasibini al" dedi. Yunus da: "Ne hizmet var ise, buyurun emredin yerine getirelim" cevabını verdi.

Taptuk Emre, Yunus'a dağdan tekkeye odun taşıma hizmetini verir. Yunus her gün tekeye dağdan odun getirir, odunları hep sırtında taşırır, yaş ve eğri odun getirmez, hep kuru ve düzgününü seçer. Yunus'un devamlı düzgün odun getirdiğini gören şeyhi Taptuk Emre bunun sebebini sorar. O da cevaben: “Şeyhimin katına odunun bile eğrisinin girmesine, gönlüm râzı olmaz.” der. Tam kırk yıl bu hizmeti görür.

Yunus Emre, Şeyh Tapuk Hazretlerine yaptığı hizmetler karşılığında onun baş müridi olur. Şeyhi, ona bir gün “Söyle Yunus'um söyle” der. Yunus, Şeyhinin bu sözü bereketiyle şair olur, ilâhilerini yazar.

* Yunus, Taptuk'a uzun bir müddet hizmet etmesine rağmen, kendinde bir ilerleme görememiş ve kendine batın aleminden sırlar açılmaz. Yunus, bu duruma çok üzülür. Şeyhinden kaçıp, kırlara düşer. Birgün yolu bir mağaraya varır. Mağarada yedi kişi görür, onlarla arkadaş olur. Her akşam, onlardan biri dua eder, duası bereketiyle üstü yemeklerle donanmış bir sofraya gelir. Yerler içerler, Allah' a (C.C.) şükrederler. Birgün dua etme sırası Yunus'a gelir. Yunus ne dua edeceğini bilemez. Düşünür, taşınır sonunda şöyle dua eder: “Yarabbi! Benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa benim duamı da o zâtın hürmetine kabul eyle.” O akşam iki sofraya birden gelir. O yedi kişi Yunus' a: “Kimin hürmetine dua ettin de böyle iki sofraya birden geldi” derler. Yunus da, “önce siz söyleyin” der. Onlar da cevaben, “Taptuk'un kapısında, senelerdir hizmet eden Yunus'un hürmetine dua ederiz” derler. Yunus bunu duyunca aklı başından gider, hemen geri dönüp, tekkeye gelir. Kapıda, Taptuk'un hanımı Ana Bacı ile karşılaşır. “Aman ne olur, beni şeyhime bağışlat” der. Ana Bacı der ki: “Taptuk, sabah

namazına abdest almak için çıkar. Sen kapının eşiğine yat. Geçerken o senin üstüne basar, bu kim diye sorunca ben, Yunus derim. Hangi Yunus derse, bil ki şeyhinin gönlünden çıkmışsın. Bizim Yunus mu derse, hemen koş ayaklarına kapan, kendini bağışlatmaya çalış.”

Yunus Emre, Ana Bacı'nın dediği gibi yapar. Taptuk Emre'nin gözleri iyi görmezmiş. Ana Bacı, koluna girer, abdest almaya götürürmüş. O sabah gene götürürken, Taptuk'un ayağı, Yunus'a takılır ve bu kim diye sorar, Ana Bacı da “Yunus” deyince Taptuk: “Bizim Yunus mu?” diye sorar. Bunu işiten Yunus; şeyhinin ayaklarına kapanır ve kendini affettirir. Yunus, artık mertebesini öğrenmiştir. Taptuk Emre ona: “Artık mertebeni öğrendim, burada duramazsın. Asamı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin” der ve asasını atar. Yunus da, asanın peşinden gider, diyar diyar arar, birçok yıllardan sonra onu Sarıköy civarında bulur ve orada ruhunu teslim eder.

*Yunus Emre'nin, kendinden bir hayli yaşlı olan Mevlânâ Hazretleri'yle görüştüğü rivâyet edilir. Mevlânâ Hazretleri'nin vefatından sonra oğlu Sultan Veled'le Mevlânâ Türbesi'nin inşaatında çalışır. Yunus, elindeki taşları inşaata “Ya Allah” diyip fırlatır ve taşlar da inşaattaki yerine yapışır. Türbe'nin mimarı bu durumu görür ve Yunus'tan sorar: Yunus sır vermez ve Türbe'de çalışmaktan vazgeçer. Sultan Veled de ona izin verir ve şöyle söyler: “Git Yunus'um sen gönüller bina et.” Yunus Emre de Konya'dan ayrılır, başka diyarlara giderek, halkı irşad etmeye devam eder.

*Yunus Emre, birgün Moğol kâfirlerinin eline esir düşer. Kâfirler, onu kaynayan bir kazanın içine atarlar. Saatlerce kaynatırlar, sonra kapağı açarlar, Yunus'un kazandan dipdiri çıktığını görünce, korkularından orada duramayıp kaçarlar. Böleyce Yunus da düşmanlardan kurtulur.

*Yunus'un, Mevlânâ ile görüştüğünü daha önce belirtmiştik. Mevlânâ,

Yunus'un yüce değerini anlamış ve onun için şöyle dermiş: "Ben mânevî derecelerde hangi mertebeye ulaştımsa, bu Türkmen kocasını önümde buldum ve onu geçemedim. "Rivayet ederler ki, Yunus, Mevlânâ'nın Mesnevi'sini okur ve "ben olsaydım:

Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm,
der ve işin içinden çıkardım." demiş.

*Taptuk Emre, birgün dervişlerine kırdan çiçek toplayıp, kendisine getirmelerini söyler. Bütün müridler, rengarenk açmış en güzel çiçekleri toplarlar. Tekkeye getirirler. Yunus ise, hangi çiçeğin başına gittiyse, hepsinin Allah'ı (c.c.) zikrettiğini görür, hiç birini koparamaz. O sırada, bir çiçekten ses duyar:

"-Gel Yunus'um beni kopar. Ben bugün gaflet edip zikirten kaldım. Yunus, çiçeği koparır, mahcûbiyet içinde şeyhine getirir. Yunus'u tek bir çiçekle gören müridler, alay ederler. Kırdan bula bula bir tek çiçek mi buldun, derler. Taptuk da aynı soruyu sorunca, Yunus: "Kırdan çiçek pek çoktu, fakat hepsi Allah'a (c.c.) ibadet ediyordu. Bu çiçek ibadetten kalmış, onun için ancak onu koparabildim" der. Yunus'un bu cevabı karşısında diğer devîşler mahcup olurlar.

ESERLERİ

Yunus Emre'nin Dîvân ve Risâletü'n - Nushiyye isimli iki eseri bilinmektedir. Asıl Yunus şiirleri Dîvân'dadır. Zaten üzerinde durulacak asıl eseride Dîvân'ıdır. Şiirlerini daha çok ilahi ve Nefes biçiminde yazmıştır. Bu ilahi ve nefeslerden oluşan kitabına "Yunus Emre Dîvânı" denmekte ise de, bunun, Dîvân edebiyatı şairlerinin dîvânlarıyla hiçbir ilgisi yoktur. 365 parça şiirden oluşan "Yunus Emre Dîvânı" tasavvufun, lirizmin, söyleme sanatının zirvesidir. Ancak, bütün titiz çalışmalara rağmen, bu dîvânlara Yunus'tan başkalarının da şiirleri

girdiği kesindir. Çünkü, o kadar sevilmiştir ki, birçok şair Yunus'tan çok sonra da bu ağızla şiirler söylemiş ve bunu Yunus'a bağlayarak bir tatmine kavuşmuştur.

İnsan, Tanrı, ölüm, varlık, yokluk kavramlarını ulusal tasavvuf anlayışında eriterek, halka, hayata bağlı kalarak yazdığı ilâhilerle nefeslerinin toplandığı Dîvân'daki şiirlerin bir kısmı arûzla ve arûzun çeşitli vezinleriyle terennüm edilmiştir. Ancak Yunus şiirlerinin daha çoğu ve daha güzeleri hece ile söylenenlerdir.

Risâletü'n - Nushiyye didaktik bir mesnevidir. Dinî, ahlakî, tasavvufî öğüt ve açıklamaların yer aldığı bu eser, Yunus Emre'nin bilgi seviyesinin ve bir mürşid olarak da faaliyet gösterdiğinin delilidir.

Bu eserin baştan 13 beyti Fa'i la tün / Fa i la tün/ Fa i lün vezniyle yazılmıştır. Sonra nesirle yazılı bir bölüm kaleme alınmış ve bundan sonra Mefa'i lün / Mefa i lün / Fa' ü lün vezniyle söylenen 550 beyitlik asıl kitap hazırlanmıştır.

Yunus'un bir bölüm şiiri, Ahmet Adnan Saygun tarafından bestelenmiş ve "Yunus Emre Oratoryosu" adıyla yayınlanmış ve dünyanın birçok ülkelerinde icra edilmiştir.

“Yunus Emre’nin islâmi örneklere uyarak şiirlerini bir dîvân içerisinde topladığı ya da bunu yapmak istediği anlaşılıyor: “Yunus oldıysa adum pes ne acep, Okıyalar bu benüm divânümü”. İster şairin kendisi tarafından, isterse sonradan düzenlenmiş olsun, Yunus Emre’nin Divânı, Anadolu’da Türkçe şiirlerden meydana getirilen ilk dîvândır.”

Hasibe MAZIOĞLU

YUNUS EMRE DÎVÂN'INDA ŞAHISLAR

1-) PEYGAMBERLER

a) **ÂDEM PEYGAMBER :**

Âdem peygamber, semavî dinlere göre Allah' ın yarattığı ilk insan ve peygamberdir. Birçok hadislerde adı geçen Âdem, “Ebü'l Beşer (İnsanlığın Babası) “ künyesinde ve “Safıyyullah (Allah'ın temiz kulu) “ sıfatıyla anılmaktadır. Kuru çamurdan şekil verilmiş bir balçıktan yaratılan Âdem' in toprağı, yeryüzündeki her cins topraktan alınarak oluşturulmuştur. Şair, bir beyitte Âdem peygamberin yaratılışını anlatır: Allah'ın kudretiyle dört büyük meleği yoğurduğunu, ona şekil ve yol verdiğini ve Âdem' i ondan yarattığını söyler:

Toprağı kudretinden sûret u hat bağladı
Dört ferişte yoğurdu Âdem andan eyledi
(197/277.3)

Diğer bir beyitte ise altı bin yedi yüz yıl önce Âdem' in yaratıldığı dile getirilir:

Altı bin yidi yüzi yıldan geçen Âdem' i
Dile getürdi Yûnus şimdi tekrâr eyledi
(196/275.23)

Allah, Âdem peygamberi topraktan yaratmış ve tüm meleklerin ona secde etmesini istemiştir. Bütün melekler Hz. Âdem' e secde ettikleri halde cennetin hazinedarı ve meleklerin hocası durumunda olan Şeytan ona tapmak istememiştir:

Çalab Âdem cismini topraktan var eyledi
Şeytan geldi Âdem' e tapmağa âr eyledi
(194/275.1)

Çünkü, Şeytan, kendisinin ateşten, nurdan; Âdem' in ise topraktan yaratıldığını söyler.Âdem' in topraktan yaratılmasına rağmen içinin cevher ile dolu olduğunu bilmemiştir:

Eydür ben oddan nurdan ol bîr avuç toprakdan
Bilmedi kîm Âdem' ün İçîn gevher eyledi

(194/275.2)

Allah gördü ki, Şeytan Âdem'in içine, özüne bakmadı. Ve Âdem'in halka başkan eylendiğini bilmedi:

Zâhir gördi Adem'ün bâtınına bakmadı
Bilmedi kim Âdem'i halka server eyledi

(194/275.3)

Âdem'den bugüne değin ne eli vardır ne de yeni. Yemeği ile giymeside bir tanedir:

Âdem'den buna değin ne eli var ne yenin
Yimeğile geymeği bir dânededen eyledi

(197/277.8)

Bîr beyitte de Şeytan ile Âdem'in ayrı olduğunu, bunları yerli yerine Allah'ın koyduğunu, kula kulluk edenin kendisi tarafından belirlendiğini ve hiç kimsenin munasebetsizlik yapamayacağı ifade edilir:

İblîs ü Âdem kim olur bunda fuzulluk eyleye
Yirlü yirine sen kodun kul geldi kullık kılmağa

(177/251.6)

Başka bir beyitte ise Âdem ile Şeytan'ın bu durumunun sebebi olarak Allah gösterilir. Çünkü işi işleten Allah'tır, ay ve günü yaratıp gece ve gündüzün oluşmasını sağlayan da Allah'tır:

Âdem İblis kim ola işi işleden Çalab
Ay ü günü yaradup leyl ü nehâr eyledi

(196/275.2)

Allah, Âdem'i yaratmış ve hepimizi, herkesi bir madenden meydana getirmiştir:

Çün yaratdı Âdem'i bileyüdük biz kamu
Bu kamu hâs u âmı bir ma' denden eyledi
(197/277.4)

Âdem'e, cennette yaşarken cennetteki her şeyden faydalanması ve rahatça yaşaması, fakat yasak meyveye yanaşmaması emredilir. Ama Âdem peygamber nefesine hakim olamaz ve yasak meyveyi yer. Bunun üzerine de cennetten sürülür:

Âdem olup turmadın nefsüm boynın burmadın
Yanıldum buğday yidüm uçmakdan sürülüp geldüm
(106/151.7)

Şeytan, cennette gezerken Âdem'i kandırıp yasak meyveyi yemesini sağlamış ve Âdem cennetten atılıp dünyaya adım atmıştır:

Dün geldi Safi Âdem dünyâya basdı kadem
İblis aldadı ol dem uçmakda gezer iken
(135/189.4)

Âdem peygamber, Allah'ın buyruğunu tutmamış ve dünyaya atılmıştır. Yalnızlığından ötürü 300 yıl boyunca tevbe ile istiğfarda bulunmuş ve ağlamıştır. Aşağıdaki beyitte müslüman olan kişiye Allah'ın buyruğunu yerine getirmesini ve aksi takdirde 300 yıl boyunca yaşının dinmemesi söyleniyor:

Buyruğun tutmazısan Âdem'leyin
Üç yüz yılda yaşunı dindürmeye
(180/257.3)

Daha sonra Allah tarafından yakarışları kabul olununca Âdem ile Havva buluşmuşlar.Allah da Âdem peygambere “şükür,bu zamana erdin.” demiştir:

Allah eydür Âdem’ e şükür irdün bu deme

Bu dünyede ne tuidun dilün neye söyledi

(194/274.7)

Âdem insanlığın babası olduğu için kelime olarak “insan” anlamına da kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitte bu anlamıyla dikkati çeker :

Miskin Âdem oğlanını benzetmişler ikinciye

Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış gibi

(214/302.3)

b) şİT PEYGAMBER :

şit peygamber, Hz. Âdem’in oğludur. Adı Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir, daha çok hadislerle bilinmektedir. Kabe’yi ilk defa taştan bina edenin o olduğu söylenir, kılıcı bulan ve kafirlere karşı kılıçla ilk defa savaşan da odur.

Yunus Emre, bir beytinde şit olup bez dokuduğunu söylemekte ve onun dokumacı yanına dikkati çekmektedir:

Ben oldum İdris-i derzi şit oldum dokıdum bizi

Dâvûd’ un görklü âvâzı âh idüp nâlişe geldüm

(126/176.4)

c) **İDRİS PEYGAMBER :**

İdris peygamber, Şît peygamberden sonra gelmiştir ve onun oğludur. İlk defa rakam ve yazıyı bulan ve yazan kişidir. Ayrıca ilk defa elbise diken de odur. Bu yüzden katip ve terzilerin pîri sayılır. Bir beyitte onun bu terziliği üzerinde durulmaktadır:

Ben oldum İdris-i derzi Şît oldum dokıdum bizi
Dâvûd' un görklü âvâzı âh idüp nâlişe geldüm
(126/176.4)

Şair, bir beyitinde de kimilerin yiyip içtiğini, meleklerin rahmet saçtığını, İdris peygamberin ise Allah diye diye cennet elbisesi biçtiğini söyler:

Kimi yiyüp kimi içer hep melekler rahmet saçar
İdris nebi hulle biçer biçer Allah diyü diyü
(255/28.3)

d) **NUH PEYGAMBER:**

Hız. İdris'in göğre çekilmesinden sonra âdemoğulları doğru yoldan ayrılmışlardır ve putlara tapmaya başlamışlardır. Allah da onları imana getirmesi için Nuh peygamberi göndermiştir.

Nuh peygamber, rivayetlere göre 950 ya da 1000 yıl yaşadığı için uzun ömürlü olmasıyla bilinir. Hatta halk arasında "Nuh ömrü" de buradan gelmektedir. Ayrıca tufan olayıyla da anılmaktadır.

Aşağıdaki beyitte Nuh peygamber gibi bin yıl cefa çekmeyen Tufan'da gemiye bindirilmeye deniyor ve Tufan olayına bir telmih yapılıyor:

Bin yıl cefâ çekmeyince Nuh gibi
Tûfan'ında gemiye bindürmeye

(180/257.4)

Yunus, kendisini Nuh peygamberle özdeşleştiriyor, kendisini onun yerine koyuyor ve Nuh peygamber gibi din için çalıştığını söylüyor. Ayrıca Tufan için Nuh olduğunu ifade ediyor:

Nûh oldûm tûfâniçün çok durişdüm diniçün
Döymeyenin tağadan suya boğdurup geldüm.

(107/151.9)

Bir yerde de Nuh ile tufanda olduğunu söylüyor.
Yûnus'ıla balık beni çekdi deme yutdı bile
Zekeryâ'yla kaçdum bile Nûh'ıla tufandaydum

(92/132.4)

e) **İBRAHİM PEYGAMBER:**

Hız. İbrahim putlara tapan Babil halkını Allah'a davet edince, hükümdar olan Nemrud onu ateşe attırmıştır. Cebrâîl, Allah'ın emri ile onu havada tutmuş ve onun isteğini sormuştur. İbrahim peygamber de "Ben Allah'ın kuluyum, dileğim O'nadır, sana değildir. Allah ne dilerse yapsın." cevabını vermiş. Bu olaydan sonra Allah'ın sevgisini kazanan İbrahim peygambere "Halîl, Halîlullah" lakabı verilmiştir. Ateşe atılan İbrahim, bir gül bahçesine düşmüş. Ateşin günlerce yanmasına rağmen içi mucize ile gülbahçesine dönmüştür. Şair, bir beyitte bu olaya değinir ve İbrahim'e Nemrut'un ateşini gülbahçesine dönüştüren şeyin aşk olduğunu söyler:

İbrahim'e Nemrud odın ışkdur gülistân eyleyen
Işkdan nazar ericeğez gülzâr oldı nâr olmadı

(213/300.6)

Bilindiği üzere, İbrahim peygamber sofrasında misafir olmadığı zaman yemek yemezmiş. Misafir olunca da her şey bereketlenir ve bollaşırmiş. Bu nedenle onun adı bereket ile anılmaktadır. (Halil İbrahim bereketi veya sofrası). Bir beyitte Halil İbrahim ve Karun karşılaştırılmaktadır. Ve Karun gibi kötü tanınan birinin ne kadar malı olursa olsun hiç rahata erişemeyeceğini, Halil İbrahim'in ise samimiyetinden ötürü malını hayırlara teşfik etmesini ister:

Ol malun ki Halilidür hayırlara yeter seni
Ol mal ki ol Kârun'undur issi hiç râhat olmaya
(171/244.3)

f) İSMÂİL PEYGAMBER:

İsmâil, İbrahim peygamberin ilk oğlu olan peygamberdir. Hz. İbrahim, bir çocuğu olursa onu Allah'a kurban edeceğini söylediği için, İsmâil'i kurban etmek üzere süsleyip hazırlamıştır. Hz İbrahim, bıçağı birkaç kez boynuna sürttüğu halde kesmemiştir. O sırada CebraİL bir koç ile gelmiş kurban olarak o koçun kesilmesini söylemiştir. İslâmiyetteki kurban vecibesi bu olayla dolmuştur.

Şair, bir beyitte Allah, İsmail gibi kurban olmayan insana gökten koç indirmez, demektedir, Çünkü İsmail peygamber, tüm teslimiyetiyle kurban olmaya çalışmıştır:

Kurban olmayınca İsmâil gibi
Kimse için gökden koç indürmeye
(180 / 257.5)

Bir başka beyitte de adeta Hz. İsmâil gibi kurban olmak istediğini dile getiriyor:

Dost oldu bunca mihman bunca yıl bunca zaman
Gerçek İsmâil gibi kurbân olasım gelir.

(31 /45.7)

Yunus Emre, bir beyitte kendini İsmâil peygamberin yerine koymaktadır. Şimdi adının Yunus olduğunu, ama bir dönemde İsmâil olduğunu söyler ve Arafat'ta kurban olanın kendisi olduğunu da belirtir:

Şimdi adum Yûnus'durur ol demde İsmâil idi.
Ol dost için Arafat'a kurban olup çıkan benem

(103 / 146.11)

Yine kendisini İsmâil peygamberin yerine koyar ve kurban olayını anlatır: İsmâil'e bıçak çalındığı halde bıçağın ona kâr etmediğini ve Allah'ın onu özgür bıraktığını, koç ile kurbanda olduğunu söyler:

İsmâil'e çaldum bıçak bıçak bana kâr itmedi
Hak beni âzâd eyledi koçıla kurbandaydum

(92/132.5)

g) **YAKUP PEYGAMBER :**

İbrahim peygamberin torunu ve İshâk peygamberin oğludur. Yakup peygamberin lakabı "İsrâil"'dir. İsrâiloğulları onun soyundan gelir. Edebiyatta daima Yûsuf peygamber ile anılan Yakup peygamber, Yunus Emre'nin şiirlerinde de hep beraberdirler. Bilindiği üzere Yakup, oğulları içerisinde en çok Yûsuf'u sevmektedir. Kardeşlerinin Yûsuf'u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle Beyt'ül- ahzen (ahzenler evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur:

Ya'kub'ı ağladu aldun gözlerin
Yûsuf'ı Mısır'un sen itdün sultanı

(211/297.8)

Gözlerinin görmez oluşu, yıllarca ağlaması, külbe-i ahzân'ı, gözlerinin açılışı ile edebiyatta anılır. Aşık, bu çileleri yüzünden kendini veya gönlünü Hz. Yâkup'a benzetir. Bir beyitte Yûnus, aşık olarak adeta gözü yaşlı Yakup ile Mevlâsını çağırarak ister:

Derdi öküş Eyyûb ile gözi yaşlu Ya'kub ile
Ol Muhammed mahbûb ile çağırayın Mevlâm seni

(257/31.4)

Şu beyitte de çektiği cefaları ve ağlayışını Hz. Ya'kup ile anlatıyor:

Yûsuf'ıla ben kuyıda yatdum cefâ çekdüm bile
Ya'kûb'ıla çok ağladum bulınca figândaydum

(92/132.6)

Bir beyitte ise Yunus Emre bir aşıktır. Ya'kup seven kişinin, Yusuf ise sevilen kişinin kesretteki halidir. Gerçekte ise vahdet aleminde ne Yusuf vardır ne de Yakup :

Bu âlem-i kesvette sen Yusuf u ben Ya'kûb
Ol âlem-i vahdette ne Yusuf u ne Ken'ân

(146/206.5)

h) YUSUF PEYGAMBER:

İsrailoğulları peygamberlerinden olup Yakûp peygamberin oğludur. Beyitlerde “Yûsuf, Yûsuf- ı Ken'an “ isimleriyle anılmaktadır.

Bilindiği üzere Yakûp peygamberin oniki oğlu vardır ve o bunların içinde en çok Yûsuf'u sever. Babasının sevgisi ve çeşitli nedenlerden ötürü Yusuf'un kardeşleri onu kıra götürüp bir kuyuya atarlar. Bir beyitte Yunus Emre, kendini Yusuf peygamberin yerine koyarak bu kıssayı anlatmaya çalışır:

Yûsuf' ıla çâha inen terâzûya altun uran
Kaffesini basaduran Mısr' un issi sultan benem
(108/153.8)

Şair, Yusuf'la kuyuda yattığını ve cefa çektiğini söyler :

Yûsuf' ıla ben kuyıda yatdum cefâ çekdüm bile
Ya'kûb' ıla çok ağladum bulınca figândaydum
(92/132.6)

Bir beyitte de Ya'kup peygamber, oğlu Yusuf için öyle çok ağlamıştır ki gözleri görmez olmuştur ve Yusuf peygamber de Mısır'ın sultanı olmuştur:

Yakup' ı ağladup aldun gözlerin
Yûsuf' ı Mısr' un sen itdün sultanı
(211/297.8)

Yusuf'un harikulâde güzelliği ile çok zaman sevgili ona benzetilir. Yûsuf'un adının geçtiği diğer bir beyitte de bu durum anlatılır. Sevilen kişinin hayali (yani güzelliği) seven kişinin gözünden gitmez. Nitekim Yusuf'un nişanını Zeliha vermektedir. Zeliha, Yusuf'u satın alan Mısır maliye nazırının karısı ve Yusuf'un da aşığı idi:

Gitmez âşık gözinden hergiz ma'şuk hayâli
Nitekim Zelhâ virûr Yusuf' un nişânını
(219/310.3)

Dünyanın en güzel insanı olarak bilinen Yusuf peygamberin, yüzünden gün tutulmakta ve ay adeta doğmaya utanmaktadır. Yusuf peygamberi gören azametine hayran kalır :

Yüzünden gün dutılır ay doğmaya utanur
Gören heybete halur Yûsuf-ı Ken'an mısın
(144 /203.4)

Şair, bir beyitte ise şöyle bir sesleniş yapmaktadır: Gelin, varıp Yusuf'u görelim. Yusuf'un yüzünün nurundan bin aç doysun:

Gelün biz varalum Yûsuf'u görelüm
Ki yüzi nûrundan bin açlar toyalar
(40/60.2)

1) EYYÛB PEYGAMBER:

İsrâil oğullarından olup İshak peygamberin torunu olan Eyyûb peygamber, sabır timsalidir. Dünyadaki en güzel saadete sahip olduğu için Allah, onu imtihan etmek istemiştir. Malı mülkü elinden gitmiş, evlatları birer birer ölmüştür, hastalanmış, vücuduna yaralar açılmış, yaralarına kurt düşmüştür. Ama o bütün bunlara sabırla karşılık vermiştir. Şairimiz, tenine Eyyûb olup canına cefa çektirmektedir:

Eyyûb oldum tenüme cefâ kıldum canuma
Çığırdum Sübhânuma kurtlar döriyüp geldüm
(107/151.12)

Eyyûb peygamberin tenini kurtlar yemiştir. Çektiği bu acılara rağmen, dermanını sabırla bulmuştur:

Eyyûb'un kurda yidürdün tenini
Sabrıla buldı o dahı dermanı

(211 /297.7)

Yunus, bir beyitte kendi kendine şöyle seslenir: Yunus, şimdi her derde Eyyûb'un sabrettiği gibi sabret. Derde katlanamadığın halde derman istiyorsun.

Yûnus imdi her derde Eyyûb gibi sabr eyle
Derde katlanamazsın dermân arzu kılursın

(145/204.5)

Diğer bir beyitte ise Eyyûb peygamberle birlikte dertle inlediğini ve ceza çektiğini söyler:

Eyyûb' ıla derde iniledüm anladum çekdüm cezâ
Belkîs ile taht üzere mühr-i Süleyman'dayıdum

(92/132.3)

Şair, Mevlâsına öyle büyük bir özlem duymaktadır ki adeta derdi çok olan Eyyûb ile, gözü yaşlı olan Yakup ile, sevilen Muhammed ile onu çağırarak istemektedir:

Derdi öküş Eyyûb ile gözi yaşlu Ya'kub ile
Ol Muhammed mahbûb ile çağırayın Mevlâm seni

(257/31.4)

i) MÛSÂ PEYGAMBER:

Beyitlerde “Mûsâ, Mûsî, Mûsî-i İmrânî, İmrânîoğlu Mûsî” isim ve tamlamalarla anılan Mûsâ peygamber, İsrailoğullarından “İmrân” adındaki şahsın

soyundan dünyaya gelmiştir.

Mûsâ peygamber, edebiyatta Tur hadisesi (yani Allah ile konuşması), ejdarha olabilen asâsı, Yed-i Beyzâ'sı, Firavun'u suda boğması ile anılır. Dîvân'daki beyitlerde ise Tûr-ı Sinâ' ya çıkması ile bahis konusudur. Tûr hadisesi şöyledir:

Hız. Mûsâ, Mısır'a dönmek üzere ailesi ve iki çocuğuyla yola çıktığında Tûr-ı Sina'ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgar ve yağmurla karşılaşmış ve yolunu şaşırmıştır. Ateş yakmak istediye de çakmağı ateş almamıştır. O sırada uzaktan bir ateş gözüne ilişmiş ve ateşe yaklaşınca onun bir ağaç tepesinde olduğunu görmüş. Korkarak geri dönmek isterken, ağaçtan “Yâ Mûsâ! Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım !” diye bir nidâ gelmiş. Mûsâ secdeye varmış. Bu sırada ikinci bir nidâ ile “ Yâ Mûsâ, ben senin Rabbinim. Nalınlarını çıkar. Sen Tûva denilen kutsanmış vadidesin”. O zaman Mûsâ “ Yâ Rabbi ! Bana Zât' ını göster sana bakayım.” demiş. Allah'a da“ Sen beni göremezsın. Fakat dağa bak. Eğer benim tecellîme tahammül edip durursan beni görürsün.” dedi. Allah dağa tecellî eder, dağ parçalanır. Mûsâ bayılıp düşer. Bu mülakattan sonra da Hız. Mûsâ'ya“ Kelîmullah” denilir.

Bir beyitte Mûsâ peygamberin çobanlık yaptığı söylenir ve Mûsâ gibi çobanlık yapmayan Tûr'a Kelîm'üm diyüp gitmesin, denir:

Çobanlık itmeyince Mûsî' leyin
Kelîm' üm diyüp Tûr' a göndermeye

(180/257.6)

Mûsâ, Tûr'da Allah'ın yüzünü görmek istemiştir, ama Allah ona “ len terâni” yani “beni hiç göremezsın “ demiş ve onu görmeye dayanamayacağını söylemiştir:

Kim gördi anı ayân ne nakş u ne hod nişan
Sözi “len terâni “dür Mûsî’ye Tûr içinde

(167/238.4)

Fakat, Mûsâ’nın isteğiyle, Allah’ın nuru bir dağa tecellî eder ve Mûsâ gördüğü manzara karşısında kendinden geçer. Bir beyitte Tûr dağındaki bu tecellînin Mûsâ’ya neler ettiği söylenir:

Tûr tağında bir tecellî gör Mûsî’ye neler kıldı
Yûnus eydür Hak katında sözüm girü kalmaz benüm

(129/180.6)

Başka bir beyitte de, bu Tûr olayı şöyle dile getirilir :

Mûsî varur Tûr’a çıkar anda varur nûra bakar
Dostdan gayrı zerre kadar bu gözlerüm görmez benüm

(120/167.4)

Şair, bir yerde kendi dilek yerinin Tûr dağı olduğunu ve Mûsâ peygamber gibi gönlünün münâcâat eylediğini söyler:

Şu benüm hâcet-gâhum Tûr tağı oldu meger
Mûsî’ leyin bu gönlüm hoş münâcât eyledi

(202/285.3)

Diğer bir beyitte ise, bu durum şöyle ifade edilir:

Gözler gibi görmedüm söz gibi söyleşmedüm
Mûsî’ leyin münâcâat itdüm bir dağ içinde

(254/27.3)

Aşk, Hz. Mûsâ'nın başını döndürmüş, sersem bir hale getirmiştir:
Yüzbin İsi'yle Mûsi ışkunda sergerdan gezer
Acablerler beni dahı ışk nihengi yutduğını
(221/312.3)

Mûsâ peygamberin münâcâatı, aşıkın canı için benzetme unsuru
olmaktadır. Konuyla ilgili beyitler şunlardır:

Şunun gibi çapük nazar bir nazarda yüzbin Mûsâ
Ser-mest ü hayran kamusı di nice tedbir eyleyem
(116/161.4)

Miskîn Yûnus ol velî yirde gökte toptoli
Her bir taşun altında bin Imrânoğlu Mûsî
(210/295.5)

Şair, başka bir beyitte ise Allah'a münâcâat etmek için Tûr gerekmez,
diyor. Çünkü, kendisine göre o neredeyse Allah da ordadır, kısaca Allah her
yerdedir. Yeter ki gönül Allah ile dopdolu olsun:

Ol dostıla-durur benüm düni günü münâcâatum
Ben kandasam dost andadur n'iderem Mûsî vü Tûr'ı
(228/321.3)

Mûsâ'nın çıktığı Tûr dağı insanın vücudundan uzak değildir. İnsanın
içindedir:

Mûsi ağduğı Tûr'ı yohsa Beytü' l-ma'murı
İsrâfil çalan sûrı cümle vücudda bulduk
(72/105.5)

Şair, beyitlerden birinde her gece Mûsa olmak istediğini söyler :

Gâh münkad ü mutî'-i Hakk Allah'ın hâsı
Geh dönem her dîn olam Mûsa olam İmrân olam
(112/156.28)

Diğer bir beyitte ise gönlünün Tûr, canının Mûsâ olmasının ister:

Dilerisem ten eyleyem dilerisem can eyleyem
Gönlümi Tûr canum Mûsâ taht-ı Süleyman eyleyem
(94/135.2)

Şair, bir yerde ise durduğu yerin Tûr, bakdığının ise o ilahi çehre olmasını diler:

Turduğum yir Tûr ola bakduğum didâr ola
Ne hâcet Mûsî bana sen ben kayusı değül
(89/127.11)

Yunus Emre, beyitlerden birinde Mûsâ'yla Tûr'a çıktığını ve Mûsâ'nın yaptığı mülakatta olduğu gibi binbir kelime dediğini söyler:

Mûsâ'yla Tûr'a çıkdum binbir kelime didüm
Bu halk bizi ne bilsün anda bilinüp geldüm
(106/151.8)

Başka bir beyitte ise, Mûsâ peygamber gibi Allah'a hayran olup Tûr dağında kaldığını şöyle belirtir:

Sekiz uçmak âşıklara köşk ü saraydur bilene
Mûsî'leyin hayrân olup Tûr tağında kalan benem
(95/137.5)

Şair, bir diğer beyitte ise Tûr dağında Mûsâ ile Mevlâ'sını çağırarak
ister:

Gökyüzünde İsâ ile Tûr dağında Mûsâ ile
Elindeki âsa ile çağırayın Melâm seni

(257/31.3)

j) İSÂ PEYGAMBER :

İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. İsâ'ya dört kutsal kitaptan
olan İncil indirilmiştir. İsâ peygamber bir mucize olarak Meryem'den babasız olarak
doğmuştur. İsâ, Cebrâil'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona
can verir, ölüleri diriltirdi. Bu özelliklerine bir beyitte şöyle değinilir:

İsâ oldum kudretten behânem bir avretten
İnâyet oldu Hak' dan ölü dirgürüp geldüm

(106 /151.6)

Cebraîl'in Meryem'e üflediği ruh olan İsâ nurdu. Yunus Emre de "Nûr
bana İsâ oldu ve erenler de bana dua etti" demekte ve defalarca toprakdan ayağa
kalktığını, dirildiğini söyler:

Nûr bana İsî oldu erenler duâ kıldı
Nice kezin toprakdan ben örü turup geldüm

(128 /177.5)

Rivâyetlere göre Hz. İsâ'nın üzerinde dünya eşyası olarak bir tas, bir
tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini, bir başkasının da parmaklarıyla
sakalını taradığını görünce tası ve tarağı bırakmış Göğe çıkarıldığı zaman üstünde
dünya nimeti olarak yalnızca bu iğne bulunmuş ve bu yüzden sorguya çekilmiştir.

Bundan dolayı da dördüncü kattan ileri geçememiştir. Şu beyitte bu olay dile getirilir:

Ol Meryemoğlı İsi durup dostu giderken

Şol bir yarımca iğne İsi'yi yoldan kodı

(202 /284.5)

İsâ gibi dine uyanlar, şan ve şerefin en üst noktasına çıkarılırlar:

Tiz çıkarurlar fevka'l - ulâya

Bin İsi gibi dine uyanı

(192/272.4)

Hiz. İsâ, bazı beyitlerde nefesiyle ölüleri diriltmesi, bir hayat emaresiyle anılır:

Ölü görse dirilür kalıbma can gelür

Toprakdan âvaz gelür İsâ bin Meryem misin

(144 /203.5)

Bir dem gelür İsi gibi ölmüşleri diri kılur

Bir dem girer kibr ivine Fır'avn ıla Hâmân olur

(43 /63.8)

Diğer bir beyitte yüzbin İsâ, aşkından sersem, perişan bir halde gezer, deniyor. "Yüzbin İsâ" sözüyle sûfiler anılmak istenmektedir:

Yüzbin İsi' yle Mûsi ışkunda ser-gerdan gezer

Acabler beni dahı ışk nîhengi yutduğımı

(221/312.3)

Şiirlerde genellikle Mûsâ peygamber ile İsâ peygamber birlikte anılırlar. Böyle bir beyitte şair, İsâ peygamber ile göklere çıkanın kendisi olduğunu söyler:

Mûsâ peygamber ile binbir kelime kıldum
İsâ peygamber ile göklere çıkan benem

(100 /143.7)

Şair, başka bir beyitte ise gökyüzünde isâ ile Tûr dağında Mûsa ile Mevlasını çağırarak istemektedir.

Gökyüzünde İsâ ile Tûr dağında Mûsa ile
Elindeki âsa ile çağırayın Mevlâm seni

(257 /31.3)

k) **DÂVÛD PEYGAMBER:**

Peygamberlik ile sultanlığı şahsında toplamış olan Dâvûd peygamber Yehûda kabilesi ile İsrailoğullarının peygamberidir. Dört semavi kitaptan biri olan Zebûr ona indirilmiştir. Hz. Dâvûd, sesinin güzelliği ile tanınmıştır.

Yunus Emre, bir aşık olarak Dâvûd'un gür ve kalın sesi ile (Davudî sesi ile) ah edip, inlemektedir:

Ben oldum İdris-i derzi Şît oldum dokıdum bizi
Dâvûd'un görklü âvâzı âh idüp nalîşe geldüm

(126/176.4)

Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd'un oğludur. Şair, bir beyitinde Dâvûd olup Süleyman'ın tahtına çıkmak istiyor ve gah yolunu kaybetmek, gah yoldaş olmak ve ayrılığın vermiş olduğu o onulmaz acıyı duymak istiyor:

Geh duram Dâvûd olam taht-ı Süleymân'a çıkam
Gâh dönem güm-râh olam hem-râh olam hicran olam

(112/156.28)

1) SÜLEYMAN PEYGAMBER:

Süleyman peygamber, Davûd peygamberin oğludur. Oniki yaşındayken babası yerine tahta geçmiştir. Hem padişah hem peygamberdir. Geçimini devlet hazinesinden değil, ördüğü zembiller sâyesinde kazanırmış ve böylece kendi emeğini yermiş. Bununla mesut olurlarmış:

Süleyman zenbil ördi kendü emeğün yirdi

Anunıla buldılar anlar berhudarlığı

(199 /280.4)

Hz. Süleyman'ın Hüdühüd adlı bir kuşu varmış. Bu kuş Sebe ülkesinin Belkis adlı bir sahibesi olduğunu ve güneşe tapan bir kavim üzerine melike olduğunu söylemiş. Süleyman peygamber, Belkîs'a davetiye göndermiş ve Belkîs da devletinin ileri gelenleriyle birlikte oraya gitmiştir. Belkîs ile Süleyman birbirlerine aşık olurlar. Aşk derdinin dermanını istemelerine rağmen bulamamışlardır:

Belkîs ile Süleymân ışka düşdi bir zaman

İsteyüp bulmadılar bu derdün dermânını

(219 /310.5)

Belkîs ile devletinin ileri gelenlerinin tahtını rüzgara emredip getirten Süleyman peygamberdir. Süleyman, Belkîs'i imâna davet etmiş, Belkîs da güneşe tapmaktan vazgeçerek Hz. Süleyman'ın dinine girmiş ve Süleyman'ın zevcesi olmuştur. Hz. Süleyman'ın bu aşkı şu beyitte şöyle dile getirilir:

Bir nicemüz Hakk' ı aldı bir nicemüz Hak' tan toldı

Bir nice Süleymân oldu ışk tahtına binenümüz

(63/93.4)

Bir gün Süleyman peygamber, ordusuyla birlikte sefere giderken bir

vadiye ulaştıklarında karıncaların yolları üzerinde olduğunu görmüştür. Bir beyitte bu olay dile getirilir. Erenlerin yolunu kesen (dolayısıyla Süleyman'ın yolunu kesen) karınca olduğuna göre bu yol, çok ince bir yoldur. Böyle ince bir yolda çok dikkat etmeli ve yoluna devam etmelidir.

Canum erenler yolu inceden inceymiş
Süleyman'a yol kesen şol bir karıncaymış
(66 /98.1)

Allah tarafından kendisine birçok mucizeler verilen Hz. Süleyman, kuşlarla, hayvanlarla konuşur, onların dilini anlarmış. Din ehli olanlar, erenler ve aşıklar kuş dilini bilirler (Süleyman da böyle biridir):

Şeriat ehli irak iremez bu menzile
Ben kuş dilin bilüren Süleyman söyler bana
(7/10.7)

Paşa bu kuş dilidür buni Süleyman bilür
Sana direm iy hoca bu dil tehi dil değül
(91/129.6)

Süleymân kuş dilün bilür didiler Süleyman'dan içeri
Süleymân var Süleyman' dan içeri
(223/314.10)

Yunus bu kuş dilidür buni Süleyman bilür
Girçek âşık bu yolda ne kılasın sezerem
(93/133.9)

Bazı beyitlerde, Allah' ın bizi dünyayı görmemiz için gönderdiğini,

dünya malına önem vermememiz gerektiği, malı, mülkü çok olan Süleyman peygambere bile dünyanın kalmadığı söyleniyor:

Çalab viribidi bizi var dünyeyi görün diyü
Bu dünya hod bâki değül mülke Süleyman neyimiş
(66/97.4)

Bu dünyâ kime kaldı kimi berhudar kıldı
Süleymân' a olmadı anun berhudarlığı
(199/280.3)

Hz. Süleyman, cinlere ve rüzgara emretme yetkisine sahiptir. Üzerinde İsm-i A'zam yazılı bir mühürlü yüzüğü vardır. Bu yüzüğün taşı kibrît-i ahmerden olup bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar bu yüzük sayesinde ona boyun eğerler. Aşağıdaki beyitlerde bu özelliği anlatılır:

İns ile cinn ü peri divler benüm hükmümdedür
Tahtum benüm yil götürür mühr-i Süleyman dutaram
(96/138.2)

Kaf' dan Kaf' a hükm eyleyen divleri hükmüne koyan
Yile binüp seyran kılan bu mülke Süleyman benem
(108/153.6)

Uçan kuşlar uçunur seni yil görse tultur
Divler hükmüne girür Belkîs Süleyman mısın
(144/203.3)

Şair,bazı beyitlerde de taht-ı Süleyman'a çıkmak ve canını taht-ı Süleyman eylemek ister. Taht-ı Süleyman mecazî anlamda kullanılmıştır ve gönül

demektir. Tasavvufî anlamında düşülürse tahta hükmeden Süleyman, tahtta hükmedilen sevgilidir.

Geh duram Dâvud olam taht- ı Süleyman' a çıkam
Gâh dönem her dîn olam Mûsâ olam İmrân olam
(112/156.29)

Dilerîsem ten eyleyem dilerîsem can eyleyem
Gönlümî Tûr canum Mûsâ taht-ı Süleymân eyleyem
(94/135.2)

Şair, bir beyitte de tasavvuf yolunda Eyyûb ile acılar çektiğini, Belkîs ile taht üzerine mühr-i Süleyman'da olduğunu ifade eder:

Eyyub' ıla derde iniledüm anlamadum çekdüm cezâ
Belkîs ile taht üzere mühr-i Süleyman' dayıdum
(92 /132.3)

m) LOKMAN PEYGAMBER:

Lokman peygamber, Hikmet ve Hekimliğin pîri ve sembolü olarak bilinmektedir. Kur'an'da oğluna öğütler verışı, onu tevhîd ve âhiret konusunda uyarması, ilahî emirlere vasıta olması yönleriyle adından bahsedilir.

Yunus, insan yüreğinin bazen cehâlette kaldığını ve hiçbir şey bilmez olduğunu, bazen de hikmetlere daldığında adeta Lokmân olduğunu söyler:

Bir dem cehâletde kalur hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem talar hikmetlere Câlinus u Lokmân olur
(42/63.5)

n) İLYAS PEYGAMBER:

İlyas peygamber, Harun peygamberin torunudur ve İsrailoğullarına gönderilmiştir. İlyas peygamberle Hızır'ın her yıl görüştikleri ve beraber hacca gittiklerine dair rivâyetler vardır. İkisi her zaman beraber anılırlar. Hatta, halk arasında Hızır ile İlyas'ın buluştukları güne Hızırilyas' tan bozma olarak bugün Hıdırellez denilmektedir.

İlyas peygamber ve Hızır, âb-ı hayat için ölümsüzlere dendir. Aşağıdaki beyitte şair, bu dünyada iki kişinin kalacağını, bu iki kişinin de hayat suyu içmiş olan İlyas ve Hızır olduğunu söyler:

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalur dirler
Meger Hızır - İlyas ola Âb-ı Hayât içmiş gibi
(215/302.7)

Bir başka beyitte Hızır ile İlyas'ın hayat suyu içtiklerini ve bunların birkaç gün içinde ölmelerinin mümkün olmadığı dile getirilir:

Şol Hızır'la şol İlyas Âb-ı Hayât içdiler
Bu bir kaç gün içinde bunlar ölesi değil
(81/116.6)

Bir beyitte de Sultanın, kula gelen nasibi elinden alamayacağını söyler ve Zülkarneyn'in Hızır ve İlyas ile ne yaptığını anlatmaya çalışır. Bilindiği üzere Zülkarneyn, Hızır ve İlyas' la hayat suyu aramaya gitmiştir. Bulduğunda da bu sudan içmiştir :

Kula nasîb değicek sultan elden alamaz
Zülkarneyn n' eyledi ya Hızır u İlyas ile
(184/262.16)

o) YUNUS PEYGAMBER :

Yunus peygamber, İsrailoğullarına gönderilmiştir. Yunus, insanları Allah yoluna çağırırsa da onlar putlara tapmaya devam etmişlerdir. Sonunda onlara kızmış ve bir gemiye binip uzaklaşmaya çalışmış. Allah'ın izni olmadan gemiye bindiği için, bir süre sonra gemi yürümemiş ve gemiciler, yabancıyı tesbit ettikten sonra, onu denize atmışlar. Denize atılan Yunus, bir balık tarafından yutulmuştur. Daha sonra Yunus, yaptığı için yanlış olduğunu anlamış ve Allah'a yakarmıştır. Allah, balık karnında göstermiş olduğu bu davranışından dolayı Yunus'u affetmiştir.

Şair de kendini Yunus'da görmekte ve bir beyitinde Yunus'la birlikte balık beni çekti ve yuttu, demektedir:

Yûnus'ıla balık beni çekdi deme yutdı bile
Zekeryâ' yla kaçdum bile Nûh' ıla tufandayıdum
(92/132.4)

Yunus Emre, bir beyitinde insanlara seslenir ve dileğini söyler: Daima tatlı sözler söyle, şirin ahlaklar eyle, hiçbir zaman da sohbetlerde Yunus peygamberi unutma:

Şirin hulklar eylegil tatlu sözler söylegil
Sohbetlerde Yûnus'ı hergiz unutmayanlar
(37/55.6)

ö) ZEKERİYYÂ PEYGAMBER:

İsrailoğulları peygamberlerindedir. Süleymân peygamberin neslindedir. Beyt-i Mukaddes'te Tevrat'ı yazan ve kurban kesen odur. Yahudiler tarafından şehit edilişi hakkında iki rivâyet vardır. Birincisi yahudilerin Hz. İsa'nın babasız doğması üzerine onunla Meryem hakkında çıkarmış oldukları dedikodudur.

İkincisi ise Yahya'nın öldürülme fermanı çıkınca ona yardım etmesidir. Rivâyete göre düşmanlarından kaçıp Beyt-i Mukaddes'te bir kavak ağacının içine gizlenmiştir. Şairimiz de Zekeryyâ peygamberi Yahudilerden kaçarken saklanmış olduğu ağaç ile anar:

Yûnus' ıla balık beni çekti deme yutdı bile
Zekeryâ' yla kaçdum bile Nûh' ıla tufandaydum
(92/132.4)

Kavak ağacının içinde gizlenen Zekeryâ peygamberin eteği dışta kalmış. Şeytân da bunu Yahûdilere gösterince onlar da kavak ağacıyla birlikte onu testereyle kesmişlerdir. Bazı beyitlerde de bu anlatılır :

Zekeryâ oldum kaçdum irdüm ağaca geçdüm
Kanum dört yana saçup depem deldirüp geldüm
(107/151.13)

Zekeryya ağaca sığınmağın
Bıçguyıla iki dildürdün anı
(211/297.6)

p) CERCİS PEYGAMBER :

Kur'ân'da adı geçmeyen Cercis, İsâ peygamber'den üç asır sonra yaşamış olup peygamber olduğu hakkında rivâyetler olan bir tarihi kişidir. Dinine davet ettiği milleti tarafından 70 kez öldürüldüğü halde her seferinde tekrar dirildiğine inanılır.

Şair, Cercis gibi yetmiş kez öldürülürse de üzülmeyi anlatmaya çalışıyor ve bin kez ölürse yüzbin kez tekrar dirileceğini söylüyor:

Cercis'leyn ol dost beni yitmiş kez öldürürise
Bin kez dahı ölürisem yüzbin kez ileri gelem
(101/144.3)

Şair, bir başka beyitinde de aşık olarak sevdiği kişiye şöyle sesleniyor:
Eğer, beni Cercis gibi yetmiş kez öldürürsen de, geri dönüp sana varırım. Çünkü
sana karşı utanç duymuyorum:

Eğer beni Cercis' leyn yetmiş kez öldürürisen
Dönem girü sana varam zirâ ki ârum yokdurur
(34/50.4)

r) **MUHAMMED PEYGAMBER:**

Hz. Muhammed, islam peygamberidir ve islam dininin de odak noktasıdır. İlk peygamber ve ilk insan Hz. Âdem'den itibaren evlattan evlada geçen "son peygamberlik nuru" O' nda sahibini bulmuştur.

Divan'daki beyitlerde "Mustafa, Muhammed, Ahmed, Muhammed Mustafa, Resul" gibi isimlerle adından en çok söz edilen Peygamber, Hz. Muhammed'dir. Tam olarak 57 beyitte adı geçmektedir.

Yunus Emre'ye göre, Hz. Muhammed, Peygamberlerin serveri ve dinin direğidir:

Peygamberler serveri din direği Muhammed
Gör ne gevherler komış bu bizüm kânumuza
(170/242.2)

Hz. Muhammed'in gönlü rahat, sıkıntıdan uzak, yüzü ise gerek koku ve gerekse renk bakımından çok güzel olan gül gibi yaratılmıştır:

Yaradıldı Mustafâ yüzi gül gönli safâ
Ol kıldı bize vefâ andandur ihsan bana

(7/10.6)

Allah, dostum demiş yaratmış ve aynı zamanda ona ilgi göstermiştir:

Dostum demiş yaratmış hem anun kaydın yimiş
Ümmetden yana komış yönini Muhammed'in

(157/223.2)

Allah, Hz. Muhammed'in canını nurdan yaratmış ve Muhammed'in
adını âleme rahmet olarak saçmıştır:

Çalab nurdan yaratmış canını Muhammed'ün
Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün

(157/223.1)

Allah, Hz. Muhammed'i öğüp yaratmıştır. Fahr-i alemdir. Hz.
Muhammed "Fakr, benim fahrimdir" demiştir. Aşağıdaki beyitte de bu anlatılmak
istenmiştir. Hz. Muhammed'in dünya malında gözü olmamış ve hiçbir emaneti de
üstüne atmamıştır, bunun yanı sıra Muhammed'in elbisesini terzi biçip dikmemiştir.
Yani dünya ile ilişiği pek yoktur:

Dünya malın dutmamış hiç emânet artmamış
Terzi biçüp dikmemiş tonını Muhammed'ün

(157/223.4)

Hz. Muhammed'in terinin kokusu gülün kokusuna benzer:

Yine sordum çiçeğe gül sizün nenüz olur
Çiçek eydür iy derviş gül Muhammed teridür

(239/4.6)

Gül, Hz. Muhammed'in teridir, bülbül de onun aşığıdır. Bilindiği gibi gül, bülbülün sevgilisidir. Aşık da sevgili denen gül karşısında şakıyıp duran bir bülbüldür. Ve şair, bir aşık olarak o gül ile başlangıcı belli olmayan bir zamanda beraber geldiğini şöyle ifade ediyor:

Gül Muhammed deridür bülbül de anun yarıdur

Ol gülile ezeli cihanda bile geldüm

(109/154.8)

Hz. Muhammed gerek insanlığı, gerekse müslümanlığı aşkla kabullenmiş, benimsemiş ve insanlara sunmaya çalışmıştır. Ama birçok ârifden biri bile bunu okuyup anlayamamaktadır:

Hadisdür Mustafâ' dan ışkıla ikrâr didi

Binde bir ârif bunu bakup okuyabilmez

(62/91.7)

Aynı zamanda her an aşk iledir ve her şeyi büyük bir aşkla yapar. Aşk onun için kutsal bir nesnedir:

Hem cefâdur hem safâ Hamza'yı atdı Kaf'a

Hem iledir Mustafâ devletlü nesnedür ışk

(71/104.2)

Sûfiler Hz. Muhammed'in ilk nûr, fakat son peygamber olduğunu söylerler. Şairimiz de çok gezdiğini çok dolaştığını, fakat Hz. Muhammed'in nûrunu gördüğünü ve böylece mekanının orası olduğunu söylüyor:

Ben bu Mülke kıldum cevlan yidi kere urdum seyran

Muhammed nûrını gördüm benümdür mekanum anda

(170/241.7)

Allah, Hz. Muhammed'in dostluğuna yeri ve göğü yaratmıştır. Levlâk "Habibim! Sen olmayaydın ben eflâki yaratmazdım" meâlindeki bir hadisi kudsîye işarettir. Ve buna göre "Levlâk"ın ona delil olduğunu, onsuz yer ve göğün var olmadığı anlatılıyor:

Hak yaratdı yeri göğü ol Ahmed'in dostluğına
"Levlâk" ana delil oldu ansuz yer gök var olmadı
(213/300.7)

Allah, Hz. Muhammed'i öğüp yaratmıştır. Sevmiş, "Habibim" demiştir. Yarattığı bu yüce varlığın teri, yeryüzündeki tüm çiçeklerin kokusudur.

Hak anı öğdi yaratdı sevdi habibüm didi
Yer yüzünde cümle çiçek Mustafa'nın teridür
(246/14.2)

Allah, Peygamberin adını Ahmed koymuş, şeytanı ondan uzaklaştırmış, kafirleri feda etmiş, ümmetini bağışlamıştır:

Adını Ahmed virmişem şeytânı senden sürmişem
Küffârı fidâ kılmışam bağışladum ümmetüni
(262/37.4)

Ama Hz. Muhammed de Allah'ı görmüş ve onu bilmiş, inanmıştır. Allah her yerde hazırdır, fakat onu görecek göz gereklidir :

Muhammed Hakk'ı bildi Hakk'ı kendüde gördi
Cümle yerde Hak hâzır göz gerekdür göresi
(208/293.4)

Hz. Muhammed, Allah'ı bildiğinden, gördüğünden ötürü ilahi bir

aşkla doludur. Ve bu aşkın tercümanı Cebrail, sevileni ise yüce Allah'dır:

Dünyede Peygamber'ün başına geldi bu ışk
Tercemâni Cebreil ma'sûkası Hâlik'dur
(27/39.4)

Hz. Muhammed'in göğe ağıp Allah'ın hitabına mazhar oluşu ve ümmetine yeni müjdelerle döndüğü bu ilahi yükselişe Mi'râc denir. Cebrail bir gece, Hz. Peygamber'e gelmiş ve Peygamber'e " Hocam! Hak sizi Mi'rac'a davet etti." demiştir. Ve Peygamber' in Mi'racında dileği ümmetinin varıdır:

Muhammed'e bir gice Çalab'dan indi Burak
Cebrâ'il eydür hocam mi'râca kığırdı Hak
(259/35.1)

Cebrâ'il da'vet kılınca Mi'râca Muhammed'î
Mi'râcında diledüğü ümmetinün varıdur
(246/14.3)

Allah, Hz. Muhammed' e " Behişt ü didâr " ını müjdelemekteydi:
Aç kendüne cihânun Behişt ü didâr senün
Seni okur Sübhânun ne yatarsun kıl yarak
(259/35.2)

Hz.muhammed, Mi'râc niyetiyle abdest alıp yola çıktı, uzak yakın demeden dostuna secde kıldı:

Urdı Mirâc kasdına yüridi abdestine
Secde kıldı dostına dimedi yakın ırak
(260/35.3)

Yol arkadaşı Cebrail'in hil'atı nûr, gözü gevher ve yüzü ak idi.
Birlikte, Mescid-i Aksa'ya geldiler:

Gitdi yık Hazreti getürdi Burak atı
Nûrdan idi hil'atı gözi gevher tüzi ak
(260/35.4)

Göklere haber olmuş, yergök şâdılık dolmuştu. Ahmed geliyor, diye
sekiz cennet bezendi:

Göklere haber oldu yir gök şâdılık toldı
Eydürler Ahmed geldi bezendi sekiz uçmak
(260/35.7)

Muhammed, gökleri seyrederek yükseldi:

Gör Muhammed neyledi gökleri seyr eyledi
Ümmetini toyladı arşa hemin varıcak
(260/35.8)

Felekleri geçmişti; "Gel beri!" diye bir ses işitti. Bu ses "kaldırdım
perdeleri, hemen güzelliğime bak" dedi.

Çün geçdi felekleri ün geldi kim gel beri
Kaldurdum perdeleri heman cemâlüme bak
(260/35.9)

Yunus, bundan sonrasını şiir diliyle şöyle anlatıyor:

Didârum sana ayan gösterem bellü bayan
İn Burak'dan ol yayan arşuma bas bir ayak

Ferişterler geldiler Burak'dan indürdiler
Na'lini döndürdiler ol dem yürüdi yayak

Üveys yirinden turdı arşda na'lin döndürdi
Muhammed anı gördi visâle döndi firak

Çün dost dosta kavuşdı yüz bin kelâm danışdı
Ümmetiyçün çalışdı oldur resûl-i mutlak

Mî'râc'dan döndü yine girü geldi evine
Geldi gördi henüz kim göşeciği ısıcak

Niçe bin yıllık yola bir demde vara gele
Yûnus eydür kim ola Muhammed'dür o mutlak
Ümmete ümmet diyen ümmet kaydını yiyen
Eğer ümmeti isen di İslâm dini'ne hak

(260,261/35.10/16)

Şair,Hz. Peygamber'i "on sekiz bin âlemün Mustafa'sı" olarak değerlendirir ve adının güzel, kendisinin güzel olduğunu söyler:

Mü'mîn olanların çokdur cefası
Ahiretde olur zevk u sefası
On sekiz bin âlemün Mustafa'sı
Adı güzel kendü güzel Muhammed

(238/3.2)

Yedi kat göğü gezen, dolaşan; Arş'ın altında bir düzlükte olan, levhi mahfûzun bulunduğu yer olan Kürsi'nün üstünde dolanan ve Mi'râcında ümmetini

dileyen adı güzel, kendi güzel olan Muhammed'dir:

Yidi kat dökleri seyran eyleyen
Kürsinün üstinde cevlân eyleyen
Mi'râcında ümmetini dileyen
Adı güzel kendü güzel Muhammed

(238/3.3)

Âlemin fahri olan Muhammed, nebilerin de başıdır. Ona aşkla salavat vermek gerekir, çünkü o günahların eridir:

Ol âlem fahri Muhammed nebiler serveridür
Vir salavât ışkıla ol günahlar eridür

(246/14.1)

Şair, Hz. Muhammed'i bir denize benzetmektedir. Ve yetmişbin peygamber Muhammed'in gölündedir:

Muhammed bir denizdür âlemi tutup-durur
Yitmiş peygamberler gölinde Muhammed'ün

(157/223.3)

Allah, yaratılmışa olan şefkatinden dolayı Hz. Muhammed'i, imanlılara karşı erdeminden dolayı Ali'yi yaratmıştır:

Muhammed'i yarattı mahlûka şefkatinden
Hem Ali'yi yarattı müminlere fazlından

(139/194.4)

Dört büyük halifenin sonuncusu ve Hz. Muhammed'in amcazadesi ve

damadı olan Hz. Ali Hz. Muhammed'in sağında, torunları olan Hasan ile Hüseyin de onun solundadır:

Tanrı arslanı Ali sağında Muhammed'ün
Hasen ile Hüseyin'i solında Muhammed'ün
(157/223.5)

İbrahim peygamber, Allah'ın sevgisini ve dostluğunu kazandığı için "Halilullah" lakabıyla anılmaktadır. Hz. İbrahim de, diğer peygamberler gibi Hz. Muhammed'in varlığına bir delildir. Bir beyitte Halilullah ismi ile Hz. Muhammed'in ismi şöyle anılır:

Ol Muhammed nûridur Halîullah sıridur
Gönüldeki çırağı yandırdı ulu Hoca
(186/264.3)

Bir beyitte Hz. Muhammed'in şefaatchiliğine değinilmektedir. Şair, insanlara "taht ve taç sevdasını terk edin ve gücünüzü bulun" diyor ve Hak yalvarıcı şefaatinizin Hz. Muhammed'de olduğu söyleniyor. Zaten O'ndan üstün şefaatchi de yoktur:

Terk idesin taht u tâcı bulasın itdüğün güci
Muhammed Hak yalvarıcı şefâatumuz andadır
(23/34.7)

Hz. Muhammed, gönüllerde yer etmek için gelmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'in çevresinde toplanan müslümanlar cehennemde karar kılmaz. Çünkü, Hz. Muhammed, gönüllerinde yer etmiştir:

Gönüllerde yir eylemek Muhammed'e gelmişdurur.
Mustafa'ya ümmet olan tamuda karâr eylemez
(60/89.5)

Alemin fabri olan Hz. Muhammed, ümmetine sahip çıkmakta ve Allah'tan ümmeti için istediği de azıkdır:

Âlem fahri Muhammed mi'râca ağıcağız

Çalabdan diledüğü ümmetine azıkdur

(27/39.6)

Hz. Peygamber'in ahlâkı ilâhî ahlâk olan Kur'ân ahlâkı idi. Hatta Cenâbı Hak O'na: "Sen yüce bir ahlâk üzerindesin." buyurmuştur. Aşağıdaki beyitte de Peygamber'in ahlâkı üzerinde duruluyor. "Seninide Ahlakın Hz. Muhammed'in ahlâkı gibi olmasa, Allah sana güzelliğini göstermeye" deniyor:

Hulkun olmayınca Muhammed gibi

Hak dîdârını sana göstermeye

(181/257.7)

Nefsini Müslüman eden, dolayısıyla terbiye eden insan, Hak yoluna doğruca varır ve böylece Hz. Muhammed'in şefaati de onun üzerinde olur:

Nefsin Müsülmân iden Hak yolın toğru varur

Yarın ana olısar Muhammed şefâatî

(207/291.6)

Ve peygamberlerin başı ve dinimizin direği olan Hz. Muhammed biz insanların kanına nice cevherler koymuştur:

Peygamberler serveri din direği Muhammed

Gör ne gevherler komış bu bizüm kânumuza

(170/242.2)

Hz. Muhammed'in sevenleri ve inananları öyle çoktur ki, yılda yetmişbin hacının her biri Hz. Muhammed'in nûrunu ziyaret etmek için niyet etmekte ve oraya varmaktadır:

Yılda yetmişbin hacı her biri niyyet ider
Varur ziyaret ider nûrını Muhammed'ün

(157/223.6)

Şair, müslüman Muhammed ümmeti için din ve imanın önemi üzerinde duruyor, Allah'a adeta ödüllendirmek için, biz müslüman Muhammed ümmetine din ve imanı kaftan olarak verdin, diyor:

Biz Müslüman Muhammed ümmetine
Hıl'at virdün bize dîn ü îmânı

(211/297.4)

Yunus Emre, bazı beyitlerde de Peygamber'e olan duygularını, düşüncelerini mısralara dökmektedir. Hz. Peygamber'in, şüphesiz hak peygamber olduğunu ve ona uymayanların imansız bir şekilde bu dünyadan gittiğini söyler, sonra kendisinin bu dünyada onsuz yapamayacağını anlatır:

Sen hak peygambersin şeksüz gümansuz
Sana uymayanlar gider imansuz
Âşık Yunus n'eyler dünyayı sensüz
Adı güzel kendü güzel Muhammed

(238/3.5)

Şair, Peygamber'e karşı özlemini anlatıyor. Öyle bir özlem ki, onu daima arayacağını ve izini bulduğunda izinin tozuna yüzünü süreceğini söylüyor. Hz Muhammed'e karşı öyle içten bir arzu duymakta ve keşke Allah bana yüzünü

görmem için nasib eylese, diyor:

**Arayı arayı bulsam izüni
Îzinün tozına sürsem yüzümi
Hak nasib eylese görsem yüzünü
Yâ muhammed canum arzular seni**

(255/29.1)

Bir başka beyitte de bu özlemi, arzuyu ve sevgiyi şöyle belirtiyor:

**Allah evi ziyaretdür ben anda varmak isterin
Muhammed'ün güzel nurın gözümle görmek isterin**

(243/10.1)

Arafat dağı bilindiği gibi, Mekke'de, hacıların arefe günü ve gecesi kaldıkları dağdır. Şair, inanmış bir müslüman olarak Arafat dağının bizim dağımız olduğunu ve duamızın orada kabul olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in Medine'de yattığını ve onu büyük bir coşkunlukla arzuladığını dile getiriyor.

**Arafat dağdır bizüm dağumuz
Anda kabul olu bizüm duamız
Medine'de yatar peygamberümüz
Yâ Muhammed canum arzular seni**

(256/29.5)

Şair, daha sonra peygamber için dilediği, ve peygamberden kendisi için dilediğini de şöyle anlatıyor: Hem adı güzel hem de kendisi güzel olan Hz. Muhammed için canının kurban olmasını diliyor. Ve Hz. Muhammed'in bu değersiz kuluna şefaathane eylemesini istiyor:

Canum kurban olsun senün yolına
Adı güzel kendü güzel Muhammed
Gel şefaet eyle kemter kuluna
Adı güzel kendü güzel Muhammed
(238/3.1)

2.) SAHABİLER

a) **EBUBEKİR:**

Dört büyük halifeden biri olan Ebubekir cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Hz. Muhammed'in eşi Hz Ayşe onun kızıdır. Mi'rac olayını duyduğu an inandığı için ona "Sıddık" lakabı verilmiştir. Bir beyitte bu ismiyle anılır, ayrıca Ömer, Osman, Ali ve Mustafa'nın büyüğü olduğu şöyle ifade edilir:

Ömer u Osman Ali Mustafa yârenleri
Bu dördinün ulusu Ebu- Bekr-i Sıddık' dur
(27 /39.5)

Şair, Ebubekir'in din ulusu olduğunu söyler:

Ebû-Bekr ü Ömer ol din ulusu
Aliyy-i Murtazâ Osman benümdür
(18 /26.3)

b) **ÖMER:**

Dört halifeden biri olan Ömer, hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Yunus Emre, Ömer'in büyüğünün Ebubekir olduğunu söyler:

Ömer u Osman Ali Mustafa yârenleri
Bu dördinün ulusu Ebu- Bekr-i Sıddık' dur
(27 /39.5)

Diğer bir beyitte, Ömer' in din ulusu olduğunu şu şekilde ifade eder:

Ebû- Bekr ü Ömer ol din ulusu
Aliyy-i Murtazâ Osman benümdür
(18 /26.3)

Ömer, İslam dünyasında doğruluk ve adaletiyle tanınmaktadır. Şair de bu özelliğinden ötürü Ömer'le birlikte adaleti yerine getirdiğini söyler. Ve oğluyla kötülük yapıp cezalandırılan kişinin kendisi olduğunu şöyle anlatır:

Ömer-i Hattâb' ıla hem adl ü dâd işledüm
Oğhla fisk eyleyüp hadde basılan benem
(100/143.4)

Ali'yile urdum kılıç Ömer' ile adl eyledüm
On sekiz yıl Kaf tağında Hamza' yla meydandaydum
(92 /132.8)

Şair, bir beyitte Ömer'le birlikte canının Hz. Muhammed'i arzuladığını söyler:

Zerrece kalmadı gönlümde hîle
Sıdk ile girmişem ben bu Hak yola
Ebu- Bekir Ömer Osman da bile
Ya Muhammed canum arzular seni
(256/ 29.3)

c) OSMAN:

Dört halifeden biri olup, cennetle müjdelenen on kişiden biridir. İslam dünyasında Kur'ân-ı Kerim'i çoğaltmasıyla tanınır. Çok utangaç biri olduğu söylenir. Şair, Osman'ın ulusunun Ebubekir olduğunu şöyle dile getirir:

Ömer u Osman Ali Mustafa yârenleri
Bu dördinün ulusu Ebu- Bekr-i Sıddık'dur
(27 /39.5)

Yunus Emre, bir beyitte ise Osman'a olan sevgisini şöyle ifade eder:
Ebû- Bekr ü Ömer ol din ulusu
Aliyy-i Murtazâ Osman benümdür
(18 /26.3)

Başka bir beyitte Ebubekir, Ömer, Osman ile birlikte Hz. Muhammed'i arzuladığını anlatır:

Zerrece kalmadı gönlümde hîle
Sıdk ile girmişem ben bu hak yola
Ebu- Bekir Ömer Osman da bile
Ya Muhammed canum arzular seni
(256/ 29.3)

d) **ALİ:**

Dört büyük halifenin sonuncusu, Hz.Muhammed'in amcazadesi ve damadıdır. İslâm dinini kabul eden ilk dört kişiden biri, hayattayken cennetle müjdelenen 10 kişiden biridir. Yiğit, sabırlı, cömert ve iyiliksever olma özelliğinden ötürü beyitlerde "Tanrı arslanı" diye nitelenir. Bir beyitte Hz. Muhammed'in en yakınında olan kişinin kendisi olduğu belirtilir:

Tanrı arslanı Ali sağında Muhammed'ün
Hasen ile Hüseyin'i solında Muhammed' ün
(157/223.5)

Ali, gerçek anlamda bir erdir:
Yürü var epsem ola (ne) simsarlık satarsın
Ali gibi er gerek işbu sırra iresi
(208 /293.3)

Allah, müminlere fazlından Ali' yi yaratmıştır:
Muhammed' i yaratdı mahlûka şefkatinden
Hem Ali' yi yaratdı mü' mînlere fazlından
(139/194.4)

Ali'nin ulusu Ebu- Bekr-i Sıddık' dır:
Ömer u Osman Ali Mustafa yârenleri
Bu dördinün ulusu Ebu- Bekr-i Sıddık' dur.
(27/39.5)

Ali ve oğulları Hasan ile Hüseyin'in sevgisinin gönülde ve muhabbetinin canda olduğu söylenir:

Ali ile Hasan Hüseyin anda
Sevgüsi gönülde mahabbet canda
Yarın mahşer günü olur divanda
Yâ Muhammed canum arzular seni
(256/29.4)

Şair, bazı beyitlerde Ali olup kılıç salladığını söyler. Burada Ali, tasavvuf yolunda bir er olduğundan, kendisini onunla anlatmaya çalışır:

Mûsi olup Tur' a vardum koç olup kurbana geldüm
Ali olup kılıç saldum meydana güreşe geldüm.
(127/176.6)

e) HASAN İLE HÜSEYİN

Hasan ile Hüseyin, Hz.Ali'nin oğulları ve peygamberimizin de torunlarıdır. Hasan ile Hüseyin'in isimleri daima birlikte anılır. Ehl-i beytten olan Hasan ile Hüseyin aynı zamanda oniki imamdırlar.

Hasan ile Hüseyin isminin anıldığı bir beyitte bu iki sahabinin Hz. Muhammed'in solunda olduğu dile getirilir:

Tanrı arslanı Ali sağında Muhammed'ün
Hasen ile Hüseyin'i solında Muhammed'ün
(157/223. 5)

Hasan ile Hüseyin'in daima sevgisinin gönülde, muhabbetinin canda olduğunun ise bir beyitte ifade edilişi şöyledir:

Ali ile Hasan Hüseyin anda
Sevgüsü gönülde mahabbet canda
Yarın mahşer günü olur divanda
Yâ Muhammed canum arzular seni
(256/29.4)

f) **HAMZA**

Hz. Muhammed'in amcası ve süt kardeşidir. Hamza, Mekke'de hatırı sayılır, kuvvetli ve kıymetli bir kişiydi. Özellikle de kuvvetiyle tanındığı için, Allah, Hamza'nın kuvvetini, aşk erine vermiştir:

Bin Hamza'ca kuvvet vermiş kadir Çalab ışk erine
Dağları yolundan ırar kask ider dost gitmeğe
(1/1.4)

Kahramanlıkları ile tanınan Hamza hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan biri, Hamza'nın Kaf dağına kaçırılması ve onsekiz yıl Kaf dağında yaşamasıdır. Özellikle de beyitlerde bu rivayete çok yer verilir:

Hem cefâdur hem safâ Hamza'yı atdı Kaf'a
İşk iledür Mustafâ devletlü nesnedür ışk

(71/104.2)

Bir beyitte ise, şair, kendisinin Hamza'yla birlikte olduğunu şöyle ifade eder:
Ali'yile urdum kılıç Ömer'ile adl eyledüm
Onsekiz yıl Kaf tağında Hamza'yla meydandaydım.

(92/132.8)

Şair, başka bir beyitte ise Hamza'yı Kaf'dan geçiren, elini, ayağını çözen kişinin kendisi olduğunu söyler:

Hamza'yı Kaf'dan aşuran elin ayağın şeşüren
Simurg-ı Kaf ardındağı ol ağılu ılan benem

(104/148.8)

g) **ASHÂB-I SUFFA**

Hz. Muhammed zamanında Medine' deki Mescid-i Nebevi bitişiğindeki "Suffe" denilen mîsâfirhânedede yedirilip içirilen şahıslardır. Bu müslümanlar için her akşam sofrası kurulur ve kavrulmuş arpadan yapılmış bir kap yemek ve su verilir. Bunlar karın tokluğuna ilim öğrenirler. Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunurlar ve söylediklerini uygularlar.

Şair, bir beyitte Ashâb-ı Suffa ile çıplak olduğunu, yani üzerinde dünya yükünün bulunmadığını söyler:

Gökde Peygamber ile mi'râcı kılan benem
Ashâb-ı Suffa'yıla yahncak olan benem

(100/143.1)

3.) MELEKLER

a) **CEBRÂİL:**

Allah ile peygamberleri arasında elçilik yapması ve Allah'ın emir ile vahiylerini ileten dört melekten olan Cebrâil, beyitlerde “Cebrâil, Cebrâil-i mürsel” adlarıyla anılır.

Genelde Mir'âc olayının anlatıldığı beyitlerde adı geçer. Allah, Muhammed Peygamber'i Mi'rac'a davet etmesi için Cebrâil'i göndermiştir. Cebrâil Muhammed Peygamber'e “Hocam” diye hitab etmiş ve onu Arş'a dek götürmüştür:

Muhammed'e bir gece Çalab'dan indi Burak
Cebrâ'il eydür hocam mi'râca kığırdı Hak
(259/35.1)

Cebrâil peygamber Muhammed'i Mi'rac'a davet ettiğinde Muhammed'in dileği de ümmetinin varlığı olmuştur:

Cebrâil da'vet kılınca Mi'râca Muhammed'i
Mi'râcında diledüğü ümmetinün varıdur.
(246/14.3)

Aşka karşı âlem esir durmaktadır. Aşıklar arasında Cebrâil bile örtülüdür. Asla aralarına girmez:

Işkıla çalındı kalem işka yesir durur âlem
Âşıklar arsında Cebrâil dahi hicab durur
(31/46.3)

Allah ile âşık arasında hiç bir şekilde vasıta yoktur. Allah, âşığın aşkına vasıta olmadan karşılık verir, Cebrâil bile aracı olamaz:

Anun gibi ma'sûkanun haberini kim getürür

Cebrâil-i mürsel sığmaz şöyle olındı işaret

(12/17.5)

Şair, âhına hiç kimsenin hükm edemeyeceğini belirttiikten sonra, yüz bin Cebrâil gibi olanı bir anda uçurayım, der. Burada Cebrâil'in, aşkına, âhına hükm edemeyeceğini dile getiriyor:

Ya Cebreil kim ola kim hükm ide benüm âhuma

Yüz bin Cebreil gibi bir demde perrân eyleyem

(94/135.5)

b) **AZRÂİL:**

Ölüm meleği olan Azrâil, dört büyük melekten biridir. Görevi canlıların ruhunu almaktır. Rivayetlere göre Allah, Hz. Âdem'i yaratmadan önce dört büyük meleğine yeryüzüne inip toprak getirmelerini söyler. İlk üçü toprağın yalvarmalarına dayanamayıp geri döner, ama Azrâil yere aldırış etmeksizin toprak alıp götürür. Allah da bu olaydan sonra onu can alıcılıkla görevlendirmiştir. Hz. Âdem'in, dört melek tarafından yaratılışı Azrâil sayesinde olmuştur. Bu olay şöyle anlatılır:

Azrâil yire indi bir avuç toprak aldı

Dört ferişte yoğurdu bir peygamber eyledi

(193/274.5)

Şair, canlarımız varken gök yok idi ve Azrâil yabancıyken o vakit dosttuk, diyor:

Çarh-ı felek yoğıdı canlarımız variken

Biz ol vaktin dost idük Azrâil ağyar iken

(135/189.1)

Şair Allah'ın kendisine canı verdiğini, Azrâil'e buyurduğunu söyler ve o da canını teslim edeceğini, yalan dava kılmayacağını belirtir:

Bana canı sen virdün Azrâil'e buyurdun
Teslim ideyin canı yalan da'vi kılmazın

(143/201.6)

Şair, bir beyitte ölümün hak olduğunu, bu konuda gafil olmamak gerektiğini ve günahlı canımıza Azrâil'in kast edeceğini anlatır:

Ölüm hakdur bilürsin niçün gâfil olursun
Azrâil kast idiser günahlu canumuza

(170/242.6)

Yunus Emre, Azrâil'in canımızı aldığını, böylece kanımızın damarda kuruduğunu söyler:

Azrâil alur cânumuz kurur tamar da kanumuz
Yuyucağaz kefenümüz saranlara selâm olsun

(250/21.1)

Şair, başka bir beyitte ölümün nice aslanların düşürülmesine neden olduğunu belirtir. Azrâil pençesine bir yoksulca dayanamaz, der:

İy niçe arslanları alur akdarur ölüm
Azrâil pençesine bir yoksulca døyemez

(58/86.4)

Şaire göre, Azrâil, sadece insanın tenine kasteder. Canı veren Allah olduğuna göre, canı alacak olan da Allah'dır. Şair, Azrâil ne kişidir ki canıma

kastetsin, ben emanet sıcaklığıyla anlaşış geldim, der. Azrâil, canıma kasdetse bile onun kasdını kendine zından eylerim, der:

Azrâil ne kişidür kasd idesi canuma
Ben emânet ıssıla anda bitrişüp geldüm
(98/140.9)

Azrâil ne kişidurur kasd idebile cânuma
Ben anun kasdını gine kendüye zından eyleyem
(94/135.4)

c) MİKÂİL:

Mertebesi çok yüksek olan dört melekten biri Mikâil isimli melektir. Rızıkların dağıtımı ile görevlendirilmiştir. Yağmur yağdırmak, rüzgâr estirmek gibi tabiat olaylarını yönetir. Diğer bütün melekleri idare eden de odur.

Şair, bir beyitte Mikâil'in rızık dağıtımına ilgili olan özelliğine dikkati çekiyor ve Mikâil'in dükkanında herkese eşit rızık verilmesi için terazi kurulmasını istiyor:

Kimsene kalmaya bunda fenâ ola hepisinde
Mikâil' in dükkânında şol hak terâzû kurıla
(168/239.2)

d) CİN ve PERİ:

Cinlerin tanımı şöyle yapılmaktadır: "Gözle görülmez, latif cisimlerden ibaret bir varlık. Cinler ruhanî varlıklar olup ateşten yaratılmışlardır. Onlar da tıpkı insanlar gibi Allah'a kulluk ile görevlendirilmişlerdir. Cinlerin de müslüman ve kâfir olanları, iyi ve kötülere vardır. Şeytan da cin tâifesindedir.

Bunların dışlarına perî denir.”¹

Bilindiği üzere cinler ve devler, Süleyman peygamberin emrindedir:

Kaf’ dan Kaf’ a hükm eyleyen divleri hükmüne koyan
Yile binüp seyran kılan bu mülke Süleyman benem
(108/153.6)

Kendini Süleyman peygamberle özdeşleştiren şair, cin ile perinin kendi hükmü altında olduğunu söyler:

Îns ile bu cinn ü perî divler benüm hükmümdedir
Tahtum benüm yil götürür mühr-i Süleyman dutaram
(96/138.2)

Şair, bir beyitte ise cin ve peri olmak istediğini şöyle anlatır.

Niçe bir tecrid ü tefrid ü mücerred münferid
Yâ niçe cin niçe ins (ü) niçe bir şeytân olam

Başka bir beyitte ise tüm cinlerin ve perilerin Hz. Muhammed’i bilmesini ister:

Îy yir ü göğün serveri bilsün seni ins ü perî
Âhir zaman Peygamberi bağışladum ümmetüni
(263/37.9)

¹ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ank.1990 s. 106

e) İSRÂFİL :

Dört büyük melekten biri olan İsrâfil, Âdem peygambere ilk secde eden melektir. Kıyamet gününü, haşır ve neşri Sûr'uyla haber verecek olan odur. Sûr'a ilk üfürüşünde bütün canlılar ölecek, yeryüzü devşirilecek, kara ve deniz harap olup feleğin çarkı bozulacaktır:

İsrâfil sûr'ı urıla yirün yûzi değşirile
Harâb ola yaş u kurı çarh-ı felek de yorıla
(168/239.1)

Sura ikinci üfürüşünde ise, canlılar hesap için dirilecektir:

İsrâfil surın urıcak mahlûkat turu gelicek
Senün önünden artuk hiç kulağum işitmeye
(3/3.7)

İsrâfil'in ikinci sûru üfleyişinden sonra soru-cevap ve haşır gerçekleşir.

İsrâfil sûrım ura hep mahlukat yerden tura
Derilüben haşre vara kadı anda Sübhân ola
(5/7.2)

İsrafil sûru üflediğinde bütün canlılar uyanacak, soru-hesap sorulacak, bu hesap sorulduğunda Arap dili lisan olacaktır:

İsrâfil sûrım urıcak cümle mahlûk uyanıcak
Sori hisâb sorılıcak Arab dili lisan gerek
(78/118.2)

İsrâfil ve sûr, insan vücudundan uzakta değildir:

Mûsi ağduğı Tûr'ı yoksa Beytû'l-ma'mûri

İsrâfil çalan sûrı cümle vücudda bulduk

(72/105.5)

Yunus Emre, İsrâfil'in sûruna üfürmesini, dağların, tepelerin sürülmesini ister:

İsrâfil sûrını ura tağlar depeler sürile

Bir karınca cevabını bin Süleyman viremeye

(171/244.4)

İsrâfil'in sûr'unun üfürülmesini, yeryüzünün değiştirilmesini, yaş ve kurunun harap olmasını, çark-ı feleğin çözülmesini ister:

İsrâfil sûrı urıla yirün yüzi değşirile

Harâb ola yaş u kırı çarh-ı felek de yorıla

(169/239.1)

4.) BÜYÜK ÂŞIKLAR

a) LEYLÂ İLE MECNÛN:

Leyla ile Mecnun, Arap halk hikayesidir. Konusu aşktır. Bu aşk, saf, temiz ve içli bir şekilde bedbaht bir aşkın tasviri, insanoğlunun verebileceği en yüksek tasavvufi tecrübe ile erişilemeyen sevgilinin ilham ettiği acı duyguların olgun bir lirizm içinde terennümüdür. Mutasavvıfımız çok büyük bir aşık olan Mecnun' un Leyla'yı istemesini şöyle anlatır:

Sûflere sohbet gerek, ahîlere ahret gerek
Mecnun' lara Leylî gerek bana seni gerek seni
(209/294.5)

Mecnûn'un Leylâ'nın derdiyle çektiği acılar, yanıp yakılmalar, onun bu denli şöhretli aşık olmasına vesile olmuştur. O, adeta aşk acısı çeken aşıkların bir simgesi olmuştur:

Yûnus eydür kim hakikat ben Mecnûn olam âkibet
N'ola disem Mecnûn - sıfat hoş tuttunuz mecnûnumı
(228/322.6)

Mecnûn' un amacı Leylâ'yla birleşebilmektir ve şair, Leylâ ile önceki halini anlatmaya çalışarak, "Mecnûn-ı ser-gerdân yokken Leylâ idüm" der:

Okuyamadı Mecnûn Leylî adını mevzûn
Hem Leylî'ydüm anda hem Mecnûn idüm hayrân
(146/206.4)

Yunus Emre bir aşık olarak Mecnûn'a ait olan her şeyi adeta kendisi yüklenir: Mecnûn olup yürüdüğünü, mum olup eridiğini, yârini düşünde gördüğünü, uyandığında melûl olduğunu söyler:

Mecnûn oluban yürüyem yüce tağları büriyem
Mum olubanı eriyem yanam hey dost diyü diyü
(159/226.5)

Mecnûn oluban yürürem ol yârı düşde görürem
Uyanıp melûl oluram gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.6)

Yunus, birkaç beyitte aşk şarabından içip yârine avare aşık olmak,
Mecnûn olmak istediğini söyler:

İşkun şarabından içem Mecnûn olup tağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni
(209/294.4)

Mecnûn gibi âvâre âşık oluban yâre
Di Yûnus sen bi-çâre Allah görelüm neyler
(54/80.11)

Bir demi âsûde olam hüşyâr-ı gâfil hurd u hâm
Bir demi âşüfte olam Mecnûn olam hayrân olam
(112/156.23)

Leyla ile Mecnûn'un aşkı öyle büyük bir aşktır ki, şairimiz onların
aşkının halk tarafından acaip karşılandığına dikkati çeker:

Leyli' yle Mecnûn işi acebdurur bu halka
Abdurrezzak terk itdi aşk için imânını
(220/310.9)

b.) HÜSREV İLE ŞİRİN :

Sasanî hükümdarı Hüsrev Perviz ile Ermen melikesi Şîrîn'in efsanevî aşklarını konu alan halk hikayesidir. Gerçek hayattan alınma bir hikâye olmasına rağmen daha sonraları efsaneleşmiştir. Hüsrev, Şîrîn'e kavuştuğu sırada Şîrîn'e göz koyan başka biri tarafından hançerlenir. Yunus Emre de aşkların sevdiği kişi için canından vazgeçmesini, fedakârlığını Hüsrev ile Şîrîn hikâyesinden yola çıkarak şöyle anlatmaya çalışır:

Ferhâd bu ışk yolında başın külünge tutdı
Hüsrev Şîrîn derdinden dosta virdi cânını

(220/310.8)

c.) FERHÂD İLE ŞİRİN:

İran edebiyatında ve Türk edebiyatında önemli yer tutan bir aşk hikayesidir. Hüsrev ü Şîrîn hikayesinin bir bölümüdür. Şîrîn'i elde etmek için Ferhâd ile Şîrîn'in arasına girmeye çalışan Hüsrev, birinin aracılığıyla Ferhâd'a yalan bir haber gönderir. Ferhâd, Şîrîn'e ulaşmak için tam dağı deleceği sırada kendisine Şîrîn'in öldüğü haberi getirilir. Bu uydurma haber üzerine Ferhâd bir âh çekip olanca gücüyle koca külüngü başına indirir ve ölür. Sevdiği kadına ulaşabilmek için dağları delmeye çalışan ve emek harcayan Ferhâd'ın bu hikâyesi bir beyitte şöyle ifade edilir:

Ferhâd bu ışk yolında başın külünge tutdı
Hüsrev Şîrîn derdinden dosta virdi cânını

(220/310.8)

Başka bir beyitte ise şairimiz, Ferhâd'ın aşkı için çektiği ıstırapları kendisinin de çektiğini söyler:

Canum ışkun külüngine Ferhâd olup dutdum başum

Dâim tağları keserem Şîrîn'üm hiç sormaz benüm

(129/179.6)

Bir beyitte de Ferhâd'ın aşkının neler yapabileceğini şu şekilde dile getirir:

Işkum dine şûr eyler aslana zîncîr eyler

Katı taşı mum eyler yoksa Ferhâd sen misin

(144/203.6)

5.) UHREVİ ŞAHISLAR

a) **KİRÂMEN KÂTİBİN:**

İnsanların işlediği amelleri yazan meleklerdir. Ayetlerde "şüphe yok ki size koruyucular memur edilmiştir. Elbette büyüktür onlar, yazarlar, bilirler ne yaparsanız " diye özellikleri anlatılmaktadır. Yunus Emre, bir beyitte, o melekler ki adı "Kirâmen Kâtibîn"dir, yazıcı oldukları için yaz olsun kış olsun yazmaktan usanmazlar, der:

Ol ferîşteler adı "Kirâmen Kâtibîn"dür
Yazmakdan usanmazlar armazlar yaz u kışda
(167/237.9)

İnsanın sağında ve solunda olmak üzere iki tane olup o insandan ayrılmazlar. Sağdaki sevapları anında yazmakta, soldaki ise günahları belki tevbe eder diye geciktirerek yazmaktadır:

Birisi sağ omzunda birisi sol omzunda
Birisi hayrun yazar birisi şer cünbîşde
(167/237.10)

Şair bu meleklerin günahları ve sevapları yazarken ne kağıtlarının ne de mürekkeplerinin tükenmediğini, kalemlerinin de aşınmadığını söyler:

Kâğıtları dükenmez ne hod mürekkepleri
Aşınmaz kalemleri kaimlerdür ol işde
(167/237.11)

Bu melekler, insanı her yerde gözetlerler, her yere girer çıkarlar, insan ise bunun farkında olmayan bir gâfildir:

Hem meyhaneye varur hem büthâneye girür
Bunlar saklarlar seni sen gâfilsin bu işde
(167/237.12)

b) MÜNKER Ü NEKİR:

Mezarda insanları sorguya çekecek olan iki melektir. Bu iki melek insana "Rabbin kim? Kitabın ne? Peygamberin kim? Kıblen neresi? Ne zamandan beri müslümanısın?" gibi sorular soracaklardır. Bu sorulara iman sahipleri cevap verecekler ama günahkarlar ile dinsizlerin dili tutulup cevap veremeyeceklerdir.

Mutasavvıfımız, Münker-Nekir'in soru sorduklarında herkesin cevap vermesini ister:

Münkîr ü Nekîr gele hâllerün düşvâr ola

Arapça su'âl sora cevâb viresin bir gün

(250/20.6)

Bir beyitte de kendisine soru sorulduğunda, acaba dilim döner mi, diyor ve korkusunu dile getiriyor:

Yûnus kabre vardukda Münker Nekir geldükde

Bize suâl itdükde dilüm döne mi yâ Rab

(238/2.3)

Başka bir beyitte Münker-Nekîr' in sorularına cevabını vermek istediğini söyler:

Münker ü Nekir gelier yir gök ün ile tohsar

Ben bunlara cevâbını vireyim andan varayım

(119/165.5)

Diğer bir beyitte ise cevap verirken Allah'ın kendisine yardımcı olmasını ister:

Geldi Münkerile Nekir hrbirisi sordı bir dil

Îlahi sen cevab virgil Allah sana sundumelüm

(99/141.10)

Dünyada cümle muradı terk edenler, Münker-Nekîr' in sorularına muhatap olamazlar:

Soru hisâb olmayı sar dünya âhîret kovana
Münker ü Nekir ne sorar terk olıcak cümle murat
(13/17.6)

c) **RİDVÂN:**

Cennet'in bekçisi, kapıcısı olan büyük melektir. Şair, bir beyitte onun bu özelliğinden yararlanarak cennet elbiselerini, donlarını biçen ve kapıyı açan Rıdvân'dır, der:

Rıdvân-durur kapı açan hulle donlarını biçen
Kevser şarabını içen kanar Allah diyü diyü
(255/28.9)

Diğer bir beyitte ise cennette Rıdvân ile birlikte olduğunu söyler:
Benüm gibi miskîn kulı yüzbin gelürse az ola
Benüm gelişüm şimdîdür uçmakda Rıdvân' dayıdum
(106/150.8)

Şair, başka bir beyitte ise cennete varıp Rıdvân olmak ister:
Gâh dûzahda yanam Fir'avn ile Hâmân olam
Gâh cennette varam gilmânıla Rıdvân olam
(111/156.14)

d) **HÜRÎ:**

Gözlerinin akı karasından çok olan, ceylan gözlü cennet kızlarına huri denir. Kur'ân-ı Kerîm, cennette hurilerin mü'minlere hizmet edeceğini bildirmektedir. Huri'lerin, anber ve misk dolu saçlara, hilâl kaşlara, güneş gibi

aydınlık yüzlere, tatlı sözlere sahip, gül yanaklı, inci dişli, mercân dudaklı, selvi boylu, güzel huylu, gülden daha taze temiz kızlar olduğu üzere rivâyetler vardır.

Şairimiz, hurilerin yüzlerinin aydan arı, sözlerinin ise misk ve anber gibi olduğunu söyler ve huri'lerin cennette Allah diye diye gezdiğini dile getirir:

Aydan arıdur yüzleri misk ü anberdür sözleri
Cennetde huri kızları gezer Allah diyü diyü
(255/28.5)

Yunus Emre, hurinin bize eş olarak helal edildiğini, ama arzusunun ondan geçtiğini, tüm arzusunun Allah'a ermek olduğunu söyler:

Bunda dahı verdün bize ol hûriyi cüft ü halâl
Andan geçdi arzum tamam arzum sana irmeğiçün
(133/185.5)

Mutasavvıfımız, dünyayı bırakıp, ahirete sefer etmek istemekte ve cennette hûrilerden kendine yoldaş eylemeyi arzu etmektedir:

Koyam dünyeyi gidem çün ahrete sefer idem
Ol uçmakda hûrilerden ben bana yoldaş eyleyem
(107/152.2)

Şair, bir beyitte mü'min olan kişiye cennetin ve hûrilerin kucaklamasının helal olduğunu söyler:

Halâl ola sana uçmak uçmakta hûriler kuçmak
Kevser şarâbını içmek tanla seher vaktinde tur
(30/44.8)

Fakat, başka bir beyitte Allah' ın vermiş olduğu bu güzel nimeti tepmekte ve onun sevgisinden başka bir şeyi gönlünün kabul etmediğini dile getirmektedir:

Sekiz uçmağın hûrisi eger bezenüp geleler
Senün sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabûl itmeye
(3/3.10)

Şaire göre, bu dünyada nasıl olmak gerekiyorsa ahirette de öyle olmak gerekir. Hûri ile gılman geldiğinde gerçek âşık elini uzatmamalıdır:

Bu dünyede ne ola kim âhiredde ol olmaya
Hûrıla gılman gelicek âşık elin uzatmaya
(3/3.11)

Ve hûri gelip gönlünü istediğinde dahi kendisi dostundan başka kimseye gönlünü veremeyeceğini şöyle ifade eder:

Hûri gelüp eydürise gönül bana virgil diyü
Dostdan artuk kimseneye ben gönlümi virimezem
(121/168.3)

Şaire göre, erenlerin, aşıkların gittikleri yolda karşılarına engel olarak çıkabilecek kişiler hûrilerdir. Bunun için bu tasavvufi şahıslar ince yolda ilerlerken maksatlarına erişmek için kendilerini hûrilerden mahrum kılmalıdır:

Çün sen anda varasın ol hûriyi alasın
Bir vâyadan ötürü yolda mahrûm kalasın
(135/188.13)

Başında akli olan kimse hûrilere aldanmaz:

Başında akli olan ücrete amel itmez

Hûrilere aldanmaz gözile kaşdan geçer

(44/66.5)

e) **GILMÂN:**

Cennetkilerle hizmet etmekle görevlendirilen güzel delikanlılara gilmân denir. Gilmânlar nurdan yaratılmışlardır. Bir beyitte hûri ile gilmân şöyle anılmaktadır:

Bu dünyede ne ola kim âhiretde ol olmaya

Hûrıla gılman gelicek âşık elin uzatmaya

(3/3.11)

Şair, bir beyitte cennete varıp gilmân olmak istediğini söyler:

Gâh dûzahda yanam Fir'avn ile Hâmân olam

Gâh cennetde varam gilmânıla Rıdvân olam

(111/156.14)

f) **ZEBÂNÎ :**

Cehennemdeki azap melekleri olan zebaniler, günahkârları cehenneme atmaya memur edilmişlerdir. Yunus Emre'ye göre, biz insanlar öldükten sonra, Allah'ın karşısında terazide tartılacağız ve Allah bizim işlediğimiz günahlarla sevapları değerlendirirken zebaniler oradadır:

Varacağız terâzûya Hak kendü bakar yazuya

Göricek tağlar eriye zebâniler kim andadır

(23/34.5)

Sonra da zabâniler günahkârları cehenneme atarlar:

Zebâniler çeke duta ile de tamuya ata
Deri yana sünük tüte katı ulu efgan ola
(5/7.3)

Günahların tartalar andan sırata ilteler
Zebâniler dutalar figanlar ola katı
(212/298.4)

Bu esnada kimileri inleyip ağlamaktadır, ama zebâniler onların canını dağlamaktadır:

Kimi zâri kılup ağlar zebâniler canın tağlar
Dutuşmuş sinleri oda çıkan düünleri gördüm
(117/162.8)

Cehennemde yetmiş bin zebâni bulunmaktadır:

Yetmiş bin zebâni yide tamuyı haşr de ilede
Mücrimlere heybet ide ben n' ideyin n' eyleyeyin
(244/11.4)

6.)OLUMLU DİNİ KİŞİLER

a) **ÂLİM:**

Âlim, bilgin demektir. Yunus Emre'ye göre ise âlim, sadece görünürde olan şeyleri bilen kişidir. Örneğin, âşıkların kitabını değme âlimler bile okuyamaz:

Değma âlimler okımaz bu âşıklar kitâbını
Zîra ki yazmış anı ezel ebed oldur bâki

(229/323.2)

Şair, diğer bir beyitte âlimlerin kitap hazırladığını, bu kitapta karayı aka yazdığını söyler. Ve bu kitabın sûresi gönüllerde yazılmaktadır:

Âlimler kitab düzer karayı aka yazar
Gönüllerde yazılır bu kitâbun sûresi

(209/293.7)

Bir beyitte ise hırka ile tac ve bilginlerin giydiği elbiseyi giymekle âlim olunmayacağı üzerinde duruluyor:

Hırkayıla tac yol virmez fereciyle âlim olmaz
Din dîyânet olmayıcak okısan kamu varakı

(200/282.4)

Şair, başka bir beyitte âlimlerin bilgilerini medreselerde edindiğini söyler:

Âlimler ulemâlar medresede buldıysa
Ben hârâbat içinde buldumısa ne oldı

(217/306.4)

b) DÂNIŞMEND (DANIŞMAN):

"Medrese tahsili görmüş olanlar hakkında kullanılan tâbirlerden biri idi. Farsça bir terkip olan dânişmend'in mânası ilim sahibi sayılan adam demektir. Dersten mezun olsun olmasın ulema kıyafetinde olan adamlara da "dânişment" denir."² Yunus Emre Dîvân'ında dânişment olan kişi her ne kadar bilgili olsa da bu bilgiyi pratiğe, davranışa geçiremeyen biridir. Hatta bir beyitte şimdi üç buçuk okuyan kişinin dânişment olduğu söylenir ve böylece yerilir:

Dostdur bizi okıyan üstümüzde şakıyan
Şimdi üç buçuk okuyan derin danışmân olur
(35/52.2)

Şair, bir beyitte danışmanların dervişlerle anlaşamadığına değinir. Dânişmanın câhil olanı dervişlerle bir düzene girmek istemez. Çünkü derviş ile dânişman'ın fikirleri ayırır:

Danışmanun câhili onamaz dervişleri
Dervişile dânişman yavlak üleşgen olur
(35/52.3)

Başka bir beyitte derviş ile dânişmân arasındaki çatışma şu şekilde dile getirilir:

Dânişmend oldur geldi okuduğında buldı
Ehl dervişle canı katı karışgan olur
(35/52.5)

Aşk olayına karşı gibi görünen dânişman doğal olarak kendisine âşığın ölüm haberini getiren oğlanın bu haberine çok sevinmektedir:

² M.Zeki pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğt. Basımevi, İst.1983 C.1 s.393

Ođlan gider dâniřmana salâdur dosta dūřmana

Sonra gelmek peşimana sana assı kılmaz ola

(173/247.3)

Bir beyitte dânişmend'in kemik ve tenin çürüdüğü, bu kişiye iman yoldaş olursa üzüleceği anlatılır:

Yatur şeyh ü dânişmend çürümüş sünük ü ten

Yoldaş olursa iman ya ne gussa bunlara

(252/24.3)

Diğer bir beyitte ise dânişmentlerin yollarının doğru vardığını, ellerinin kalem tuttuğunu, dillerinin ise bülbüle benzediği söylenir:

Toğrı varurđı yolları kalem tutardı elleri

Bülbüle benzer dilleri dânişman yiğitler yatur

(50/75.3)

Mutasavvıfımız, bir beyitte dânişmende seslenir ve bir tavsiyede bulunur: Bir kimse yüz yıl dahi okursa ve eğer bir gönül yıkmışsa Hakk'ı bulamayacaktır:

şeyh u dânişmend ü fakı gönül yapan bulur Hakk'ı

Sen bir gönül yıkdunise gerekse var yüz yıl okı

(229/323.4)

c) FÂKİH (FAKI):

"Bir şey bilen, yahut anlayan kimse demek olan bu kelime sonradan fıkıh ilemüradif olmaya başlayarak yalnız din ilmi, daha sonra şeriat ve nihayet bunun bir şubesi olarak kurulan furug'a delâlet etmeye başladığı vakit âlim ve zeki

adam mânasından çıkıp akaid âlimi, sonra şeriat âlimi ve nihayet fûrug mütehassısı mânasını almıştır."³ Yani, fâkih, İslam hukukuyla ilgilenen kimse demektir. Ama, Yunus Emre, fâkih'in ilim sahibi olmasına, birtakım hadiseleri yorumlamasına rağmen yaşama geçiremediğinden söz eder. Ve böyle yaptığı için günahlara battığını söyler:

Sen fakıhsın ben fakîr sana hiç tanumuz yok

İlmün var amelün yok günahlara batarsın

(137/191.9)

Şairimiz, bir beyitte ise fâkih'in aşk denizinden şarap içtiğini belirtir:

Toldur bize sun kadehi ışk şarabından iy saki

Ol denizden içür bize ki andan içer şeyh u fakı

(200/282.1)

Buna göre fâkih, aşk şarabı içtiğine göre gerçeği anlayacaktır. Fâkih, gönül yaparsa, gönül kırmazsa Hakk'ı bulacaktır:

Şeyh u dânişmend ü fakı gönül yapan bulur Hakk'ı

Sen bir gönül yıkdunise gerekse var yüz yıl okı

(229/323.4)

d) **GÂZÎ :**

İslâmlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimseye gâzî denir. Gazâ yapan kişi kutsal bir vazifeyi yerine getirmiş olur. Şair, bir beyitte gazâ olayına dikkati çekerek önemli bir ahlâki noktaya değinir. Kişi her ne kadar gazâ yapmış olursa da, eğer bir kez gönül yıkmışsa bu gazâsı kabul olmayacaktır. Çünkü

³ M.Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Milli Eğt. Basımevi İst.1983 C.1 S.584

gönül yapmak gazâdan daha üstün bir değer taşımaktadır:

Bin kez hacca vardumısa bin kez gazâ kıldumısa
Bin kez gönül sıdunısan gerekse var yollar dokı
(201/282.6)

e) **HACI:**

Müslümanlığın en önemli beş gereğinin sonuncusu olan Hacc'a gitmeyi yerine getiren kişiye Hacı denir. Bu bir beyitte şöyle anlatılır:

Nurdan-durur başta tâcı yitmiş bindür varan hacı
Oldı yüregüme acı güzel Kâ'betullah sana
(237/1.6)

Hacılar, hac farizasını yerine getirirken deve katarlar, kum denizine yatarlar, taşı şeytana atarlar:

Hacılar deve katarlar kum denizine yatarlar
Taşı şeytana atarlar ben anı urmak isterin
(243/10.2)

f) **HOCA :**

"Muallim, müderris yerinde kullanılır bir tâbirdir. Farsça olan bu kelime için Hüseyin Kâzım Bey'in "Büyük Türk Lügati"nde şu izahat vardır: "Efendi ve ağa gibi ünvan; âilenin büyüğü, ihtiyar, koca, yaşlı, zengin, hâkim, veli, tavaşi, hâdim, zengin tüccâr, âlim, fâzıl, muallim, müderris, mektep muallimi"⁴

⁴ M.Zeki Pakalın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Milli Eğt. Basımevi İst.1983 C.I S.345

Yunus Emre, hoca kavramını Allah'ın sıfatı olarak görür. Aşağıdaki beyitlerde bu açıkça görülür:

Başuma dikeler hece ne irte bilem ne gice
Âlemler ümidi hoca sana fermân olam birgün
(134/187.5)

Fesâd ile tolu içüm hey hocam bağışla suçum
Cehennemde benüm için yir olursa n' ideyin ben
(243/8.3)

Bazı beyitlerde hoca sıfatıyla mürşid anlatılmaya çalışılır:

Hocamun tâlibi çokdur hiç bundan kemteri yokdur
Şunun mürşidi Hak'dur uymaz nâsun allarına
(253/25.4)

Ol kadehün içi tolu ana içen olur deli
Ol hocanın tâlibleri bil bağlamış yollarına
(252/25.3)

Bir kişi kul satun alur kulluk ider âzad bulur
Kulluk itsene hocana mahrum kalam mı sanursın
(250/22.3)

Şair, bazı beyitlerde de zamane müderrislerinden şikayet eder ve hoca sıfatıyla onları şu şekilde yerer:

Peygamber yirine geçen hocalar
Bu halkın başına zahmetlü oldu
(214/301.7)

Yunus Emre dir hoca girekse var bin hoca
Hepisinden eyüce bir gönüle girmekdür

(51/77.5)

Dört kitâb'ın mâ'nisi bellüdür bir elifde
Sen elif dirsın hoca mâ'nisi ne dimekdür

(51/77.4)

g) MUHAKKİK :

Muhakkik, gerçeği araştıran demektir. Beyitlerde gerçeklikle uğraşan ve bu gerçekliği yaşayan kişi anlamına kullanılmaktadır. Bu bir beyitte Yunus'un gözüyle gördüğünü muhakkikler görmektedir, düşle ilgilenmemektedirler, deniyor:

Muhakkikler göredurur Yûnus gözi ne gördüğün
Düşüm söyleyeyim sana necmile ta'bir eyleyem

(116/161.7)

h) MÜDERRİS:

"Medrese ve camide talebeye ders okutan hoca yerinde kullanılır bir tabirdir."⁵ Yani medrese ve câmi öğretmenidir. Şair, bir beyitte ilimlerin tâlibi olduğunu, aşk kitabını okuduğunu söyler ve Allah'ın müderris, aşkın ise kendisine medrese olduğunu belirtir:

Biz tâlib-i ilimlerüz ışk kitâbın okuruz

Çalab müderris bize ışk hod medresesidür

(17/24.8)

⁵ M.Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğt. Basımevi, İst.1983 C.II s.598

Mutasavvıfımıza göre müderrisler, ilim sahibi olmalarına rağmen bunu pratiğe dökemezler. Örneğin dört kitabı okumalarına rağmen aşka çare bulamamışlardır:

Dört kitabı okuyan bulmadı ışka çâre
Ne beğler ne sultanlar ne müderris ne kadı
(204/287.2)

Bir beyitte medrese müderrislerinin asıl okunması gereken dersi (aşkı) okumadıklarını, bundan dolayı aciz kaldıklarını şöyle ifade eder:

Medreseler müderrisi okumadılar bu dersi
Şöyle kaldılar âciz bilmediler ne babdurur.
(31/46.4)

Şair, zamane müderrislerinden şikayet eder ve âşıklarla yapılan sohbette müderrislerin âşıkların karşısında saf dışı kalmasını ister:

Kim ki bir dem sohbet ola müfti müderris mât ola
Bir ilâhi devlet ola andan içen oldu bâki
(200/282.3)

1) MÜFTİ :

"Şeyh-ül İslâm tabirinin taammümünden evvel ilmiye mesleğinde mevcut üç tâbirden biridir. Diğer ikisi "Kadı" ile "Müderris" ti. Müfti; fetva verdiği için dolayı bu adı almıştır. Halle muhtaç olan fikhi bir mesele hakkında sorulan suale salâhiyyet sahibi olanın verdiği cevaba "fetva" denir. Fetva; şifahi (ağızdan sorma) olduğu gibi tahriri (yazılı) de olur. Her iki takdire göre ilmî

salâhiyyete dayanarak cevap verene "Müftî" denilir."⁶

Yunus Emre, bir beyitte her şeyi okuyup yorumlayan müftilerin dervişlik berâtını okuyamadığını belirtir. Çünkü bunu anlayacak güçte olmadığını söyler:

Bu dervişlik berâtın okumadı müftiler
Anlar ne bilsün anı bu bir gizli vakardur

(28/41.5)

Bir beyitte de müftilerden şikayet eden şair, müftilerin buldukları yerden saf dışı olmasını ister ki, devlet ilâhi bir devlet olsun:

Kim ki bir dem sohbet ola müfti müderris mât ola
Bir ilahi devlet ola andan içen oldu bâki

(200/282.3)

i) MÜ'MİN :

Allah, ruhları yarattığı zaman "Elestü bi rabbikum: Ben Rabbiniz değil miyim? " demiştir. O'na "evet" deyip ikrar edenlere mü'min denilmiştir:

"Elestü bi rabbiküm" Hak'dan nidâ gelicek
Mü'minler "belî" diyüp itdiler ikrârını

(220/311.7)

Dünya, mü'min kulların zindanı durumundadır. Mü'minler bu dünyada mutlu olamazlar:

Şol senün mü'min kullarun dünya zindanı anlarun
Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şâd değül

(84/120.3)

⁶ M.Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğt. Basımevi, İst.1983 C.II s.599

Şairimize göre dünyâ'nın terki ibâdetlerin başıdır, mü'min olan kişinin buna inanması gerekir:

İbâdetler başıdur terk-i dünyâ
Eger mü'minsen ana inanasın

(142/199.6)

Mü'min olan kişilerin bu dünyada çekeceği cefâlar çoktur. Ama onların da zevk ve sefâsı ahirette olur:

Mü'mîn olanların çokdur cefâsı
Ahirette olur zevk u safâsı
On sekiz bin âlemün Mustafâ' sı
Adı güzel kendü güzel Muhammed

(238/3.2)

Şair, bir beyitte Allah'a itaat etme konusunda tam bir mü'min olduğunu söyler:

Gâh mü'minem tâ'atda dembedem münâcatda
Gâh rindem harâbatda ben bir aceb kolmaşam

(131/183.5)

j) MÜSÜLMÂN:

Allah, yetmiş iki türlü milleti yaratmış ve orada müslümanı en üstün kılmıştır:

Yaratdı yetmiş iki dürlü dili
Arada üstün kodı Müsülmanı

(211/297.3)

Müslüman Muhammed ümmetine din ve iman kaftan olarak verilmiştir:

Biz Müsülman Muhammed ümmetine

Hıl'at virdün bize din ü imânı

(211/297.4)

Buna göre müslümanım diyen kişinin islâmiyetin şartını bilmesi, Tanrı'nın buyruğunu tutup beş vakit namaz kılması gerekmektedir:

Müsülmanam diyen kişi şartı nedür bilse gerek

Tanrının buyruğın tutup beş vakt namaz kılsa gerek

(75/109.1)

Müslüman olmayan ve beş vakit namazını kılmayan kişinin cehenneme girmesi gerektir:

Her kim Müsülmân olmadı beş vakit namâzı kılmadı

Bilün Müsülmân olmayan ol tamuya girse gerek

(76/109.7)

Bilindiği üzere İslâmiyetin şartlarından birisi ve en önemlisi namaz kılmaktır. Şair, bu konu üzerinde çok durmaktadır. Örneğin namaz kılmayana müslüman denmemesini, böylesinin müslüman olmayacağını söyler. Çünkü böylelerinin bağı taşa dönmüştür. Ayrıca müslüman kişiye birtakım öğütlerde bulunur. Evinde eşine beş vakit namaz kılmayı öğretmesini, eğer namazını kılmazsa eşini boşamasını söyler:

Nâmaz kılmayana sen müsülmandır dimegil

Hergiz müsülman olmaz bağı dönmüştür taşa

(185/263.6)

Evünde helâlüne beş vakt namaz öğretgil
Öğüdün dutmaz ise yazuğı yokdur boşa

(185/263.4)

Nefsini müslüman eden kişi Hak yola doğruca varır, Muhammed peygamberin şefâati de onun üzerine olacaktır:

Nefsin Müsülmân iden Hak yolın toğru varur
Yarın ana olısar Muhammed şefâati

(207/291.6)

Mutasavvıfımız, bir beyitte kimsenin "Ben müslümanım, Allah'ın emrine fermanım" demesini istemez. Çünkü Hak sözünü tutmayan kişinin dinden yana ona faydası yoktur:

Dimesün kim Müslümanam Çalab emrine fermanam
Tutmazısa hak sözünü fayda yoktur dinden ana

(6/9.3)

Kafir ve müslümanın kim olduğunu ancak Allah bilir:
Dostdan artuk kimse bilmez kâfir Müsülmân kemdüğün
Ben kıluram namâzumı Hak geçürdise nâzumı

(188/268.2)

Yunus Emre bir beyitinde, yaşamış olduğu devire bir tarizde bulunur. Bu devir helâlin yenmediğı, haramın kıymetli olduğu, zamane müslümanlarının kötü olduğunu, söyler:

Müsülmanlar zamâne yatlu oldı
Helâl yinmez harâm kıymetlü oldı

(213/301.1)

Bir beyitte de gerçek müslümanın çok az olduğu ve müslüman gibi görünenden bile şüphe edilmesi gerektiği söylenir. Burada da yukarıdaki beyitte olduğu gibi insanlara yönelik bir eleştiri vardır (her insanın görüldüğü gibi olmadığı hususunda):

İşidün hey ulular âhır zamân olısar
Sağ müsülmân seyrekdür ol da gümân olısar
(38/56.1)

k) MÜEZZİN :

Namaz, imama uyarak kılınmaktadır. Namaz vakitlerini duyurmak için ezan okuyan din görevlisine imama müezzîn denilmektedir. Dinimizin en önemli beş gereğinden biri olan namaz, müezzînin ezan okuyup Allah'ın adını çağırmasından sonra kılınır:

Ezan okur müezzîn çağırur Allah adın
Yıkma dinün bünyâdın tur ırte namazına
(172/245.2)

Müezzînin ezan okumadan önceki tavrı şöyledir:

Banladı ol müezzîn turdı kâmet eyledi
Hazrete tutdı yüzün döndi niyyet eyledi
(202/285.1)

1) ZÂHİD :

Zühd terim olarak dünyayı âhirete, maddeyi mânaya tercih etmemek, bedeninin arzularından çok kalbin isteklerine kulak vermek demektir. Böyle bir hayatı

tercih eden kişiye zâhid adı verilir.

Zâhid tipi her ne kadar böyleymişse de sonradan değişmiş, dünyaya aldanmış, isteklerinin esiri olmuştur. Yunus Emre, bu görüşünü bir beyitte şöyle ifade eder: Bu zamanda zâhid din ve imân'ını yağmaya verir:

Dost yüzini göriceğiz nice karar kılsun bu can
Yağmaya virür ol demde yüz bin zâhid din ü imân
(145/205.1)

7.) OLUMSUZ DİNİ KİŞİLER

a) **ÂSÎ** :

Yunus Emre Dîvân'ındaki beyitlerde âsî, dine baş kaldıran, isyan eden kişi anlamındadır ve şairin âsîlerin cehenneme sahip, cehenneme âit kişiler olduğuna dâir bir beyti vardır:

Bir kez cehennem silkine âsîlere ide kine
Yâ Rab iricek ol güne ben n'ideyin n'eyleyeyim
(244/11.5)

Şair, diğer bir beyitte dört kitabı okuyup açıklayan kişinin hakikatte âsî olduğunu söyler. Çünkü kitapları okumuşlar, ama gizli olan anlamını bilmemişlerdir:

Dört kitâbı şerh iden âsîdur hakîkatde
Zîre tefsîr okuyup ma'nisin bilmediler
(25/37.4)

Şairimiz, âsî olan diğer kişilere de değinir. Münkîrler de Hak yoluna âsîdirler. Çünkü Hak yolunu inkar etmektedirler:

Evlîyâyâ münkîrler Hak yolına âsîdur
Ol yola âsî olan gönüllerin pasîdur
(48/72.1)

Bir beyitte ise yaratılmış olanların tümüne bir göz ile bakmayan kişi şer'in evliyası bile olsa, gerçekte âsî'dir, der:

Cümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan
Şer'ün evlîyâsıysa hakîkatde âsîdur
(17/24.4)

Allah'ın fazileti öyle çoktur ki, âsî gönlünü yıkmaz. Her şeyi gerçek bir şekilde anlaması için binlerce tercüman eylemiştir:

Görgil Çalab fazlını yıkmaz âsî gönlünü
Yüzbin yigirmi dört bin ol tercümân eyledi
(197/277.6)

b) **CÂHİL:**

Kelime anlamı öğrenim görmemiş, belli bir konuda yeterli bir bilgisi olmayan kimse demektir. Dîvân'daki beyitlerde ise Hak yoldan haberi olmayan, kendi gerçeğinden başka gerçeklik tanımayan kimsedir. Hattâ şair, bir beyitte câhilin kendi aklına güvendiğini, şâkir olduğunu söyler:

Câhil münafık münkîr cümle aklına şâkir
Âşıklar didâr sever ârifler niyâz ile
(184/262.9)

Câhil olan kişi hiçbir zaman mânadan anlamaz, bilgisi onu anlamaya yeterli gelmez, fakat kendini yetiştirmeyi de düşünmez, halbuki kendini yetiştirmeyi düşünmelidir, çünkü herkes gibi o da ölecektir:

Câhildir ma'nîden almaz oturur kararı gelmez
Öleceğini hiç sanmaz yüz bin yıllık teşvîş ider
(45/67.5)

Câhil olan kişinin katında imân meçhûldur:

Câhil ile ârifün meseli şuna benzer
Câhil katında iman ma'lûm meçhûl değül mi
(191/271.5)

İslâm dininin doğruluğunun manâsını ancak evliyâlar anlayabilir. Câhile bunu yedirmemek lazım, çünkü onun yiyebileceği aş değildir, onun birikimi bunu kaldırmaya yetmeyecektir:

Bu kelâmın ma'nîsi evlîyânun hânıdur

Yidirmegil câhile ki zira aşı değül

(90/128.5)

Âşıkları etkileyen aşk onlara aşk sözleri söyler, canlarını hayrân eder, ama câhilleri etkilemez. Çünkü bu sırra erecek kudrette değıllerdir:

İşk sözlerin söyler can canları eyler hayrân

Câhillere giremezler bu bizüm sırrumuza

(175/249.2)

Yunus Emre, bir beyitte kendine seslenir ve nasihatte bulunur: Cezbe sözlerini olgun insana söyle ki bunun anlamını öğrensin ve inansın, ama cahil insanlara söyleme:

Yûnus bu cezbe sözlerin câhillere söylemegil

Âkıl kâmil olan kişi bu ma'nîye inanası

(226/319.6)

c) **FÂSİK :**

Allah'ın emrinden çıkan, kötülük yapan, günah işleyen kişilere fâsık denir.

Mutasavvıfımız, ölümden korkulmayacağını söylüyor, çünkü ölümler gerçek müslüman Hakk'a varacaktır. Ama ebediyete varılmayan bir ölüm fâsık'ın fâsid işidir, der:

Ölümden ne korkarsın çünkü Hakk'a yararsın

Belki ebedî varasın ölmek fâsîd işidir

(24/35.2)

d) **GÂFİL :**

Çevresindeki gerçekleri göremeyen, sezemeyen, bilgisiz kimseye gâfil denilmektedir. Gâfil olan kimse dünyadaki türlü türlü hallere, güzelliklere aldanmıştır, aldandığı için de kendi isteklerine köle olmuştur:

Bu şarun hayalleri dürlü dürlü halleri

Aldamış gâfilleri câzû ayyâra benzer

(46/69.5)

Yunus, gâfil gezmekle Hakk'ın bulunmayacağını bir beyitte şöyle dile getirir:

Sen bu yalancı dünyâda şöyle kalam mı sanursın

Şöyle gâfil gezmek ile Hakk'ı bulam mı sanursın

(250/22.1)

Yunus, bazı beyitlerde bu kişiye nasihatlerde bulunmaktadır. Bir beyitte gâfilin fikrinde sâbit kalmamasını, gözünü açmasını ister:

Ïy gâfil açgıl gözünü fikrün yavlak uzatmagil

Bakgil kendü dirliğüne kimse aybın gözetmegil

(86/124.1)

Diğer bir beyitte ise ölümün hak olduğunu, buna rağmen niçin gâfil olduğunu sorar. Kısaca gâfil kalmamasını anlatmaya çalışır:

Ölüm hakdur bilürsin niçün gâfil olursun

Azrâil kasd idiser günahlu canumuza

(170/242.6)

e) **GÜNAHKÂR:**

Dince suç sayılan iş ve davranışı işlemiş kişiye günahkâr denir. Divân'daki bazı beyitlerde günah olabilecek durumlar anlatılmaktadır. Fakat, şairimiz ister suçlu olsun ister suçsuz olsun günahkâr olan kişinin Allah'ından her zaman bağışlanmasını istediğini anlatır:

Suçlu suçsuz günâhkâr şefâat andan umar

Ol cehennemde yananlar münkîrün inkârıdur

(246/14.6)

f) **KÂFİR:**

Tanrı'nın varlığını inkar eden kimseye "kâfir" denir. Şair, bazı beyitlerde inancı olmayanların kâfir olmasını ister:

Şâh didârın gördüm ayan hiç gümansız bellü beyan

Kâfir ola inanmayan ol didâra bakan benem

(102/146.5)

Yûnus deĝül bunı diyen kudret dilidür söyleyen

Kâfir ola inanmayan evvel âhır heman benem

(108/153.7)

Şair, öyle büyük bir acı çekmektedir. Aşk acısı depresmektedir. Ve onun çektiği ıstırapları gören kişi kâfir dahi olsa içi yanar, üzüdür:

Gündüz hâlüm gören kişi kâfir ise köynür özi
Kim ne bilür ben bilürem kim nice geçer dünümü
(228/322.4)

g) MÜFSİD:

Müfsid, ibadetini bozan, gösteriş meraklısı biridir. Şair, bir beyitte, nerede olursa olsun müfsidin teslim olmasını, gösteriş merakını aşır kendini herkesten aşağı görmesini, edep tâcını başına geçirmesini ister, ama müfsid olan kişinin bu teklife cevabının kızmak olacağını, söyler:

Sen kandayısan teslim ol kamulardan aşağı tur
Edeb tâcın başına ur gör müfsid nicesi kızar
(29/43.3)

h) MÜNÂFIK :

İkiyüzlülük eden, riyâkâr, İslâmiyet'e inanmadığı halde inanmış gibi görünen kişiye denir. Yunus Emre, münâfik olan kişinin sadece kendi aklına güvendiğini ve kendi doğrusundan başka doğruya inanmadığını söyler:

Câhil münâfik münkîr cümle aklına şâkir
Âşıklar didâr sever ârifler niyâz ile
(184/262.9)

Yunus, başka bir beyitte kendine sesleniyor ve bir söz söyledin ki bu sözün hiç bir söze benzemiyor, sözünü münâfiklar elinden örtüyor, der:

Yûnus bir söz söyledün hiçbir söze benzemez
Münâfiklar elinden örter ma'nî yüzini
(227/320.13)

1) MÜNKİR:

Münkir, inkâr eden demektir. Divân'daki beyitlerde Allah'ı ve tarikat yolunu inkâr eden kişi anlamındadır. Bir beyitte evliyâyâ münkir olanların Hak yoluna âsi olduğu söylenir:

Evliyâyâ münkîrler Hak yolına âsıdur
Ol yola âsi olan gönüllerin pasıdur
(48/72.1)

Diğer bir beyitte ise münkîr olanların kendi aklına, kendi gerçeğine inandığı belirtilir:

Câhil münâfık münkîr cümle aklına şâkir
Âşıklar didâr sever ârifler niyâz ile
(184/262.9)

Münkirler, gerçeği göremeyecek kadar kördürler, sağırdırlar, adeta gündüzü gece sanırlar:

Yûnus Emre'mün bu sözi câna toldı âvâzesi
Kördür münkîrlerin gözi ben nicesi göstereyin
(140/195.8)

Sağır işitmez sözi gece sanır gündüzi
Kördür münkîrün gözi âlem münevver ise
(163/233.4)

Yunus Emre'nin sözünde yalan gören münkir, ömrünü zulmete salan ma'rifet yoksuludur:

Yûnus sözünde yalan görmedi münkîr olan
Ömrin zulmete salan ma'rifet yoksuludur
(15/21.6)

Münkîr, aşkı inkar eden kişidir. Münkîr olan kişi aşka karşı olduğundan ötürü aşk meydanından sürülmüştür:

Miskin Yûnus'un canı başında ser-encâmı
İşka münkîr âdemi bu meydandan sürmüşler
(46/68.5)

Şair, aşk ateşiyle yanmakta ve gülmesi ağlamak olmaktadır. Sevgilisinin derdiyle inlemesi, çığlıklar atması münkîrlere savaş gibi gelmektedir:

İşkun odına yandüğüm ağlamak oldu güldüğüm
Dost sana zârı kıldüğüm münkîrlere savaş gelir
(49/74.2)

Erenlere münkir olan kişi gökten inen dört kitabı bin kez de okursa Allah'ın verdiği güzelliklerden uzaktadır:

Gökden inen dört kitabı günde bin kez okurisan
Erenlere münkîr isen didâr ırak senden yana
(6/8.4)

Münkirlerin yeri cehennemdir:
Yine sordum çiçeğe tamuya girer misiz
Çiçek eydür iy derviş ol münkîrler yiridür
(239/4.4)

Cehennemde yananlar münkirin inkâr ettiği şeylerdir:
Suçlu suçsuz günahkâr şefâat andan umar
Ol cehennemde yananlar münkîrün inkârıdur
(246/14.6)

Yunus Emre'nin gittiği yol öyle doğru ve ilâhi bir yoldur ki, münkirler o yola giremezler:

Yûnus Emre var yolına münkîrler girmez yolına
Bahrı olup dost göline talam hey dost diyü diyü
(159/226.7)

i) MÜRTEDE :

Mürted, islam dininden ve tarikat yolundan dönenlere denir. Şair, bir beyitte hiç kimsenin sözünün doğruluğunu bilemeyeceğimizi, insan aklının buna ermeyeceğini söyler ve müslüman mürtedin belli olmasını ister:

Kimün sözin kim bile akıl irmez bu hâle
Yarın anda bellü ola Müslüman mürtedümüz
(64/94.7)

j) ŞEYTÂN:

Şeytan, beyitlerde Azazîl ve İblîs adlarıyla da anılmaktadır. Şeytan önce Hâris adlı bir melekmiş. Allah, Âdem peygamberi topraktan yaratmış ve tüm meleklerin ona secde etmesini istemiştir. Bütün melekler Hz. Adem'e secde ettikleri halde meleklerin en ulusu ve meleklerin hocası durumunda olan Şeytân ona secde etmemiştir:

Çalab Âdem cismini topraktan var eyledi
Şeytân geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi
(194/275.1)

Çünkü, Şeytân kendisinin ateşten, nurdan; Âdem'in ise topraktan

yaratıldığını söyler:

Eydür ben oddan nurdan ol bir avuç topraktan
Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi
(194/275.2)

Adem peygamberin topraktan yaratılmasına rağmen içinin cevher ile dolu olduğunu bilmeyen Şeytân'ın o günden bu güne ne eli vardır, ne de yeni. Yemeği ile giymesi de bir tanedir:

Âdem'den buna değün ne eli var ne yenin
Yimeğile geymeği bir dânededen eyledi
(197/277.8)

Bir beyitte de Şeytan ile Âdem'in ayrı olduğunu, bunları yerli yerine Allah'ın koyduğunu, kula kulluk edenin kendisi tarafından belirlendiğini ve hiç kimsenin münasebetsizlik yapamayacağı ifade edilir:

İblis u Adem kim olur bunda fuzulluk eyleye
Yirlü yirine sen kodun kul geldi kullık kılmağa
(177/251.6)

Adem ile Şeytan'ın bu durumunun sebebi Allah'tır. Çünkü işi işleten Allah'tır, ay ve günü yaratıp gece ve gündüzün oluşmasını sağlayan Allah'tır:

Âdem İblis kim ola işi işleden Çalab
Ay ü günü yaradup leyl ü nehâr eyledi
(196/275.2)

Allah kendisine âsi olan Şeytân'ı lanetlemiştir. Şeytan da bundan sonra kulları azdırmak ve doğru yoldan çıkarmak için yalan, kibir, çalgı, şehvet, içki, kumar, vs. yolları kullanmaya başlamıştır. Şeytân, bu yoldaki ilk görevini Âdem ile

Havvâ cennette iken gerçekleştirmiştir. Şeytân, cennette gezerken Âdem'i kandırıp yasak meyveyi yemesini sağlamış ve Âdem cennetten atılıp dünyâyâ adım atmıştır:

Azâzîl da'vi kıldı da'visi yalan oldı
Yalan da'vi kılanun pes cezâsı azabdurur
(31/46.5)

Dün geldi Safî Âdem dünyâyâ bastı kadem
İblîs aldadı ol dem uçmakda gezer iken
(135/189.4)

Ve böylece, Şeytan, kininden karışıklıklar yaratmıştır:

Kırk yıl kalebi yatdı adı âlemi tutdı
Gör şeytânı buğzından ne fitneler eyledi
(194/275.4)

Şeytan'ın içi nefse ait şeylere karşı duyulan istekle doludur:

Gözüm açup gördüğüm zindân içi
Nefs ü hevâ pür tolu şeytân içi
(232/326.6)

Şeytan, nice insanların gönlüne girer ve onları yolundan eder:

Bir niçentün gönline şeytânlar tolupdurur
Erenler semâ' ma anlar erişgen olur
(35/52.4)

Şair, bazı beyitlerde Şeytan'la şerler düzüp, Şeytan olmak istediğini belirtir:

Gâh inem esfellere şeytâmla şerler düzem
Geh çıkam arş üzre vü seyrân olam cevlân olam
(110/156.7)

Nice bir tecrîd ü tefrîd ü mücerred münferîd
Yâ niçe cin niçe ins(ü) niçe bir şeytân olam
(111/156.11)

8.) BÜYÜK SOFİLER

a) **ABDURREZZAK:**

San'ân şeyhi olan Abdurrezzak, bir Hıristiyan kızına âşık olup müslümanlığı terk, sonra yeniden avdet etmiştir. Yunus Emre Abdurrezzak'ın aşk için dört yüz mürid ve elli hâc terkettiğini söyler:

Cübbe ve hırka taht u tâc virse gerekdür ışka bac
Dört yüz mürîd ü elli hac terk eyledi Abdurrezzak
(69/101.7)

Şair, başka bir beyitte ise Leylâ ile Mecnûn'un aşkından yola çıkarak Abdurrezzak'ın aşkına anlam vermeye çalışır. Çünkü Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı mecâzî bir aşktır. Ve Abdurrezzak'ın aşkı da böyle bir aşktır. Aşkı için imânını terk etmiştir:

Leylî' yle Mecnûn işi acebdurur bu halka
Abdurrezzak terk itdi ışk için imânını
(220/310.9)

Yunus Emre bir beyitte de Abdurrezzak'ın yoldaşı olduğunu şöyle dile getirir:

Abdurrezzak ol dervîş yoldaş idindi beni
Hallâc-ı Mansur' ıla dâra asılan benem
(100/143.5)

b) **BARAK BABA:**

Türk sofisi, bektâşi babalarından Sarı Saltuk Baba'nın mürididir. Bektâşi Velâyetnâmesine göre ise Hacı Bektâşi'nin müritlerindedir. Bazı kaynaklara göre II. İzzettin Keykavus'un oğludur. Barak Baba kıyafetinin garipliği ile tanınır. Gazan Han ve devrindeki Moğol büyükleri kendisini çok sever ve himaye edermiş.

Moğollar tarafından Ceylan'a elçilikle gönderildi. Fakat Ceylân'daki bir ayaklanma sırasında feci bir şekilde öldürülmüş. Yunus Emre bir beytinde ondan bahseder nasibinin Barak Baba'dan olduğunu söyler:

Yûnus'a Taptuğ u Saltuğ u Barak' dandır nasib
Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam
(113/156.35)

c) **CÂFER-Î TAYYÂR:**

Peygamberimizin amcazâdesi ve Hz.Ali'nin büyük kardeşi olan Cafer Mûte'de yapılan savaşta sancağı taşıdığı sağ eli kesilince sol eline almış, o da kopunca sancağı dişleriyle taşımıştır. Savaşta şehid olunca Câfer'e iki kolu yerine iki kanat verildiği vahyedilince, Hz.Muhammed bunu ashâbına söylemiş ve ondan sonra Câfer'in lakâbı "uçan, uçucu" anlamına gelen Tayyar olmuştur. Yunus Emre bir beyitte bu sofi'yi anlatmaya çalışmış ve kendisi gibi olmayı dilemiştir:

Gâh bir mechûl-ı merdûd olam u Nemrûd olam
Geh varam Ca'fer olam Tayyâr olam perrân olam
(111/156.16)

d) **HALLÂC-I MANSÛR (857-922)**

Sadece "Yunus Emre Dîvânı"nda değil edebiyatımızın genelinde çokça anılan bir sûfidir. Tasavvuf yoluna genç yaşta giren Hallac-ı Mansûr, bir çok yeri dolaşarak islâm'ı yaymaya çalışmıştır. Her gün bin rekat namaz kılan sûfi, tasavvuf yolunda ilerleyince fenâfillah'a ulaşmış ve "Ene-l Hakk" (ben Hakk'ım) demiştir. Bu söz bâtinî anlamda tanrılık iddiasında bulunmak değildir. Çünkü Mansûr kendisini Tanrı' dan bir parça olarak görmüştür. Nitekim onun düşüncesinde Allah'tan başka hiç bir gerçek varlık yoktur. Ama, bunu bilemeyen, daha doğrusu

analamayan kişilerce asılarak öldürülmüştür. Dîvân'da bu olayın anlatıldığı bazı beyitler şunlardır:

Ol ışkınun bir zerresi bıraktı Mansûr gönline
Taşdı "Ene'l Hak" diyüben çağırdı feryâd eyledi
(259/34.2)

Eger gerçek âşık-ısan key bekleğil sır sözünü
Bir sözden oda attılar miskîn Hallâc-ı Mansûr'ı
(228/321.5)

Çün Mansûr gördi ol benem didi
Oda yakdılar işitdün anı
(192/272.7)

Bizüm meclis mestlerinün demleri "Ene'l Hak" olur
Bin Hallâc-ı Mansûr gibi en kemîne divânesi
(226/319.3)

Sen seni elden bırak dost yüzine sensüz bak
Mansûr'layın "Ene'l Hak" dahı sebûkbâr gerek
(73/106.7)

Mansûr eydür "Ene'l Hak" dir suretün oda yak
Diniz dâra gelsünler ben dârı kurup geldüm
(128/177.6)

Dem urmazdı Mansûr tevhîd-i "Ene'l Hak" dan
Işk dârına dost zülfi asmışdı beni uryân
(146/206.3)

Çünkü ben bunda geldüm ben anı bunda buldum
Mansûr' am dâra geldüm uş kül oldum tozaram
(93/133.2)

Mansûrkadehin nice kez ma'suka sundı elüme
Dört yanumdan od urdılar kimse halûm bilmez benüm
(129/179.4)

İlm-i hikmet okuyanlar ışkdan ferâgattır bunlar
Mansûr oldum asun beni her dillerde söyleneyin
(139/195.7)

Abdurrezzak ol derviş yoldaş idindi beni
Hallâc-ı Mansur' ıla dâra asılan benem
(100/143.5)

Mansûr oldum ben ezelde anun için geldüm bunda
Yak külümü savur göge ben ene'l Hak oldum ahi
(204/286.8)

Cercîs olup basıldum Mansur oldum asıldum
Hallâc panbuğı gibi bunda atılup geldüm
(107/151.11)

e) **İBRAHİM EDHEM (ö. 777/8):**

İlk sûfilerden ve sahabeyle ulaşanlardandır. Belh şehzadesi iken aşka düşüp tahtını ve tâcını terketmiş, malını yağmaya vermiştir. Yunus Emre, İbrahim Edhem'in bu özelliğinden yola çıkarak, Allah katında eski bir palâs giyerek hâs

olduğunu söyler. Çünkü en iyi şeylerden vazgeçerek, aşkı için fedâkarlıkta bulunmuştur:

Görmez misin Edhem' i tahtını terk eyledi
Hak katında hâs oldu bir eski palâs ile

(185/262.17)

Şair, İbrahim Edhem'in hak yoluna girmesine değinerek, kendisini anlatmaya çalışıyor, o sırrı duyan kişinin kendisi olduğunu söylüyor:

Îbrâhim Edhem bakdı tâc u tahtı bırakdı
Hak yolına uyakdı ol sırrı tuyan benem

(100/143.6)

Îbrâhim Edhem, sultan oldupu halde, sultanlıktan vazgeçmiş, dünya nimetlerine sırt çevirmiştir. Böylece âdeta bir mürşid olmuştur:

İşkun Hakk'a irgürür ol gözler didâr görür
Görenler baş indürür Îbrâhim Edhem misin

(145/203.7)

Şair, bir beyitte ise kendi meclislerinde çok içenler âdeta İbrahim Edhem gibidir. (Çok içenler, tasavvuf yolunda ilerleyenlerdir), der. Ve bunlardan her köşede yüzbinlerce olmasını ister:

Bizüm meclis bekrileri İbrahim Edhem gibidür
Belh şehrinde yüzbin ola her güşede virânesi

(226/319.5)

f) **İMRÂN :**

Hz.Mûsâ'nın babasının adı İmrân'dır. Mûsâ'nın babası olan İmrân'ın Fir'avun'un hazinedârı olduğu söylenir. Şair, bir beyitte tasavvuf yolunda bir eren olarak gâh Mûsâ gâh İmrân olmak ister:

Gâh münkâd ü müti-i hâk Allah' un hâsı
Geh dönem her dûn olam Mûsâ olam İmrân olam
(112/156.28)

g) **MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:**

(1207-1273) yılları arasında yaşayan Mevlâna İslâm dünyasının en büyük mutasavvıf şairidir.Bilgin, düşünür ve Mevlevîliğin kurucusudur.

Sanatı mâbede sokar, sanatı ibâdetten sayar. O'nun için hayatın her anı, her davranış, şiir, müzik, sema, bütün güzel sanatlar uğraşmaktan ibarettir. Allah' a ulaşmanın tek yolu insandaki hayvani nefsi yenmek,üstün insan olmaktır. Tanrı aşkının insanı temizleyip yücelttiğine, Tanrı'dan kopan rûhun Tanrı aşkıyla kanatlanarak, nefis denilen ihtiras ve madde en gelini aşarak tekrar Tanrı'ya varacağına inanır. "Ölüm Allah'a kavuşmaktır; benim öldüğüm gece bir gelin gecesini, en büyük sevgiliye kavuşma anlamında bir vuslat gecesini olacaktır." der. Edebiyatıyla, felsefesiyle, raksıyla, mûsikîsiyle yüzyıllardır Türk ruhunu zevkli ürpertilerle coşturmuştur.

Dîvân'da iki beyitte Mevlânâ adı geçmektedir. Şair, bir beyitte, Mevlânâ'nın kendisini nazarıyla dirilttiğini ve onun mübârek nazarının gönlünün aynası olduğunu belirtir:

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır
(48/72.4)

Yunus Emre Mevlânâ'nın sohbetinde saziyla eğlence olduğunu ve onun bulunduğu ortamlarda bulunduğunu ifade etmeye çalışıyor:

Mevlânâ sohbetinde sazıla işaret oldu
Ârif ma'niye taldı çün biledür ferişte

(167/237.7)

h) **SARI SALTUK:**

Saltuknâme'ye ve Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesine göre Türkistan'lı Ahmed Yesevi'nin halifesidir. 13. yüzyılda yaşayan savaşçı Türk dervişi, İslâm'ın Rumeli'de yayılmasında önemli rol oynamıştır. Vilâyetname-i Hacı Bektâş Veli'ye göre ise Hacı Bektâş Veli' nin müritlerindedir. Hacı Bektâş, basit bir çoban olan Sarı Saltuk'un temiz yürekliliğini beğenmiş, himmetiyle onu velilik derecesine yükseltmiş, halifelik vermiş, sonra da Rumeli'ye İslâm dinini yaymakla görevlendirmiştir. Şairimiz Yunus Emre, bu büyük sofidan nasip aldığını şöyle ifade eder:

Yûnusa tapduğ u Saltuğ u Barak' dandur nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam

(113/156.35)

ı) **SEYDÎ BALUM:**

Germiyan oğullarından olması muhtemel olan Seydî Balum, Geyikli Baba'nın arkadaşlarındandır. Tarihi şahsiyeti hakkında pek bilgi yoktur. Yalnız Yunus Emre kendisini çok sevmekte ve Seydî Balum elinden, şeker dilinden, dost bahçesi yolundan eve dervişler geldi demektedir:

Seydî Balum ilinden şeker tamar dilinden
Dost bağçesi yolından eve dervişler geldi

(205/288.5)

i) **TAPDUK EMRE :**

Tapduk Emre büyük şeyhlerdendir. Yunus Emre'nin onun müridi olduğu söylenir. Yunus'un onun dergâhında uzun bir süre zevk ve hevesle odun taşıdığı ve ayak işlerini yaptığı söylenir. Tapduk Emre, efsaneye göre Allah yolunda öğrencilerine epeyce dereceler kazandırmıştır. Yunus Emre Dîvân'ında Tapduk Emre ile ilgili bâzı beyitler şunlardır:

Yûnus Emrem işbu sözi cân içinden söyledi
Söleyen bî-çâre Yûnus Tapduk Emrem sırrıdur
(246/14.7)

Yunus sen tapduğuna kıl duâlar
Dime kim ne kılam bu ışk elinden
(149/210.7)

Şeyh u dânişmend ü velî cümlesi birdir er yolu
Yûnus'dur dervişler kulu Taptuk gibi serveri var
(16/22.7)

Yunus esriyüben düşdi susakda
Çağırur tapduğ' ina âr gerekmez
(54/81.5)

Yunus bir toğanıdı kondı Taptuk kolına
Avin şikâra geldi bu yuva kuşu değül
(90/128.6)

Tapduğ' um eydür Yunus' a bu ışk Hakk' a irse gerek
Kamulardan ol yücedür ben ana nice varayın
(138/193.6)

Yûnusa Tapduğ u Saltuğ u Barak' dandur nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam
(113/156.35)

İşk ma'şukı Tapduk'durur Yûnus kıldur ol kapuda
Gedâlarına lutf etmek hem kâidedür sultâna
(161/229.5)

Varduğumuz illere şol safâ gönüllere
Halka Tapduk ma'nîsin saçduk elhamdülillâh
(160/227.8)

Yarın mahşer kopıcağaz kam u kıl nefsim diyiser
Ben Yûnus'ı hiç anmayam Tapduğ'ı getirem dile
(173/246.8)

Bakduğum yüzde gördüm Tapduğ' umun nûrını
Maksûdum bugün bildüm n'iderem ben yârını
(220/311.1)

Yûnus eydür er kulıyam Tapduğ'umuz dost yüzidür
İşbu söze inanmayan idebilsün itdüğünü
(221/312.7)

j) ÜVEYS :

Üveys ya da Veyse'l Karânî adıyla tanınan Türk soffisi, Hz. Muhammed zamanında yaşamış, O'nu görememiş ve Peygamberimiz'i görmeden müslüman olmuştur. Hakkında çeşitli menkıbeler olan Üveys üstüne en ünlü menkıbe, Mi'râc'da Peygamberimiz'in ayakkabılarını çevirmesidir. Bu olay bir beyitte şöyle değerlendirilir: Üveys arşda yerinden Hz. Muhammed'in

ayakkabılarını döndürmüş, Hz. Muhammed de onu görmüş, Mi'rac ayrılıkla sonuçlanacağına kavuşmayla sonuçlanmıştır:

Üveys yirinden turdı arşda na'lin döndürdi
Muhammed anı gördi visâle döndi firâk

(260/35.12)

Yûnus Emre başka bir beyitte ise bu büyük sofiyle kendini bağdaştırmakta, tasavvuf yolunda adeta bir sofi olduğunu dile getirmektedir:

Mi'râc gecesi Ahmed'ün döndürdüm arş'da na'linün
Üveys ile urdum tâcı Mansûrla urgandayıdum

(92/132.7)

9.)ŞÖHRETLİ ŞAHISLAR

a) **BELKIS:**

Sabâ melikesidir. Güzelliği ile tanınan Belkıs, önceden puta taparmış. Sonradan Süleyman peygamber tarafından îmâna davet edilmiş ve Süleyman'ın dinine girmiş, onunla evlenmiştir.

Şair, gönlünü Belkıs' a benzetir, gönlünün onun gibi uçtuğunu söyler:

Bîr dem dîv olur yâ perî vîrâneler olur yîrî
Bîr dem uçar Belkıs ile sultân-ı îns u cân olur
(42/63.6)

b) **FÎR'AVN :**

Mısır hükümdârlarına ilk çağlarda verilen addır. Ama genelde dinde ve edebiyatta bir tek Firavun'dan söz edilir. Bu da hususiyle Mûsa peygamber zamanında yaşayan Allah'lık iddiasında olan ve onunla uğraşan Mısır hükümdârıdır.

Şair, bir beyitte gönlünün her türlü acıya katlanabileceğini, söylemek için kötülüğüyle tanınan Firavun ve vezirinin düşükleri durumdan faydalanarak kendisini anlatmaya çalışır:

Gâh dûzahda yanam Fîr'avn ile Hâmân olam
Gâh cennetde varam Gılmanıla Rıdvân olam
(111/156.14)

c) **HÂMÂN:**

Hz.Musa'nın zamanındaki Firavun'un veziridir. O da Firavun gibi kötü kalpli zalim bir kimseymiş. Hattâ kâhinlerden Hz.Musa'nın doğacağını öğrenip Firavun'a çocukları öldürmesini tavsiye eden kişi odur. Hâmân kötü bir kişi

olduğuna göre cehennemde yanacaktır. Şair de, aşkının büyüklüğünü anlatmak için bundan yararlanarak âdeta cehennemde yanmak istediğini anlatır:

Gâh dûzahda yanam Fîr'avn ile Hâmân olam

Gâh cennetde varam Gîlmanıla Rıdvân olam

(111/156.14)

d) HÂRUT- MÂRUT :

Hârut ile Mârut ikili meleklerin en üstünü olan iki melektir. Allah'ın yanında iki melek olan bu Şahıslar yeryüzüne indiklerinde Zhre'ye âşık olmuŐlar ve bu aşktan dolayı kendi yaratanlarını unutmuŐlardır:

Gkdekî Hârut Mârut ışk in indî yere

Zhre yüzün grcek unuttı Rahmânını

(219/310.6)

Hârut ile Mârut Zhre'ye âşık olunca ondan kâm almaya çalıŐmıŐlardır. Kadın da onları kabul edeceğini, ama  Şartı olduğunu söyler. Bu  Őarttan birini kabul etmelerini söyler. Bu  Őartın en hafifi olan ihi içmeyi kabul ederler. Ama içkiyi içince puta da tapmıŐlar ve Zühre'nin kocasını da öldürmüŐlerdir. Kadın ise onların sarhoŐluk anında göğe çıkmak için okudukları duayı öđrenmiŐ ve semâya yükselmiŐtir. Allah da onu gökyüzünde parlak bir yıldıza çevirip insanlara ibret olsun diye orada bırakmıŐtır. Zhre (oban-yıldızı) bu kadındır. Böylece Hârut ile Mârut Allah'ın yanında iki güzel melekken ihtiraslarının kurbanı olmuŐlar ve yerlerini Zhre'ye bırakmıŐlardır:

Gr Hârut-Mârut neyledî hazrette ferîŐteyîdî

Nasîbn ışka aldurup makâmın Zhre'ye vîre

(169/240.3)

e) **HIZIR:**

Ebedi hayatın sembolü olan Hızır, Âb-ı hayât'ı içtiği için ölmezliğe erişmiştir. Mûsâ'nın şeriatına bağlı bir peygamber ya da velî olduğu hususunda rivâyetler vardır. Darda kalan kulların yardımına yetiştiği hususunda söylentiler vardır. Halk arasında "Hızır gibi yetişmek" gibi kalıplaşmış sözler bu inanışla ilgilidir. Yunus Emre, bir beyitte Zülkarneyn'in Hızır ile İlyas ile ne yaptığını söyleyerek kul gelen nasibin kimse tarafından alınmayacağı görüşünü ifade eder:

Kula nasîb deĝecek suldan elden alamaz

Zülkarneyn n'eyledî ya Hızır u İlyâs ile

(184/262.16)

Çünkü üçü Âb-ı Hayât'ı aramaya çıkmışlar, ama Hızır ile İlyâs bu sudan içmişler. Yunus Emre bu dünyada iki kişinin kalacağını söyler, bunlardan biri Hızır'dır:

Yûnus Emre bu dünyâda îkî kîşî kalur dîrler

Meger Hızır İlyâs ola Âb-ı Hayât içmiş gibi

(215/302.7)

Hızır ile İlyâs Âb-ı Hayât içtikleri için, doğal olarak bunların birkaç gün içinde ölmeleri mümkün değildir:

Şol Hızır'la şol İlyas Âb-ı Hayât içdiler

Bu birkaç gün içinde bunlar ölesî deĝil

(81/116.6)

Şair, bazı beyitlerde kendini Hızır'la bağdaştırmaktadır ve aşkını dile getirmektedir: Aşk denizine düştüğünü, deniz ördeği gibi yüzer olduğunu, denizleri

seyrettiğini ve Hızır gibi gezdiğini söyler:

Düşdüm bu ışk denîzîne bahrılayın yüzer oldum
Seyran îtdüm denîzlerî Hızır'layın gezer oldum
(125/174.1)

f) **KÂRUN:**

Mûsâ peygamberin teyzesinin oğlu olduğu söylenen zenginliğiyle tanınan bir kimsedir. Zenginliğiyle tanınan bu kimse aynı zamanda çok cimriymiş. Sonunda Hz.Mûsâ'nın duâsı vasıtasıyla servetiyle birlikte yere geçmiştir. Bu olay şöyle dile getirilir:

Tîz îndürürler tahte's-serâya
Bîn Kârun gîbî dünya kovanı
(192/272.5)

Şair, bir beyitte de Kârun gibi kötü olan kimsenin malının yerinde durmamasını, rahat etmemesini söyler:

Ol malun kî Halîlîdür hayırlara yelter senî
Ol mal kî ol Kârun'undur îssî hîç rahat olmaya
(171/244.3)

g) **NEMRÛD :**

Babil'in kurucusu ve hükümdarıdır. Hz.İbrâhim'i ateşe attırılmış ve îmâna gelmemiştir. Burnundan giren sinek beynini kemirmeye başlamıştır. Bundan rahatsız olduğu için etrafı pamukla çevrili bir tokmak ile başını tokmaklatırılmış. Birgün tokmakçı, pamuğun içine bir gürz koyup başına vurmuş ve öldürmüştür. Şair de, bu şahsın çektiği acılardan yola çıkarak bir âşık olarak acı çekmek istediğini,

Nemrûd olmak istediğini anlatır:

Gâh bîr meçhûl-ı merdûd olam u Nemrûd olam
Gâh varam Ca'fer olam Tayyâr olam perrân olam
(111/156.16)

h) RÜSTEM:

İran'ın mitolojik kahramanlarından olan Rüstem şiirimizde kahramanlık, kuvvet, acı ve yenilmezlik sembolü olarak anılır. Delikanlılığında birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir. Oldukça destânî bir hayatı vardır. Şair de buradan yola çıkarak Rüstem olmak, destan olmak ister:

Bu tokuz arslan u yîdî evren ü dört ejdehâ
Bunlarınla ceng îdem Rüstem olam destân olam
(112/156.22)

1) ZÜLKARNEYN:

Eski kültürümüzde oldukça tanınan Zülkarneyn, dünyanın pek çok yerini fethetmesiyle bilinir. Zülkarneyn zamanın birinde hastalanır ve âlimler şifâ olarak Âb-ı Hayât'ı salık verirler. Hızır ile Zülumât ülkesinde Âb-ı Hayât'ı ararsa da Hızır bulur ama o bulamaz. Bütün çabalara rağmen genç yaşta ölür. Bir beyitte kula gelen nasibi hiç kimse elinden alamayacağını, Zülkarneyn'in Hızır ile İlyas'la neylediği söylenir:

Kula nasîb deĝecek sultân elden alamaz
Zülkarneyn n'eyledî ya Hızır u İlyâs ile
(184/262.16)

10.)TASAVVUFİ ŞAHISLAR

a) **ÂKİL** :

Akıllı kişi anlamına gelir. Yunus Emre'ye göre akılı olan kimse, akılı başına taht eylediği için her işi en iyi şekilde bilir. Bu kimsenin dünya içindeki kimselere zararı dokunmaz:

Akıl taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi
Dünya içre âkil kişi kimseye değmez ziyânı
(229/324.4)

b) **ÂRİF** :

Düşünmeye gerek kalmadan gördüğünü bilen ve anlayan kişiye ârif denir. Ârif irfan sahibidir, Allah'ı tanır. Ârif, Allah'ın varlığını idrâk ederek gerçek olmayan varlıklardan geçip Tanrı varlığı ile var olur. Zamanını zikirle geçiren ârif, cömerttir, tevekkül sahibidir ve acılara katlanmasını bilir. Yunus Emre'ye göre ârifler niyâz sahibidirler:

Câhil münâfik münkîr cümle aklına şâkir
Âşıklar didâr sever ârifler niyâz ile
(184/262.9)

Ârif olan kişi manalara dalar ve meleklerle beraberdir:

Mevlânâ sohbetinde sazıla işaret oldu
Ârif ma'nîye taldı çün biledür ferîşte
(167/237.7)

Ârifler öyle derin ve evrensel ölçülerde düşündükleri için yetmiş iki millete aynı değeri verir ve yetmiş iki milletin dilini bilirler:

Yetmiş iki milletün sözünü ârif bilir.

Miskîn Yûnus sözleri cümle usul değül mi

(192/271.6)

Şair, bir beyitte ârifi kopuz ile çeşte'ye benzetir. Kanımca âriften çıkan sesleri bu aletlerden çıkan seslerle eşdeğerde tutuyor:

Yûnus imdi Sübhânı vâsf eylegil gönülde

Ayru değül ârifden bu kopuzıla çeşte

(167/237.13)

Şaire göre, ârifliğin göstergesi her gönülde hazır olmak ve tam olarak kendini gönüle teslim etmek ve dedikodudan uzak durmaktır:

Âriflerden nişan budur her gönülde hâzır ola

Kendüyi teslîm eyleye sözde kıyl ü kal olmaya

(4/5.4)

Ve eğer tende cevher varsa ârife anlaması için bir söz yetmektedir:

Ansuz sözün gör nedür çok söz hayvan yüküdür

Ârif bir söz yeter tende gevher varısa

(179/255.5)

Ârif olan kimse tabiatı seyrederek ve tabiattaki herşeyi anlamaya çalışır. Her gördüğü şeyde bir ibret almaya çalışır:

Rengi döner günden güne toprağa dökülür gine

İbretdurur anlayana bu ibreti ârif tayar

(16/23.5)

Ârifler, kendilerini Allah'a verdikleri için bu dünya onlar için hayal ve düş gibi gelir:

Âriflere bu dünya hayâl ü düş gibidür
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer
(45/66.7)

Ârifler, dünyayı hayal ve düş olarak değerlendirdikleri için dünya malına da değer vermezler ve dünya malını yağmaya verirler. Bunun sonucunda çıplak gitmeye yeltenirler:

Bu yolun ârifleri geçürmezler mata'ı
Şöyle uryan giderür cihanı yağmâya virdük
(75/108.3)

Şair, Hakk'ın yemeğinin piştiğini söyler ve âriflerin bu yemeğin tuzunu tatmasını ister:

Yûnus imdi söyle Hakk'ı münkîr dutsun sana dakı
Bişüpdurur Hakk'ın honı ârifler datsun duzumı
(189/268.9)

Şairimiz başka bir beyitte de âriflerin dost yüzü görmesini ister:

Âşıklar maksûda ire ârifler dost yüzün göre
Şöyle mücrîm yüzi kara ben n'ideyin n'eyleyeyin
(244/11.6)

Âriflerin sözü cevhere benzetilmektedir. Şair, insanların cevher istedikleri takdirde âriflere hizmet etmesini anlatmaya çalışır. Çünkü ârifler insanlar

için çok iyi bir yol gösterici olduğundan doğru yola sevk ederler. Ama cahil bin söz söylerse de bu sözün hiçbir değeri yoktur:

Dürr ü cevher isterisen âriflere hidmet eyle
Câhil bin söz söylerise ma'nada miskal olmaya
(4/5.6)

Mutasavvıfımız bir yerde kendisine seslenir ve bildiği şeylerden dolayı “anladım - bildim” demesini söyler. Diğer tasviye ise miskinlik eteğini tutması gerektiğidir:

Yûnus sen ârif isen andum bildüm dime
Dut miskînlik eteğın âhır sana gerekdür

(28/41.6)

c) ÂŞIK :

Yunus Emre, aşağıdaki beyitlerde aşkı şöyle tanımlar: Aşk kıymetli bir varlıktır ve herkese nasip olmayan hürmetli bir nesnedir:

İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür ışk
Değmelere bitimez hürmetlü nesnedür ışk

(71/104.1)

Aşk, hem insana acı verir, hem de saflık, berraklık, neşe ve mestanelik verir. O aşk yüzünden Hz. Hamza canından vazgeçip, Uhud günü görülmedik bir kahramanlıkla düşmaları yere serdi ve sonunda cennetlere uçtu. Aşk ile Hz. Mustafa'nın şefaati kazanılır, çünkü yüce bir nesnedir aşk:

Hem cefâdur hem safâ Hamza'yı atdı Kaf'a
İşk iledür Mustafâ devletlü nesnedür ışk

(71/104.2)

O aşk kıvılcımı dağa düşse kül eyler, gönüllere yol eyler, nice nice sultanlar vardır ki, aşka kul olmuşlardır:

Tağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler cür'etlü nesnedür ışk
(71/104.3)

Kime ki, aşkın oku vurdu ise, artık gam ve üzüntü yoktur. Aşık olanın feryât ile âhı hiç dinmez. Çünkü aşkın temelinde ayrılık vardır. Ayrılık kılıcının acısı da şifâ bulmaz:

Kime kim ışk urdı urdı ok gussayıla kaygu yok
Feryâdıla âhı çok firkatlü nesnedür ışk
(71/104.4)

Aşk, bir acaip nesnedir ki, denizleri kaynatır, dalga dalga eder, hatta kayaları bile söyletir:

Denizleri kaynadur mevce gelür oynadur
Kayaları söyledür kuvvetlü nesnedür ışk
(71/104.5)

Aşkın zincirine boynunu kaptıran, akıllı kimse bile olsa şaşırır, deryalara düşer, bu sevda ile ciğeri pişer, zaten bir ateştir aşk...

Âkilleri şaşurur deryâlara düşürür
Nice ciğer bişürür key odlu nesnedür ışk
(72/104.6)

Miskin Yûnus, bu aşkın elinden neylesin? Öyle bir derde düşmüştür ki, kime ne söylesin? Varsın da sevgiliye ziyafet versin, çünkü lezzeti bir nesnedir aşk...

Miskin Yûnus n'eylesün derdin kime söylesün
Varsun dostı toylasun lezzetlü nesnedür ışk
(72/104.7)

Yunus Emre'ye göre tüm bu özellikleri üstünde taşıyan kişiler âşıklardır. Şairimiz Divân'ında bu tip üzerinde çok durmaktadır. Hatta diyebiliriz ki adından ve özelliklerinden en çok söz edilen tip âşık tipidir. Âşık tipinin aşıklık özelliği Allah'a aşık oluşudur. Âşık ve ma'şuk şaire göre aynı değerdedir. Yani seven ve sevilen aynı varlıktır:

Asılda âşık u ma'şûka birdür
Bu birden gerçi kim yüz bin görindi
(231/235.8)

Mutasavvıfımız, bir beyitte sevince âşık, karşılığında sevilince ma'şûk olduğunu şöyle anlatır:

Biz sevdük âşık olduk sevüldük ma'şûk olduk
Herdem yini dirlikde sizden kim usanası
(210/295.3)

Bir beyitte aşk ateşine yanmak gerektiği, kişinin âşık olması ve ma'şûkunu bulması gerektiği üzerinde durulur:

Kişi âşık olmak gerek ma'şûkayı bulmak gerek
Işk odına yanmak gerek ayruk oda yanmak ola
(178/254.5)

Âşıkların gözünden ma'şûk hayali gitmemektedir:

Âşıklarun arş yüzinden ma'şûkı gitmez gözinden
Dâ'ima okur sözünden zîra kim oldurur fakı
(229/323.3)

Âşıkların her hâli sevgilinin katında biter. Söylenecek bir söz varsa
ona söylenmelidir:

Âşıklarun her hâli ma'şûk katında biter
Sözün var ana söyle benüm arada nem var
(14/19.3)

Şaire göre âşık, sevgiliye kendi canını helâl kılmıştır. Aşk eri
Kur'ân'ını sevgilinin parlak yüzünden okur:

Halâl kıldı ma'şûka âşık kendü kanını
Ma'şûk nakşından okur ışk eri Kur'ânını
(219/310.1)

Âşıkların işi ağlayıp inlemedir, sevgilinin hasretinden gözyaşları pınar
gibi akar:

Hocam âşık olanların işi âh-ıla zâr olur
Hasretinden ol ma'şûkun gözi yaşı bınar olur
(245/13.1)

Aşk, yere göğe direk olduğu için aşkı seven âşık gerekir:

İşkî seve âşık gerek ne olısar ışkdan yiğrek
İşkdur yire göğe direk kalanı hep söz öküşi
(198/278.7)

Ve şaire göre her kim aşık olmadıysa kesip yakılması gereken kuru ağaca benzer:

Kuru ağacı n'iderler kesüp oda yakarlar

Her kim âşık olmadı benzer kuru ağaca

(186/264.6)

Yûnus, bir aşık olarak duygularını şöyle dile getirir: Sevgiliden ayrı kalınca asılıp ölmek daha iyidir. Âşık darağacında boynuna urganını kendi bırakır:

Yârdan ayru olunca asılıp ölmek yiğdür

Âşık kendü biragur boynına urganını

(219/310.2)

Âşıkların gözünden sevgilinin hayâli aslâ gitmez. Nitekim Zelihâ verir Yûsuf'un nişanını. (Burada Hz. Yûsuf ile Züleyhâ'nın arasında geçen menkıbe kastediliyor):

Gitmez âşık gözinden hergiz ma'sûk hayâli

Nitekim Zelhâ virür Yusuf'un nişanını

(219/310.3)

Âşık için ebedi dirlik, sevgilinin yolunda ölmektir. Âşık olmanın delili sorulacak olursa reddedilmez hakikat budur:

Dirlik budur âşık ma'sûk yolında öle

Sorularısa eydem âşıkun burhânını

(219/310.4)

Yûnus, aşk ateşine yananların bütün vücudunun nûr olduğunu söyler. Ve aşk ateşi öyle bir ateştir ki alevi belirmez:

İşk odına yananların küllî vücûdî nûr olur
Ol od bu oda benzemez hiç belürmez zebânesi
(226/319.2)

Dost (Allah) aşkından âlem dolmuştur ve o aşktan da âşıklar olmuştur:

Dost ışıktan âlem toldı herbir âşık andan oldu
İşksuz biten çiçek soldı ışıkladur dostluk hoşı
(198/278.5)

“Âşıkım” diyenlerin dünya ve ahireti terk etmeleri gerekir:

İşk dilde genez olur ışk bilici az olur
Dünye âhret terk gerek âşıkım diyenlere
(182/259.3)

Aşka tutsak olan aşığın boynu zincirlidir. Ama, buna rağmen hür
olmak istemezler:

İşkun zezemesinden âşık boynu zincirlü
Âzadlık istemez(ler) şöyle kaldılar dutsak
(71/103.6)

Aşık olan kişi âhiret korkusunu bir pula saymaz:

Âşık bir kişidür bu dünyâ malın
Âhret korkusın bir pula saymaz
(59/88.6)

Âşık olan hiçbir şeye mâlik değildir, candan el yumuş, yalnız Allah
yolına baş koymuştur. Her ne söylense kabul eder, kimsenin gönlünü kırmaz:

Âşık olan miskîn olur Hak yolına teslîm olur
Her ne dirsен boyun tutar çâre yok gönül yıkmağa
(1/1.8)

Âşık olan kişiye dinden, milletten yana soru sorulmamalıdır. Çünkü âşık olanlar harâb olur, âşıkların gönlü sevgilinin derdiyle yandığından artık bir şeyden haberi bile olmaz:

Din ü millet sorarısın âşıklara dîn ne hâcet
Âşık kişi harâb olur âşık bilmez dîn diyânet
(12/17.1)

Şair, bir beyitte aşk delisi olan âşığa niçin darmadağınık olduğunu sorar sonra âşığa kendisini deli kılan şeyin aslında kendisi olduğunu söyler. Çünkü insan Allah'ın yeryüzündeki tecellisidir ve insan Allah'a âşıkken aslında kendine âşıktır:

İy ışk delüsi olan ne kaldın perâkende
Ol senü delü kılan yine sendedür sende
(179/256.1)

Şair, aşağıdaki beyitlerde istifham sanatı yoluyla âşığın özelliklerini dile getirir: Canını aşk yolına vermeyene âşık denir mi? Gayret kanadımı açıp sevgiliden yana uçmayana âşık denir mi?:

Canını ışk yolına virmeyen âşık mıdur
Cehd eyleyüp ol dostu ırmeyen âşık mıdur
(21/31.1)

Sevgilinin muhabbetini gönülde can ipliği ile düğüm düğüm bağlamayana, nefsin hevâ ve heves oluklarının can damarını kurutmayana âşık denir mi?:

Dost sevgüsin gönülde canıla berkitmeyen
Tûl-i emel defterin dürmeyen âşık mıdur
(21/31.2)

Âşık öyle bir yanısla yanar ki, ona şahid gerekmez. Her can yücelikler âlemi olan gökler ülkesine varamaz. Nur ve ışık etrafında durmadan dönen pervâneler gibi sevgilinin hasret âteşiyle duman duman tütmeyene âşık denir mi?

Işka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
Pervâneleyin oda yanmayan âşık mıdur
(21/31.3)

Nefs, İnsanın içinde kurulmuş amansız bir tuzaktır. Nefsinin tekmesini yiyen insan bir daha belini doğrultamaz. Nefis timsahı ilk önce sahibini helâk eder. Onun ne yaman bir düşman olduğunu bilip bütün arzularından geçmeden, aşk kadehinden içmeden, dost yoluna erler gibi durmadan âşık olunamaz. Nefs atına binip hevâ ve hevesat meydanına sürene âşık denir mi?:

Nefs arzûsundan geçüp ışık kadehinden içüp
Dost yoluna er gibi turmayan âşık mıdur
(21/31.4)

Gece gündüz dünya nimetlerinden el çekmeden, bir dergâhda gönlü duru ve safa bakışlı Hak erenlerinin önünde diz çökmeden, canlara sohbet şerbetini sunmadan ve başı kesik bir mum gibi yanmadan âşıklık mı olur?:

Dün gün riyâzat çeküp halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatup yanmayan âşık mıdur
(21/31.5)

Yunus kendine seslenir ve “Ey Yûnus! Şimdi seni cemâlinin hasretiyle inleten sevgilinin bu cefâsına karşı sabreyle. Zira gönlüne aşkın okunu vurmaya âşık denmez.” der:

Yûnus imdi ol dostun cefasına sabr eyle
Yüreğine ışk odın urmayan âşık mıdur

(21/31.6)

Ayrıca şaire göre gerçek âşıkların yüzünde nişanı olur. Bu nişan gece gündüz durmadan akan gözyaşdır:

Gerçek âşık olanların yüzünde nişanı olur
Dün gün turmaz akar anun gözleri yaşmun kanı

(225/317.5)

Âşık olanın nişanı vardır. Bu nişân melâmetdir. Kim melâmete düştüyse âşık o dur:

Âşık olanun nişanı vardur
Melâmet olur bellü beyân

(192/272.6)

Âşık mı diyem ana can terkinini urmadı
Âşık ana diyeler kim melâmete düşdi

(216/305.4)

Âşık olanın gözü bir pınar gibi akmalı ve göl haline gelmelidir, o gölün kenarında çemenler, çiçekler, güller bitmeli ve sazlar boy verip bir kamyş halini almalıdır. Şair, bu düşüncesini şöyle ifade eder:

Âşıkun gözi yaşı hem göl ola
Ayağından saz bitüp kamyşlana

(177/252.4)

Âşık olan kişi hiçbir zaman aşktan usanmaz:

Döner gönlüm bana öğüt virür hoş

Âşık olan gönül ışkdan usanmaz

(59/88.3)

Canını terketmeyen âşık olamaz ve maşûku bulamaz:

Âşık ki câna kaldı âşık olmaz

Canım terk itmeyen ma'şûkı bulmaz

(59/88.4)

Âşık öldü diye sala verilse de âşıklar ölmez. Bu da onun ölümsüzlüğü demektir:

Âşık öldi diye salâ virürler

Ölen hayvan-durur âşıklar ölmez

(60/88.8)

Âşık ölmez. Ölüm âşık için Allah'ın ilâhî bir nurudur. Âşık beka âlemine adımını atar atmaz sevgiliye kavuşacaktır:

Kogıl ölüm endişesin âşıklar ölmez bâkîdür

Ölüm âşıkun nesidür çünkü nûr-ı ilâhîdür

(23/35.1)

Âşık için bu dünya boştur, eninde sonunda terk eder:

Âşık bu dünyeyi n'ider akîbet birgün terk ider

İşk eteğin dutmuş gider her kim gelürse salâdur

(38/57.4)

Hakk'a ulaşan âşıkın mezhebi yoktur. Yani "bîmezheb ü bîmîllet"tir.
Onun yolu Hak yoludur:

İşk ehlini sorarsan ne mezheb ne millettür
Yolda kalandur sakın gice vü gündüz sayan
(156/221.5)

Yunus Emre bir beyitte de şöyle der: Sırrım gönüldeydi, sakınmazdım
sözümü, âşık nasıl katlanır söze ki, âşk metâını satmadıkça:

Gönlümdeki (bu) razumı sığınmazam seyr iderem
Âşıklar nice katlana ışk meta'ın satmadıkça
(178/253.5)

Allah'ın yüce kapısında hizmet eden âşıkların yıldızı her an pırıl
pırıldır. Onlar ululuk sultanının çavuşuna benzerler:

Ol sultan kapusunda hazreti tapusunda
Âşıklarun yıldızı herdem çavuşa benzer
(47/70.4)

Bu çavuşların dermanı derttir ve bu dertten dolayı da zengindirler:

Derd âşıkun dermânıdır derdlü âşıklar ganîdür
Kâdir kudret ünîdür dir işidenler âvâzumu
(189/268.7)

Ayrıca cehennemden korkmaz ve cennete de baş indirmezler:

Âşıkları tamuya yandırmaya
Uçmağına bunlar baş indürmeye
(180/257.1)

Âşıkın ruh yapısında ağlamakla gülmek, dirilmekle ölmek, kahırla lütuf bir aradadır ve beraber gider gelir:

Ağlamak gülmek âşık dirilmek ölmek âşık
Kahrıyla lûtfi bir bilür bilmez melûl olduğunu
(216/304.4)

Ve âşk bu ruh haliyle Hakk'ı sevmeli ve Hak derdine devâ kılmalıdır:

Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdüne kıla devâ
Bizüm için hayır du'a kılanlara selâm olsun
(250/21.4)

Böyle olan gerçek âşıklar aşk yolunda canını, başını ve sarığını terketmişlerdir:

Âşık izzet ü âr vallah bedi' bu haber
Âşıkısan cansuz gel ne ser ü destar gerek
(73/106.6)

Dosta giden yolda gönül sağlaştırılmalıdır. Âşığın gönlünü, canını bu yola harc etmesi gerekir:

Gönül nice berkitmeye dost iline giden yola
Âşık kişiler canını bu yola harc itse gerek
(80/115.4)

Âşık olan kişi maşûkunu zikr ederse acaip karşılanmamalıdır. Aşk için gönlünü inletmesi gerekir:

Aceb midür âşık kişi ma'sûkını zikr iderse
İşk başından aşıcığaz gönlünü zâr itse gerek
(80/115.6)

Şaire göre âşık olanın gözünün yaşı gece gündüz durmadan akar.
Âşıkın bu sevda ile gözünün yaşını kan ettiği, sevgili sorucaymış:

Âşıkun gözi yaşı dün ü gün turmaz akar
Âşık kan ağladuğı ma'şûk soruncaymış
(66/98.4)

Yunus Emre bir beyitte de şöyle der:”Bana derlerdi ki: Âşık âvâre olur. Şimdi başuma geldi gördüm, o söz verince iş böyle olur imiş”:

Eydürleridi bana âşık âvâre olur
Geldi başuma gördüm ol söz yerinceyimiş
(67/98.5)

Şairimiz bir beyitte de “Hakkın takdir kalemi böyle yazmış ki âşık oldum sana, hiç kimseler benim gibi aşka böyle müptelâ olmadı.” diyor:

Hak'dan meger takdir idi âşık oldu gönlüm sana
Hiç kimseler bencileyin ışka giriftâr olmadı
(213/300.2)

Mutasavvıfımıza göre aşk yüce bir zatın bakışı ile alevlenir, âşık canlar Allah'ın ermiş kullarıdır. Aşka düşmeyen gönüller virâneler gibidir, mamur şehirlere benzemez:

Işk bir ulu nazardurur âşık canlar erenlerdür
Işka düşmeyen gönüller virandurur şar olmadı
(213/300.5)

Aşkta kahırlar, dertler, elemeler de vardır. Âşık olana gayret gerekenmektedir. Şair burada kendine seslenir ve “Yunus! Eğer âşık oldun ise âşıklarda âr olmadı... Yani âşık oldun diye bu hâlimden utanmana lüzum yoktur...” der:

Işkda kahırlar çok olur âşıklara gayret gerek
Yûnus âşık oldunısa âşıklarda âr olmadı

(213/300.8)

Yûnus, aşağıdaki beyitte Allah’ın veli kullarından birine erdiğini ve âşık olduğunu, o velînin yüzünü görür görmez Hakk’ı bulduğunu dile getirir:

Âşık oldum erene irmeğile
Hakkı buldum er yüzün görmeğile

(161/230.1)

Diğer bir beyitte ise aşk ateşini canına bıraktıktan sonra tutuşarak alev alev yandığını söyler:

Od bıraktım cânuma dün gün yanar
Yanaram yalap yalap tutuşuban

(147/208.2)

Bu ateşle bülbül bile güllerin kızıl rengine âşık olmuştur. Şair, erenlerin mübârek yüzünü gördükten sonra binlerce bülbül olduğu şöyle ifade eder:

Bülbül de âşık olmuş kızıl gülün yüzine
Gördüm erenler yüzün hezâr destân oldum ben

(140/196.4)

Şair, Allah’ına duyduğu aşkı ifade etmeye çalışırken “Rabbimin aşkı benim gönlüme düştü ve bağrında bir yara meydana getirdi. Bu aşk ki gönül ocağında alevlendi, aldı benim gönlümü, sırrımı meydana çıkardı.” der:

Ol Çalabun ışkı benüm bağrumı baş eyledi

Aldı benüm gönlümü sırrımı fâş eyledi

(199/279.1)

Sonra da “Onun aşkı ile canımız sarhoş oldu, dilimiz de inciler döktü, o Allah’ın aşkı beni benden aldı ve mest eyledi.” der:

Esruk oldu cânumuz dür döker lisânumuz

Ol Çalabın ışkı beni serhoş eyledi

(199/279.5)

Bu aşk, şaire Allah tarafından verilmiştir, onun canının canıdır. Onun için her an şeytanla savaşı vardır:

Bu ışk bize Rahmânîdür hem canumuzun canıdır

Anun içün şeytanıla herdem bu savaşum benüm

(130/181.3)

Yûnus diyorki: “Ben âşığım, sözümde sadıkım, doğruyum. Başka âşıklar gibi süsüm, bezeğim yoktur.”:

Yûnus eydür ben âşıkam hem âşıkam hem sâdıkam

Bu ayruk âşıklar gibi yokdur ârâyışüm benüm

(130/181.6)

şaimiz âşıkların gönlünün, gözünün maşûka doğru gittiğini ve kendisinin de bir âşık olarak maşûka ermek istediğini, gönlü ile sözleştiğini söylüyor:

Âşıklarun gönli gözi ma’şuk dapa gitmiş olur

Gönlüm ile kavlıtmişem bâşed ki ma’şûka irem

(115/160.4)

Şair, bir beyitte gerçek âşıkların istediklerine ermesini ister:

Âşıklar maksûda ire ârifler dost yüzün göre
Şöyle mücrîm yüzi kara ben n'ideyin n'eyleyeyin
(244/11.6)

Yunus Emre'de iki ben vardır: Biri maddi, diğeri manevi ben'dir. Şair,
Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içerü

diyerek madde beni inkâr eder. Varlık beninin Tanrı'yı tanınmasına engel olduğu inancında olduğundan onu reddeder. Böylece benliğini verdiği Tanrı ile dolu benin içinde olduğunu söyler.

Bu inanç içindeki Yunus, şiirde Tanrı'ya seslenir: Ben, içimi kana boyayan Tanrı aşkı ile yana yana yürürüm. Tanrı'ya olan aşkım beni perişan etti, aklım başımdan gitti. Tanrı'm, aşkının bana yaptığını gel, gör, diyor:

Ben yürürem yana yana ışk boyada beni kana
Ne âkilem ne divâne gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.1)

Şair, içinde bulunduğu durumunu doğanın tüm öğelerinden yararlanarak dile getiriyor. Doğanın içinde kalış ve ona tutsak oluş, çağlar boyu Türk köylüsünü statik bir toplum haline getirmiştir. Bu ruh hali Yunus Emre'de de güçlüdür.

Yunus Emre, bu ruh halinin sonucu, kimi rüzgâr gibi eserim, kimi yollar gibi tozarım, kimi de seller gibi akarım, diyor. Kendisini yönü belirsiz esen

rüzgâra, rüzgârın etkisiyle yollarda uçuşan tozlara ve akan sulara benzetiyor. Yani, coşkun dugularına doğayı ortak ediyor, onunla bütünleşiyor:

Geh eserem yeller gibi geh tozaram yollar gibi
Geh akaram seller gibi gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.2)

Şair, yine doğa varlığından yararlanıyor ve şöyle diyor: Akar sular gibi çağlarım, dertli iç dünyamda acı duyarım, ciğerimi dağlarım. Şeyhimi anarak ağlarım. Tanrı'm, aşkının bana yaptığını gel, gör, diyor.

Yunus, bu beyitte; şeyhi Tapduk Emre'nin izni ile yollara düştüğünü, yetişmesinde emeği olan Şeyh'ini anımsadıkça özlem duygularıyla dolup taşıdığını anlatmak istiyor:

Akar sulayın çağlaram derdlü ciğerüm dağlaram
Şeyhüm anuban ağlaramgel gör beni ışk n'eyledi.
(224/316.3)

Yunus, aşağıdaki beyitte şeyhine sesleniyor : Şeyhim! Elimi al, beni kaldır; ya da sana beni kavuştur. Beni çok ağlattın, artık biraz güldür. Tanrı'm, aşkının bana yaptığını gel, gör.

Yunus Emre, şeyhi Taptuk Emre'nin yanında belirli bir olgunluk düzeyine geldikten sonra, "el almıştır", yani şeyhinin izniyle gurbete düşmüştür. Gurbet elde çile çeken Yunus, özlem duygularıyla şeyhine vuslatı yani kavuşmayı istemektedir.

Beyit, Yunus'un Tanrı sevgisini şeyhinden öğrenerek bu hale geldiği ve bu sevgiyle Tanrı'ya kavuşma özleminde olduğu biçiminde de yorumlanabilir:

Ya elüm al kaldur beni ya vasluna irdür beni
Çok ağlatdun güldür beni gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.4)

Diğer bir beyitte “Ben ilden ile yürüyüp dururum. Gezdiğim yerlerde şeyhimi anarım, dilimde hep onun adı var. Halimi gurbette kimse bilmez. Tanrı'm, aşkının bana yaptığını gel, gör” diyor.

Hakiki aşk dediğimiz ilahi aşkın özlemi ve evrende çekilen çile âşğın özelliğidir, Tanrı'ya kavuşma isteğinin doğal sonucudur. Yunus gibi gerçek Tanrı aşıkları bu çileye severek katlanmaktadır.

Tasavvuf'ta “dost ili, gurbet” sözleri Tanrı insan ilişkisini açıklayan kavramlardır. Memleket anlamında olan ”il” sözcüğü, mecazi anlamda Tanrı katını karşılar. Tanrı'dan uzak kalış “âvârelik“ tir. “Gurbet” sözcüğü Tanrı'ya kavuşmamış insanın durumunu belirtir. Kişinin gurbetten kurtulması Tanrı varlığı ile bütünleşmesine bağlıdır. Buna da ancak sevgi yoluyla varılır. Yunus da bu yoldadır:

Ben yürürem ilden ile şeyh soraram dilden dile
Gurbetde halüm kim bile gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.5)

Şair, diğer bir beyitte ise “Mecnun gibi yürürüm. O sevgiliyi düşümde görürüm. Uyayınca düşümün gerçek olmadığını anlar, üzülürüm. Tanrı'm, aşkının bana yaptığını gel, gör” diyor.

Bu beyitte Yunus Emre, Tanrı sevgisiyle düştüğü yollarda Mecnun'a döndüğünü belirtiyor. Düşünden uyanınca gördüğünün gerçek olmadığını anlıyor, “yâr” dediği Tanrı'ya kavuşamamanın ıstırabı içinde üzülüyor:

Mecnûn oluban yürürem ol yârı düşde görürem
Uyanıp melûl oluram gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.6)

Şair, başka bir beyitte de “Ermiş, Tanrı aşkıyla kendinden geçmiş Yunus olarak çaresizim, baştan ayağa yaralıyım. Dost ilinden uzaklarda başı boş dolaşmaktayım. Tanrı’m aşkının bana yaptığını gel, gör” diyor.

Şair, bu beyitte Tanrı’ya kavuşamamanın acısının benliğini sardığını belirtiyor:

Miskîn Yûnus bîçâreyem başdan ayağa.yâreyem
Dos ilinden âvâreyem gel gör beni ışk n’eyledi
(224/316.7)

Bu inançla duygularını dile getiren şair, sadece Tanrı aşkı değil insanlara karşı duyduğu sevgiyi de ifade etmeye çalışır. Bir beyitte bu dünyaya dava için gelmediğini, sevi için geldiğini söyler. Yani işinin sevi ve muhabbet olduğunu belirtir. Ve dostun evi gönülerdir, gönüller yapmağa geldim, der:

Ben gelmedüm da’viyiçün benüm işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüler yapmağa geldüm
(99/142.2)

Şair, diğer bir beyitte ise, “Sevgilinin aşkının verdiği deliliğin ne olduğunu ancak âşıklar bilir. İkilik ikliminden geçip birliğe ulaşmaya geldim” diye ruh hâlini vermeye çalışır:

Dost esriği deliliğüm âşıklar bilür neliğüm
Değşüriben ikiliğüm birliğe bitmeğe geldüm
(99/142.3)

Mutasavvıfımız bir beyitte sevgisini neden haykırdığını şu şekilde anlatmaya çalışır: “Sözüm ne ay için ne de güneş içindir. Sevenlere bir söz bile kâfi. Sevdiğimi, Hakk’ın aşkı ile yanıp durduğumu haykırmasam, bu sevda derdi beni öldürür.”:

Sözüm ay gün için değil sevenlere bir söz yeter
Sevdiğüm söylemezisem sevmek derdi beni boğar
(43/64.5)

Bu ruh halinin sonucu sevgilisine seslenen şair, “Sensin benim cânımın cânı, sensiz kararım yoktur. Cennetde sen olmazsan, yemin ederim ki, ona bile bakışım yoktur” diyor:

Sensin benüm canum canı sensüz karurum yokdurur
Uçmakda sen olmazısan vallah nazarım yokdurur.
(34/50.1)

Başka bir beyitte de “Nereye baksam sende bir eser görür gözüm; yine ne söyleyecek olsam sözüm de sensin .Seni gözetmekten başka daha iyi bir avım yoktur.” diyerek sevdiği varlığa karşı selnişlerini ifade eder:

Baksam seni görür gözüm söylerisem sensin sözüm
Sensin gözetmekten dahı yiğrek şikârum yokdurur
(34/50.2)

Diğer bir beyitte ise “Ey sevgili! Yûnus öyle bir aşkla seviyor ki seni, her an yüzünün nuru ile ışıklanmak istiyor. Çünkü, onun senden başka gönül vereceği bir başka yâri yoktur.” der:

Yûnus dahı âşık sana göster dîdârını ana
Yârum dahı sensin benüm ayruk nigârum yokdurur
(34/50.5)

Bir şiirde aşksız ve sevgilisiz yaşamayacağını belirten şair, niçin yaşayamayacağını da anlatmaya çalışır:

“Ey sevgili ! Senin aşkın benim günlüme düştü de beni benden aldı, bana sen gereklisin. Benim maksadım sadece sensin. Ben gece gündüz yanarım, bana sen gereklisin.”:

Işkun aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü ban seni gerek seni
(209/294.1)

“Ne varlığa sevinirim, ne de yokluğa üzülürüm, aşkın ile gönlümü avuturum, bana sen gereklisin. Senin aşkın âşıkları mest eder, öldürür; aşk denizine daldırır; nice sırlar, nice ışıklarla doldurur. Ey sevgili! Bana sen gereklisin.”:

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
Işkunla avunuram ban seni gerek seni
(209/294.2)

Işkun âşıkları öldürür ışk denizine taldurur
Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni
(209/294.3)

“Aşkın şarabından içeyim, tıpkı Mecnûn gibi dağlara, çöllere düşeyim, gece gündüz seni düşünüyüm, bana sen gereklisin.”:

Işkun şarabından içem mecnûn olup tağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni
(209/294.4)

“Sûfilere erenler meclisinin sohbeti gerektir, ahîlere ebedi âlemin saadeti gerektir. Bir dilbere gönlünü bağlayan Mecnûn'lara ise Leylâ'sı gerektir. Bana ancak sen gereklisin.”

Sûfilere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnûn'lara Leylî gerek bana seni gerek seni
(209/294.5)

“Ben bu aşk denizinde yüzerken eğer beni öldürseler, külümü rüzgâra verip göğe savursalar, benim toprağım o anda çağıracaktır. Ey sevgili! Bana sen gereklisin.”:

Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra bana seni gerek seni
(210/294.6)

“Yûnus'dur benim adım, gün geçtikçe artar aşkım, ateşim. Ey sevgili! İki cihanda da benim maksadım sensin. Bana sen gereklisin!”:

Yûnus'durur benüm adum gün geldükçe artar odım
İki cihanda maksûdum bana seni gerek seni
(210/294.7)

Yûnus aşk âvâresidir ve çaresizler çaresidir:

Yûnus'dur ışk âvâresi biçâreler biçâresi
Sendedür derdüm çâresi dermânım soram yürüyem
(123/170.6)İ

Yûnus Emre, bir beyitte de bedeni toprak oluncaya kadar özünden aşk sevgisinin gitmeyeceğini söyler:

Bu Yûnus'un çün sûreti ölüp toprak olurısa
Bâtınumdan ışk sevgüsü bilün ki hiç gitmez benüm
(120/166.9)

d) **DERVİŞ** :

“Derviş, bir tarıkata bağlı kimse. Kelimenin asıl anlamı Allah yolunda alçakgönüllülüğü ve fakirliği kabul eden kimse demektir. Dervişlerin manevî yücelikleri daima imrenilecek bir durumdur. O, feragat köşesinde, kanaat hazinesini bulan kişi olarak ele alınır. Bu bakımdan aşığa çok benzer.”¹⁹ Yani Allah’tan başka şeyleri kalbinden çıkarıp bütünüyle İslam dininin emir ve yasaklarına uyan, mal ve mülke gönül bağlamayan kimsedir. Ama, dervişlik yalnız bir yere çekilip oturmak, gökte uçmak, dağda ve mağarada bulunmak değildir. Kısaca dervişlik, Allah’tan başka her şeyden gönlü çevirmektir.

Şairimize göre, derviş olan kişinin sermayesi miskinliktir ve biz derviş adaylarına miskinlikten başka mal, mülk ve şehir gerekmez:

Derviş olan kişilerin miskinliktür sermayesi
Miskinlikden özge bize mal ü mülk ü şar gerekmez
(61/90.5)

Yunus’a göre dervişlik, olgunluktur, aşıklıktır, kendini herkese verıştır, herkese iyilik edıştır. Yani aşağıdaki beyitte anlatıldığı gibi sögene dilsiz, dögene elsiz olmalıdır derviş:

Derviş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür
Dögene elsüz gerekdür halka berâber gerekmez
(61/90.2)

Mutasavvıfımız, dervişin gönlünden karışıklığı gidermesinin gerektiğini belirttikten sonra yüzbin dervişin bir olduğunu, orada yabancıyı gerekmediğini söyler:

¹⁹ Dr. İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ank. 1990, s.126

Halka benzetmeye işin süre gönünden teşvişin
Yüzbini birdür dervişün arada ağıâr gerekmez
(61/90.3)

Dervişlik yolunda “Dervişem” diyen kişinin utanmaması gerektiği vurgulanır ve derviş olan kişilerin gönlünün geniş olması, dar olmaması söylenir:

Ben dervişem diyen kişi işbu yola âr gerekmez
Derviş olan kişilerün gönli gindür tar gerekmez
(61/90.1)

Çünkü dervişlik denilen şey bir acayip duraktır. Bundan dolayı derviş olan kimseye en önce hayat gereklidir:

Dervişlik didükleri bir âcayip durakdur
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerekdür
(28/41.1)

Dervişlik denilen şey hırka ile tac değildir. Yani, derviş, tac ve hırka ile derviş olmaz. Zaten gönlünü derviş eyleyen kişi hırkaya muhtaç değildir:

Dervişlik didükleri hırkayıla tâc değıl
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtâc değıl
(88.126.1)

Yunus Emre, dervişin dört yanında dört ulu kapının gerektiğini söyler ve derviş, ne tarafa bakarsa gecesinin gündüz olmasını istediğini belirtir:

Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek
Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi
(190.270.8)

Dervişliğe eren kişi iki cihanı keşfetmiş olur. Ve Hocalar Hocası da onun bu özelliğini övgüyle karşılar:

Ana iren dervişe iki cihan keşf olur

Onun sıfâtın öğer ol hocalar hocası

(191.270.9)

Dervişlik makamını sadece derviş olanlar bilir. Çünkü dervişlik makamı hâl içinde hâl olma durumudur. Her şeyden vazgeçme derviş için imkansız değildir:

Dervişlik makamı hâl içinde hâl

Ferâgatlık makamı derviş olana muhâl

(81/122.1)

Derviş önceki demden ayrılmaz. Hatta kavuşma nasipdir, hiç ayrılma gibi bir durum olmamıştır:

Derviş ayrılmaz evvelki demden

Hiç furkat olmadı nasibdür visâl

(85/122.2)

Dervişler, dervişlik yolunda fitne kabını parçalamıştır. Bunda hiçbir zaman hantal olmamış, hareket etmiştir:

Dervişler fitne kabın bunda uşatdı

Hareket itdi bunda olmadı battâl

(85/122.3)

Dervişliğin hayatı adeta sırât üzerinedir. Yani çok ince bir yol üstünedir. Bu yolda bir buçuk dirhem en küçük parçasının bile hesabı edilmiştir:

Dervişlik dirliği sırat uezredür
Hisâbı itdiler zerre-i mîskâl

(85/122.4)

Derviş “Ben Tanrı’yım” derse ne olur, acaip mi karşılanmalıdır. Şöyle böyle, varlık hep Hakk’ındır:

Derviş “ene’l Hak” derse n’ola aceb mi
Hep varlık Hakk’undur alâ küllî hâl

(86/122.5)

Derviş olan kişiye tüm âlem tanıdıkır. Dervişlik yolunda olan kişinin öncelikle üstünlük iddiasında olma halini terk etmesi iyi huya yönelmesi gerekmektedir:

Eğer derviş isen derviş cümle âlem sana biliş
Fodullığı hulka değiş arada ağyâr gerekmez

(61/90.4)

Dervişlik makamına erişen kişinin ayağı, hayrı her işe kutludur:

İçümde bir derd oldı diyeyin dervişlere
Dervişlerün kademi kutludur her işlere

(181/258.1)

“Gönül deryâsına dalmayı, Dost ile beraber olmayı, dervişliği benimsemeyi öğütleyen Yunus’un nazarında birer “hümâ kuşu” olan dervişler; Hak yoluna durmuş bir birlerini çok iyi bilen, tanıyan, candan da, iki cihandan da geçen, O sevgili Sultan’dan haber veren gönül erleridir.”²⁰

²⁰ Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN, Türk Edebiyatı Araştırmaları I, Konya, 1991, s.21

Gönlüni derviş eyle dostıla biliş eyle
İşk eri şol ma'nîde derviş içi boş degül

Derviş bilür dervişi Hak yolına turmuşı
Dervişler hümâ kuşu çaylak u baykuş degül

Dervişlik aslı candan geçdi iki cihandan
Haber virür sultandan bellüdür yad kuş degül

(91/130.2-3-4)

Dervişin hayatı bütün hilekârlığı bırakmakla olur. Aynı zamanda, kahırları yutarak erliğı bulur:

Böyledür derviş dirliğı koya cümle ayyârlığı
Anunla bulur erliğı kahırlar çok yutmak gerek
(79/113.6)

Ayrıca, derviş olmayı isteyen kişi elinden şerbeti bırakıp, adeta zehiri içmelidir. Yani tatlı olandan uzaklaşıp acının tadına bakmalıdır:

Kim dervişlik isterise diyem ana n'itmek gerek
Şerbeti elinden koyup ağuyı nûş itmek gerek
(78/113.1)

Derviş, her ne kadar yeryüzünde olsa da arşdan geçmektedir:

Kim ki gaflet içre geçer canı zevâl suyın içer
Derviş arşdan geçer eğerçi yer yüzindedür
(39/58.6)

Şair, gönülde sır olanları, derviş olanların, duymasını ister:

Yûnus sen bir olgıl gönülde sır olgıl

Ki derviş olanlar bu sırdan tuyalar

(41/60.6)

Yunus Emre, dervişlerin yoluna doğrulukla gelenin gelmesini, Allah' tan başka herşeyi gönlünden süren kişinin gelmesini ister:

Dervişlerün yolına sıdk-ıla gelen gelsün

Hakk'dan özge nesneyi gönlinden süren gelsün

(156/222.1)

Şair dervişlik denilen şeyin bir tükenmez kan olduğunu ve kul olsun, sultan olsun bu kandan alan kişinin gelmesini ister:

Dervişler didükleri bir dükenmez kân olur

Hâs u âm kul u sultân bu kandan alan gelsün

(156/222.2)

Dervişlik, yer ve gökten daha ulu bir lokmadır. Dervişlik yoluna bu büyük lokmayı yutup sindiren kişi gelmelidir:

Dervişlik bir lokmadur yirile gökden ulu

Bu azamet lokmayı yudup sinüren gelsün

(156/222.4)

Kişi, dervişlik yoluna yüreğiyle gelmelidir. Dervişin gözü açıktır, gecesi ve gündüzü uyanıktır. Buna Tanrı tanıktır ve bu yola gözlerle değil, yürekle gidilmelidir:

Dervişün gözi açuk düni günü uyanuk
Bu söze Tanrum tanuk bakmadın gören gelsün
(156/222.5)

Şair, derviş olan kişinin özelliklerini anlatırken, derviş olmak isteyen kişinin önceden sahip olduğu özellikleri anlatmaya devam ediyor. Buna göre dervişin kulağı hassastır, bu hassasiyet sayesinde dersini Hakk'tan işitir. Bu dervişlik yoluna dil - dudak teprenmeden sözü anlayan gelmelidir:

Dervişün kulağı sak Hakk'dan işidür sabak
Deprenmedin dil dudak sözi işiden gelsün
(156/222.6)

Dervişin eli öyle uzundur ki münkir gözünü adeta çıkarır. Bunun içindir ki hiçbir yola gitmeden sadece dervişlik yoluna eren kişi gelmelidir:

Dervişün eli uzun çıkarur münkîr gözün
Şarka garba düpdüzün sunmadın iren gelsün
(157/222.7)

Dervişler Hakk'ın dostudur ve aşk mumunu yakmışlardır. Bu aşk mumuna pervane olan kişi dervişlik yoluna gelmelidir.

Dervişler Hakk'un dostı cânlarıdır Hak mesti
Işk şem'ini yakdılar pervâne olan gelsün
(157/222.8)

Yani, dervişlik yoluna aşk ile gelen gelmelidir:
Bu dervişlik yolına ışkıla gelen gelsün
Ya dervişlik neydüğün bir zerre tuyan gelsün
(155/220.1)

Çünkü, dervişlik yolu aşk yoludur. Riyakâr olanlar bu yola gelemeler. Derviş melâmîdir, kınayanın kınamasından korkmaz. Bu hali, şair “melâmet donu giymek” deyimi ile ifade eder. Bilindiği üzere, sofilerin, gerçeğe, ancak aşk ve cezbeyle ulaşılacağını söyleyen, kendilerini herkesten aşağı gören, halka faydalı olmanın, benlikten geçmenin gerçek yolunun sermayesi olduğunu kabul eden melâmîlerin yollarına melâmet denmektedir. Ve şair, melâmet donunu giyen kişinin dervişlik yoluna girmesi gerektiğini söyler:

Hele biz işbu yola gelmedük riyâyıla
Bu melâmetlik tonın bizümle geyen gelsün
(155/220.2)

Dervişlik yolu ince bir yoldur, bu yola yüreğini döven kişi gelmelidir:

Göziyle gördüğünü örte eteğiyle
Bu yol key ince yoldur yüreği döyen gelsün
(155/220.3)

Bu yola canına kıyabilen kişi gelmelidir:

İşbu sözi eydenden bize nişan gerekdür
Söz muhtasarı budur canına kıyan gelsün
(155/220.5)

Mutasavvıfımız, dervişlik yoluna sözle değil, ortada bulunan varlığını ortaya koyabilen kişinin gelmesini ister:

Yûnus sözile kimse kabiliyete geçmedi
Bud u vücud der-miyân ortaya koyan gelsün
(155/220.6)

“Allah tarafından kendilerine “dervişlik bağışlanmış” kimseler, “kalpı gitmiş, pâk olmuş, gümüşlenmiş” yani, hamlığı kaybolmuş, gönlünü her türlü kötülüklerden temizlemiş, kemâle ermiş, olgun kimseler olmalıdırlar. O kadar ki, onların nefeslerinden misk ile anber tütmeli, herkes kendilerinden sevgi, hayır, iyilik, tatlı dil, güleryüz, muhabbet; dostluk görmelidir.”²¹

Her kime kim dervişlik bağışlana
Kalpı gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden miskile anber düte
Budağından il ü şar yimişlene

Yaprağı hem dertlüye dermân ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene

(177/252.1-2-3)

Yunus Emre, bir beyitte dervişe kibir ve kini terk etmesi için seslenişte bulunur:

Dilerisen bu dünyenün şerrinden olasın emin
Terk eyle bu kibr ü kini hırkaya gir derviş yüri

(223/315.4)

Yunus, dinî hayat içinde her ne kadar derviş gibi görünse de özünde oldukça bayağı olan kişilere şöyle bir yergi yapar:

Ben dervişem diyenler harâmı yemeyenler
Harâmun yenmediği ele girinceyimiş

(67/98.7)

²¹ () Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN, Türk Edebiyatı Araştırmaları 1, Konya, 1991, s.21

Şair, insanlara şu şekilde ilenir: Eğer, gökten inen dört kitabı bin kez dahi okusan, dervişleri sevmezsen yüz görmeyesin:

Gökden inen dört kitabı günde bin kez okurisan
Vallâh didar görmeyesin sevmezisen dervişleri
(206/289.7)

Şaire göre Hz. Muhammed'den vefâ isteniyorsa dervişlerin hoş tutulması gerekir:

Ol âlem fahri Mustafâ sıdkı bütün kân-ı safâ
Andan isterisen vefâ sen hoş dutgıl dervişleri
(206/289.4)

Hatta dini, imanı olan kişinin dervişleri hor görmemesi gerekmektedir:
Dinün imânun varısa hor görmegil dervişleri
Cümle âlem müştakdurur görmekliğe dervişleri
(205/289.1)

Aşkdan ders alan kişinin, hizmeti dervişlere revâ görmemesi gerekir:

Işkdan sabak alursın hem key katı bilürsün
Nite revâ görürsün hizmeti dervişlere
(181/258.3)

Çünkü, ay ile güneş bile dervişlerin sohbetini özleyip durur. Dervişler meleklerin tespihinde zikretmektedirler:

Ay u güneş müştakdurur dervişlerün sohbetine
Ferîşteler tesbihinde zikir ider dervişleri
(205/289.2)

Yunus, bir beyitte kendisine “Tevbeye gel ve aşkla dervişlik elbisesini kuşan!” diye seslenir:

Yûnus imdi tevbeye gel can sendeken eyle amel
Işkıla gel kuşanıgör bu dervişlik pelhengini
(190/269.7)

Başka bir beyitte ise, derviş adını edindiğini, derviş elbisesini donandığını, ama dervişlik yoluna baktığında utandığını, çünkü işinin yanlış olduğunu söylüyor.

Derviş adın idindüm derviş tonın tonandum
Yola bakdum utandum hep işüm yanlış benüm
(128/178.2)

Şair, canının sarhoş olduğunu, lisanının inci döktüğünü belirttikten sonra, Allah aşkının kendisini derviş eylediğini söyler:

Esruk oldı canumuz dür döker lisanumuz
Ol Çalabumun ışkı beni derviş eyledi
(199/279.5)

Diğer bir beyitte ise her şeyi bıraktığını, terkettiğini, dervişliğe el kattığını söyler:

Ar namusı bırakdum kilimi suya atdum
Dervişliğe el katdum Allah görelüm neyler
(54/80.10)

e) **EREN** :

Eren; yetişen, kâmil, veli anlamlarına gelmektedir. Genelde Allah'a yakınlaşmış ve velilik derecesine yükselmiş olanlara denir. Halk arasında tasavvuf yolunda olanlara bu ad verilir. Yunus Emre'nin üstünde en çok durduğu tiplerden biridir. Şair, bir beyitte erenleri kuşa benzetir. Bu kuş çok gezmiş, dolaşmış ve aşk kazanına düşmüş, bu kazanda kaynayıp pişmiştir:

Cümle erenler uçdı tağlar yazılar geçdi
Işk kazanına düşdi kaynayıbanın bişdi

(216/305.2)

Eren, başka bir beyitte de sarrafa benzetilir. Ve bu sarraf gönlünde dükkan açmıştır. Nice bizim gibiler ise oraya konup göçmüştür:

Erenlerün gönlünde ol sultan dükkân açdı
Nice bizüm gibiler anda konuban göçdi

(216/305.1)

Diğer bir beyitte ise eren denize benzetilir. Denize benzetilişinin sebebi, öz itibarıyla saf, derin ve sonsuz olmasıdır. Mutasavvıfımız, bu denizden öz alabilmek için deniz ördeği gerek, diyor:

Erenler bir denizdür âşık gerek talası
Bahri gerek denizden girüp gevher alası

(208/293.1)

Yunus, gerçek erenlerin nereye baksa orada hazır, nerede istese orada olduğunu söyler:

Bilür misiz iy yârenler girçek erenler kanda dur
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadır

(47/71.1)

Erenlerin himmeti yerden göğe direktir ve arşdan uludur:

Erenin yüzi sulı himmeti arşdan ulı

Kimi görsen bu hulı eren inâyetidür

(20/30.5)

Hak ere benüm didi varlığın erde kodı

Erenlerün himmeti yirden göğe direkdür

(28/41.4)

İyilik, er olan kişinin yâridir ve er kişi öldüğünde onun yeri cennettir:

Eylik erün yâridur ölürse uçmak yiridür

Senden sonra söylenür ne dirliğün varısa

(179/255.7)

Erenlerin sahip olması gereken kişilik özellikleri başka bir beyitte şöyle ifade edilir:

Kahır erenler atıdur gayret dahı hıl'atıdur

Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan

(151/214.2)

Şair, erenlere karşı duyduğu sevgiyi belirtir ve erenlerin sohbetinin marifeti arttırdığını söyler:

Erenlerün sohbeti arturur ma'rîfeti

Bî-derdleri sohbetden herdem süresim gelür

(31/45.5)

Fakat erenlerin yolu çok ince bir yoldur. Şair, Hz. Süleyman'ın kıssasına telmih yaparak bu ince yolu anlatmaya çalışır:

Canum erenler yolu inceden inceyimiş
Süleyman'a yol kesen şol bir karıncayımış
(66/98.1)

Ama, bu ince yol, boş bir yol değildir. Erenler bu yolu geçip gelmiştir:

İnce sanman ol kılı güzâf sanman bu yolu
Erenler geçdi geldi herbiri hâlile
(79/114.5)

Şaire göre erenlerin meydanı arşdan yücedir:
Erenler meydâanı arşdan yücedür
Salarlar çevgânı topı belürmez
(60/88.10)

Yunus, eren yolunda toprak olmak isterken erenlerin menziline
arşdan ulu olduğunu söyler:

Yunus sen toprak ol eren yolında
Erenler menzîli arşdan uludur
(33/48.6)

Şair, bir erin nasıl olması gerektiğine temasla her kim erse menziline
her an gösterebilmelidir, der:

Er oldur kim menzîlin herdem gösteredura
Değme ârif bu düşü yoramaz işi değül
(90/128.3)

Erin alçak gönüllü olması, kibirli olmaması gerektiği vurgulanır:

Yol oldur ki toğrı vara göz oldur ki Hakk'ı göre
Er oldur alçakda tura yüceden bakan göz değül
(91/131.3)

Eren olma yolunda erenin karşısına çıkacak olan nefsidir. Eğer eren
nefsine uyarsa yolda kalır. Bundan dolayı kişinin nefsine dikkat etmesi gerekir:

Nefsdür eri yolda koyan yolda kalur nefse uyan
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı boş yüri
(223/315.3)

Ve bu yolda yüzbin ikiyüzlü asker bulunmaktadır. Bu askerleri kırıp
geçebilmek için nefsinı öldürmüş er olmak gerekir:

Yüzbin riyâ çerisi bilün vardur bu yolda
Nefs öldürmiş er gerek ol çeriyi kırası
(207/290.7)

Doğruluk erin sermayesidir ve erin bu sermayesi iki dünyaya da yarar:
Kimde kim toğruluk var Hak Çalab anı sever
İki cihâna yarar ol erün sermâyesi
(206/290.4)

Yunus, kendi şahsında bütün insanlara tavsiyelerde bulunur. Buna
göre insanların eğriliği bırakmasını, doğru yola gelmesini, kibir ve kini atmasını,
erden nasib almasını ister:

Eğeriliğün koyasın toğrı yola gelesin
Kibr ü kini çıkargıl erden nasib alasın
(140/197.1)

İnsanların dünyayı sevdiği takdirde mihnet bulmasını ve erenlerin sırrını duymasını da ister:

Seversen dünyeyi mihnet bulasın
Erenler sırrını kaçan tuyasın

(142/199.2)

Eren yolunda diken değil de gül olunmasını, eğer diken olunursa ateşte yanılmasının gerektiğini şöylece dile getirir:

Diken olma gül ol eren yolında
Diken olurisan oda yanasın

(142/199.3)

İyi biri olmak için erenlerin nefesini asa edinmek gerekir

Erenler nefesin asâ idin sen
Eger nefsüne uyarsan fenâsın

(142/199.5)

Gerçeklerden olunmayı kendine tavsiye eden şair, erenlerin sabırlı olmayı ve kanâat etmeyi kendisine meslek edindiğini de belirtir:

Miskîn Yûnus sen dahı girçeklerden olıgör
Erenler pîşe idinmiş sabrıla kanâati

(212/298.6)

Her şey için “gördüm-bildim” dememek gerekir ve erenlerin etegini tutup bu denize düşmelidir:

Miskîn bîçâre Yûnus gördüm bildim dimegil
Dut erenler eteğin düşgil suyına bir gün
(136/190.5)

Yunus Emre bir erdir:
Yûnus imdi va dek otur yüzünü hazrete götür
Özün gibi bir er getür hiç cihâna gelmez ola
(178/254.6)

Yunus, erenlerin toplantı yerinde aşka eğlence düzenlemiştir:

Yûnus imdi avınur dostı gördi sevinür
Erenler mahfilinde ışka cünbiş eyledi
(199/279.7)

Kim aşk derdine düşerse himmeti erde bulacaktır:

Her kim uğrarsa bu derde bulur himmeti erde
Açılıviricek perde dostun cemâlin arzular
(246/15.2)

Aşk yolunda kim durulmak istiyorsa ere yoldaş olmalıdır:

Aceb öyle kim ola bulanmadın turıla
Öylelik isterisen yoldaş olgil erile
(165/236.3)

Gönülden adam akıllı bir şekilde ere yoldaş olunmalıdır:
Erile yoldaş olan key olası gönülden
Âlem yoldaş olurdu olurmısa dilile
(166/236.4)

Ve eğer, kim er yüzünü görürse suçu bağışlanır, kim ere kulluk ederse azabından kurtulabilir:

Kim ere kulluk ide ol azabdan kurtıla
Mutlak ol yarlıganur kim görürse er yüzün
(138/192.5)

Erenlerin nefesi mutluluk dolu manası gizli sözlere benzetilir. Ve bu nefesle kargaşadan kurtulup esenliğe ulaşılmıştır:

Erenler nefesi devletlü rumûz
Anunla fitneden olduk selâmet
(12/16.6)

Şair, Mekke kapısını açtığını o dostun kokusunu duyduğunu ve erenlerin hepsini bir dağ içinde gördüğünü söyler:

Açdum Mekke kapusın duydum ol dost kokusın
Erenlerün hepsin gördüm bir dağ içinde
(254/27.9)

Yunus, gül bahçesini görmek için dost bahçesine girdiğini ve böylece erin yüzünü gördüğünü söyler. Er yüzünü görmeye şüpheli terkettiğini anlatır:

Erün dîdârın gördüm gümân terkîni vurdum
Dost bağçesine girdüm görmeye gülzârını
(220/311.5)

Aynı zamanda er yüzü görmeye Hakk'ı bulduğunu, erene ermekle aşık olduğunu da belirtir:

Âşık oldum erene irmeğile
Hakkı buldum er yüzün görmeğile

(161/230.1)

Şair, başka bir beyitte ere erdiğini, eri bulduğunu ve er eteğini tuttuğunu şöyle ifade eder:

Îy yarenler iy kardaşlar gördün beni n'itdüm ahi
Ere irdüm eri buldum er eteğin dutdum ahi

(221/313.1)

Yunus Emre, bir beyitte tüm insanlara seslenir ve “gerçek erene varalım, Hakk’ın haberini soralım.” der

Gerçek erene varalum Hakk’un haberin soralum
Yunus Emre’yi alalum gel dosta gidelüm gönül

(248/16.10)

f) EVLİYÂ :

"Ermişler, erenler, kerâmet sahibi kişiler demektir. Bu kişiler hayatlarını ziyâret ve mücâdeleler ile geçirip kendilerini ibâdet ve tâata adarlar. Kendilerine gaybden haber verme, durumu keşfetme gibi kerâmetler de verilen evliyâyâ bazan evliyâullah da denilir. "²² Yunus Emre’ye göre evliyâ, Hakk’ın kapısıdır, kendisi de bu kapının kapıcısıdır. Bu yola aşkla gelen aşkı edinir:

Evliyâdur Hak kapısı Yûnus’durur kapucısı
İşkıla geldi bu yola ışkı idindi hem turak

(69/100.7)

²² () Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN. Türk Edebiyatı Araştırmaları 1, Konya, 1991, s.21

Evliyâların bir ayağı yeryüzünde, bir ayağı göktedir. Makamları vahdet'tir. Bu makam için Padişah kal'ası sözü kullanılır. Böylece evliyâların vatanı Padişah kal'asıdır:

Henüz bu yir olmadın gökler yaratılmadın
Evliyâlar vatanı Padişah kal'asıdır.

(48/72.3)

Şair, bir beyitte insanlara seslenir ve canın nimetini gelin, bulalım, diyor. Çünkü canı asâyiş kılan evliyâ sohbetidir:

Bu can ni'meti kanı gelün bulalım anı
Asâyiş kılan canı evliya sohbetidir.

(20/30.3)

Hakikatin kâfiri olan kötülüğün evliyâsıdır:

Bundan içerü haber işit eydeyin iy yâr
Hakikatun kâfiri olan şer'ün evliyâsıdır

(17/24.4)

Şair, bir beyitte çevresindekilere nasihatlerde bulunuyor ve dünya mülkünün önemsenmemesinin gerektiği üzerinde duruyor. Ve "Evliya ettiğini tut, sakın elinden bırakma!" diyor:

Sen bu cihan mülkine geldüm gelmedüm dime
Dut evliyâ eteğin zinhâr elünden koma

(253/26.1)

Hakk'ın yoluna varmak isteniyorsa evliyânın elinden tutulmalıdır, başka mana aramamalıdır:

Alun evliyânun elin toğru varun Hakk'un yolın
Ma'ni budur bellü bilün bildüm diyen bilmeyiser
(41/61.6)

Evliyânın gönlünden Allah için birşey daima istenmelidir, çünkü o daima yardım etmeye çalışır.

Evliyânun gönlinden kesme şey'en lillâhı
Sana himmet ol eyler göz ile değül
(90/128.2)

Bu kelâmın manası evliyânın hanıdır, bunun cahile yedirilmemesi lazım. Çünkü yiyeceği aş değildir:

Bu kelâmın ma'nisi evliyânun hânıdur
Yidirmegil câhile ki zirâ âşı değül
(90/128.5)

Evliyâ, feyiz veren bakışıyla Yunus'a baktığı günden beri herşey hâsıl olmuştur:

Evliyâ safâ-nazar ideli günden berü
Hâsıl oldu Yûnus'a her ne ki olasıdur.
(17/24.9)

g) **GARÎP** :

Kelime olarak kimsesiz, zavallı, yabancı, gurbette yaşayan, anlaşılmamış, gizli yönleri olan kimse demektir. Yunus Emre Divân'ında ise garîp, Allah'a yakın olan kişidir. Yunus gurbette (dünya) bir garip olarak tinsel yalnızlık duygusu içinde Tanrı'yı arama çabası içindedir. Acaba şu yerde, böyle benim gibi

gönlü yaralı, gözü yaşlı bir başka garip kişi var mıdır, derken şair, gurbetin, yalnızlığın, Tanrı'dan uzak kalmanın acısını anlatıyor:

Aceb şu yirde var m'ola şöyle garîp bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu şöyle garîp bencileyin
(153/217.1)

Şair, çok gezmekte, kendine eşlik edecek dertli birini aramakta, ama bulamamaktadır:

Gezdüm Urum'la Şam'ı yukarı illeri kamu
Çok istedüm bulımadum şöyle garîp bencileyin
(153/217.2)

Şair, "Hocam " sözüyle kendisini yetiştiren Taptuk Emre'ye seslenmektedir ve bir garip olarak kendisinin çektiği acıları bir başkasının çekmemesini dilemektedir:

Kimseler garîp olmasun hasret odına yanmasun
Hocam kimseler olmasun şöyle garîp bencileyin
(153/217.3)

İslâm inancına göre tüm varlıkların gökte birer yıldızı vardır. Hayat, talih; yıldıza, yani yazgıya göre yürür. Aşağıdaki beyitte, Yunus, garipliği yazgısına bağlıyor:

Söyler dilüm ağlar gözüm garîblere köynür özüm
Meger ki gökte yılduzum şöyle garîp bencileyin
(153/217.4)

Şair, mezarında, garip olarak kendisine kendisinin eş olacağını söylüyor. Yani mezarında bulacağı yine kendisi olacaktır. Bir bakıma gariplikte kendisine eş olarak ölmüş varlığını bulacaktır:

Niçe bu derdile yanam ecel ire birgün ölem
Meger ki sinimde bulam böyle garîp bencileyin
(153/217.5)

Ölüm, insanları etkileyen, nice anlaşmazlıkların üstünde birleştiren bir olgudur. Her çevrede, dost-düşman tüm kişilerin ilgisi ölene çevrilir. Ölen kişi, kimsesiz ise, ölüm insanlar üzerindeki ilgi ve etkisini yitirir. Gariplerin ölüsü bile bu ilgiden yoksun kalır.

Şair, bu duygusunun yanısıra, maddi varlıktan kurtulma sevincini de dile getirmektedir. Çünkü; varlığın temeli manevi yöndür, ruhtur. Ruh, bedenden çekildikten sonra geriye kalan ceset ve onunla ilgili yapılacak işlemler Yunus'a göre önemli değildir. Beden ruhun kafesidir, konuğun konuklandığı yerdir. O çekildikten sonra geriye kalan topraktır, toprağa kavuşacak olan değersiz bir varlıktır. Ruh, Tanrı'ya kavuştuktan sonra gerideki cesedin ne olacağı pek önemli değildir:

Bir garîb ölmüş diyeler üç günden sonra tuyalar
Sovuk suyıla yuyalar şöyle garîp bencileyin
(153/217.6)

Şair, bir dervîştir; tüm dervîşler gibi dünyayı bir misafirhane olarak kabul etmektedir. O'nun tek amacı Tanrı'ya kavuşmaktır. Bunun için Tanrı sevgisiyle kentten kente gezerek her türlü sıkıntıya katlanmaktadır. Dervîşliğin gereği kentten kente gitmektir. Böylece şair, beyitlerin bütününde, büyük yalnızlığını, garipliğini anlatmaktadır:

Hey Emrem Yûnus bîçâre bulunmaz derdime çâre
Var imdi gez şardan şara şöyle garîp bencileyin
(153/217.7)

g) HÂS U ÂM, HASSÜ'L - HAS :

Mutasavvıflar, ilahi bilgisine ve görüşüne göre insanları çeşitli gruplara ayırırlar. Bunlardan ikisi hâs u âm ve hassül'l - has'dır. Yunus Emre Dîvân'ında bu gruplardaki kişilerin özellikleri anlatılır. Hâs u âm, halk anlamına gelmektedir ve bir madenden meydana gelmiştir.

Çün yaratdı Âdem'i bileyüdik biz kamu
Bu kamu hâs u âmı bir ma'denden eyledi
(197/277.4)

Tasavvufta varlığından geçip gerçeğe ulaşan hâs'lara dünya haramdır.
Hiçbir zaman bu dünyayı dost tutmazlar:

Dünyâ haramdur hâslara lîkin haleldür haramlara
Bu dünyâyı dost tutmazız ol dünyâmuz vardur bize
(182/260.6)

Şair, bir beyitte hâs u âm'ın kendi sevgisini söyleştiğini söyler ve sevdiği varlık olmadan kendi varlığının haram olduğunu anlatır:

Ben seni sevdiğümi söyleşür(ler) hâs ü âm
Söyleşenler söyleşsün sensüz dirliğüm harâm
(114/158.1)

Şair, sevdiği varlığa (Allah'a) “sensiz iki dünya da gözüme zindan gibi görünür ve senin aşkınla tanışan kişinin hâs'ül-hâs'dan olması gerekir.” diyor:

Sensüz iki cihan benüm zindan görünür gözüme
Senün ışkunla bilişen gerek hâs'ul-hâsdan ola
(3/4.5)

Doksanbin Hak kelâmının altmış bininin hâs u âm, otuz bininin ise hâs'ül - hâs olduğu belirtilir. Hâs'ül - hâs'ın daha az olmasının sebebi, onların Tasavvufta maddi varlıktan tamamiyle kurtulup ilâhî varlığa erişmiş, gerçeğe tam anlamıyla ulaşmış kişiler olmasıdır. Doğal olarak enderdirler:

Toksan bin Hak kelâmı altmış bini âm u hâs
Otuz bini hâss'ül-hâs oldurur sırr içinde
(168/238.5)

Allah varlığıyla var olan Hâssu'l-havâs'lar ise istediklerini elde edeceklerdir:

Hâssu'l- havâs bâbısın âşıklar kitâbısın
Mutlak dîdâr kapusın göricek mahlûk sana
(176/250.6)

1) **MİSKÎN :**

Miskîn'in kelime olarak anlamı, fakir, âciz, zavallı, çok uyuşuk olan ve hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen kimse demektir. Tasavvufta ise fenafillah mertebesine gelmiş kişi anlamındadır. Yunus Emre, Hakk'tan haber sorana miskinlik gerektiğini söyler:

Kullık eyle erene bakup Hakk'ı görene
Senden haber sorana key miskînlik gerekdür
(28/41.3)

Aynı zamanda bu dünya geçici olduğu için miskinliğe geçilmesini ister:

Böyle uzamak ne ma'nîdür çünki bu dünje fânîdür
Bu fodulluk nişânıdur gel beri miskînliğe geç
(9/13.2)

Yunus, bir beyitte kendine seslenir ve “gerçek âşık isen adını miskin koy”der. Böylece gerçek anlamda bir aşğın, miskinle eşit düzeyde olduğunu anlatmaya çalışır:

Yûnus girçek âşüksan adunı miskîn kogıl
Cümlesinden ihtiyâr miskînliğı buldum ben
(140/196.7)

Diğer bir beyitte ise hem miskin olmayı hem de miskinlere kul olmayı arzular. Çünkü, Allah da miskin olanları arzular:

Yûnus imdi miskîn ol hem miskînlere kul ol
Zîre miskîn olanları arzulayan Çalabdurur
(32/46.7)

Yunus, başka bir beyitte de miskinliğin elden bırakılmaması gerektiğini ifade ettikten sonra, kimde miskinlik varsa Hakk'ın çehresini o görecektir, der:

Yûnus imdi bildün dime miskînliğı elden koma
Kimde miskînlik varısa Hak didârın ol göriser
(41/61.7)

Şair, bir beyitte adı, sanı unuttuğunu, küfrünü suya attığını, miskinliğı el kattığını söyler:

Ad ü sanı unutdum küfrümi suya atdum
Miskînliğıe el katdum Allah görelüm neyler
(53/80.8)

Yunus, miskinlik eteğini tuttuktan sonra menzile eriştiğini anlatır:

Canum bir gözsüz canıdı içi dolu sen ben idi
Dutdum miskînlik eteğin ben menzile yitdüm ahi
(221/313.2)

Yunus, miskîn olanın Hakk'ı miskînlikte bulduğunu söyler:
İrte gice söyleşürler Hakk'ı bulalum diyüben
Yûnus eydür miskîn olan Hakk'ı bunda buldı gider
(27/40.7)

Mutasavvıfımız bir beyitte kendisinin miskin olduğunu, düşmanının kin olduğunu, kimseye kin tutmadığını belirtir:

Adumuz miskîndür bizüm düşmanımız kindür bizüm
Biz kimseye kin tutmazuz kamu âlem birdür bize
(182/260.2)

Bir beyitte miskin, fakir anlamında kullanılır. Bir miskini görüp bir eskini verdinse, yarın Hak şarabını içmiş gibi sana gelecektir:

Bir miskîni gördünise bir eskice virdünise
Yarın anda sana gele Hak şarâbın içmiş gibi
(215/302.6)

Başka bir beyitte ise miskin, aciz anlamında kullanılmıştır. Beyitte aciz Adem oğlanı ekinciye benzetilmektedir ve yere tohum saçmış gibi kimi yitmekte, kimi bitmektedir:

Miskîn Âdem oğlanını benzetmişler ekinciye
Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış gibi
(214/302.3)

i) MÜRİD :

Doğru, sadakatli ve dürüst olan talebe demektir. Allah'a kavuşma yolunda olan ve bu yolda verilen vazifeleri yapan kimsedir. Bir şeyhe bağlanarak, kendi irâdesinden sıyrılıp Allah'ın mutlak irâdesine boyun eğer. şair, bir beyitte gerçek mürid olanın bu yola bel bağlayıp gelmesini ister:

Kim ki gerçek mürid ola bil bağlayup gelsün yola
şol yrekdeki derd ola dostun cemâlin arzular
(246/15.3)

şair, başka bir beyitte ise mürid için istediğini şoye ifade eder:

Kırk kişi bir ağacı tağdan gcin indre
Ya bunca mürid- muhb sırat nice geesi
(191/270.11)

j) MüRşİD :

Mridlerine doğru yolu gösterip yetiştiren, olgunlaştıran tarikat pîri, şeyh, âlim veya veliye denir. Kelime olarak "Doğru yolu gösteren, klavuz" anlamlarına gelir. Mürid, mürşidini ne kadar çok severse onun kalbinden feyz alması da o kadar çok olur. Mürid, bütün kazançlarına, mürşidini çok sevmesiyle kavuşur. Mürşid vasıttadır, maksat ise Allah'tır. Mürşidi olmayan kişinin mürşidi şeytandır. Her bakımdan gerçek mürşid Hz. Muhammed'dir. Allah'ın yeryüzündeki halifesi olmasıyla kullara yol göstericilik yapmış ve hala da yapmaktadır.

Beyitlerde hoca ve şeyh sözcükleri de mürşid anlamında kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitte hoca olarak geçmektedir:

Hocamun tâlibi çokdur hiç bundan kemteri yokdur
şunun mürşidi Hak'dur uymaz nâsun allarına
(253/25.4)

Şair, bir beyitte mürşidinin Kur'an olduğunu söyler:
Kaf tağı zerrem degül ay u güneş bana kul
Hak'dur aslum şek degül mürşiddir Kur'an bana
(7/10.2)

Yunus, şeyhini durmadan aradığını, sorduğunu belirtir. Bunun sebebi aşkının kendisini kendinden geçirmesidir. Şeyhini bulunca aşkına bir yön verecektir şair:

Ben yürirem ildem ile şeyh soraram dilden dile
Gurbetde halüm kim bile gel gör beni ışk n'eyledi
(224/316.5)

Diğer bir beyitte dosttan uzak kalmamak ve dost için hazırlık yapılması gerektiği söylenir. Son durağın ise şeyhin katında olduğu belirtilir:

Gel gidelüm kalma irak dost için kılalum yarak
Şeyhün katındadır durak gel dosta gidelüm gönül
(247/16.3)

Beyitlerden birinde ise canın aşk yoluna feda edilmesi gerektiği ifade edildikten sonra şeyh ile kişinin kendi kendini bulabileceği anlatılır:

Âşık Yûnus sen cânunı ışk yolına eyle fidi
Şeyh ile buldum ben beni ayruk cihânı bilmezem
(132/184.4)

Mutasavvıfımız, bir dağ içinde aşkdan bir kadeh alıp içtiğini ve pirinden, şeyhinden ayrılmadığını dile getirir:

Ayrılmadum pîrümnden ayrılmadum şeyhümnden
Işkdan bir kadeh aldum içdüm bir dağ içinde
(254/27.6)

Yunus, yaralı olduğunu, bu aşk yarasını Allah'ın bildiğini ve her sabah bu yarasını şeyhine söyleyip indiğini söyler:

Bu biçâre miskîn Yunus yârelidür Hak bilür
Her sabah yâresini şeyhine söyler iniler
(245/12.8)

Şeyh, aşk denizinden şarap içmiştir:

Toldur bize sun kadehi ışk şarabından iy sâki
Ol denizden içür bize ki andan içer şeyh u fakı
(200/282.1)

Yunus, şeyhe seslenerek gönül yapan kişinin Hakk'ı bulabileceğini söyler ve gönül yıkan kişi yüz okusa da fayda etmeyecektir:

Şeyh u dânişmend ü fakı gönül yapan bulur Hakk'ı
Sen bir gönül yıkdunise gerekse var yüz yıl okı
(229/323.4)

Şeyhe iman yoldaş olursa, onun için sıkıntı, tasa yoktur:

Yatur şeyh ü danişmend çürümiş sünük ü ten
Yoldaş olursa iman ya ne gussa bunlara
(252/24.3)

k) **PİR** :

PİR kelimesi Farsça'da yaşlı, ihtiyar demektir. Bir tarikatın ilk kurucusu anlamına da gelir. PİRİN türbesinin bulunduğu dergâha "pİR evi, pİR makamı, huzûr, huzûr-ı pİR" denilir. Yunus Emre, doğru yola gitmiş, pİrlerin huzûruna çıkmış ve pİrlerin eteğini tutmuş biridir:

Nitdi bu Yûnus nitdi bir toğrı yolda gitdi
Pİrler eteğin tutdı Allah görelüm neyler

(54/80.13)

Şairimiz, hiçbir zaman pİRinden, şeyhinden ayrılmadığını, bir dağ içinde aşktan bir kadeh aldığını söyler:

Ayrılmadum pİRümden ayrılmadum şeyhümden
Işkdan bir kadeh aldum içdüm bir dağ içinde

(254/27.6)

Şair, bazı beyitlerde ise pİRini görmediği zamanki üzüntülü halini dile getirmekte ve pİRinin yüzünü gördüğü an ise yaşadığı mutluluğu şöyle ifade eder:

Çok çok şükür sen Çalaba maksûduma irdüm bugün
Müştâkıdum bunca zaman pİRüm yüzün gördüm bugün

(133/186.1)

Kaygu beni almışdı canum zebûn olmuşdı
Gördüm pİRümün yüzini ol kayguyı sürdürdüm bugün

(133/186.2)

l) RİCÂLÜ'L GAYB (YİDİLER) :

“Gayb erenleri yerinde kullanılır bir tâbirdir. Üçler, yediler, kırklar bu cümledendir. Sofiyeye ait eserlere göre her biri Allah tarafından mânevî idareye memur olan bu gayb erenleri, birbirinin emir ve iznine tâbi bulunanları, halktan gizli olanları, halk ile beraber buldukları halde tanınmıyan, bilinmeyenleri, derece cihetiyle birbirine nispetle aşağı ve yüksek derecede bulunanları vardır”²³ Yunus, Ricâlü'l Gayb'den sadece bir beyitte bahseder:

Yidinci kapusunda yidiler oturur anda
Sana dirler kurtıldun gir dost yüzün göresin
(135/188.14)

m) RİND :

Dünya işlerini hoş gören kişilere rind denir. Rind, acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş gören, üzüntü ve neşeyi eşitmiş gibi düşünen biridir. Rindlere göre dünyanın bir pul kadar değeri yoktur. Rindlerin yeri harâbâttır. Şairimiz bir beyitte harâbâtta rind olduğunu söyler:

Gâh mü'mînem tâ'atda dembedem münâcatda
Gâh rindem harâbatda ben bir aceb kolmaşam
(131/183.5)

n) SÛFİ :

Sûfi kelimesine değişik anlamlar verilmiştir:Bunların en önemlileri şunlardır:

*Sûf, Arapça' da yün anlamına gelir ve kaba yünden dokunmuş kumaşa da suf, sof denir. İlk sufiler kaba yünden elbise giydikleri için hem sûfi

²³ M.Zeki PAKALIN, Osmanlı Tarih deyimleri veTerimleri Sözlüğü, M.Eğitim Basımevi, İst.1983, C. III., s.38

olmayanlardan ayrılmış hem de gösterişli giyinişlerden uzakta kalmışlardır. Bu yüzden kendilerine sūfi denilmiştir.

*Sôfi sözü Arapça safâ'dan türemiştir. Berrak, sâf, temiz ve parlak anlamındaki safâ, sôfilerin gönül saflığını, mânevi temizliğini ve Allah'a giden yolda duydukları temiz hazzı belirtir.

*Kelime suffa aslından gelmedir. Suffa, sofa, eyvan demektir. Hz. Muhammed'in mescidi suffası'nda gece gündüz ibâdetle ve Allâh'ı anmakla meşgul olan sahâbeyi hatırlattığı için, gönülleri ve sözleriyle devamlı sûrette Allâh'ı anan ilk İslâm zâhitlerine de bu sebeple sūfi denilmiştir.

*Sôfi sözü, İbrânce en-sof kelimesinden doğmuştur. En-sof, kâinat yaratılmazdan önce, kendi varlığından habersiz, fakat, mutlak ve küllî bir kudret hâlinde var olan tek varlık'ın adıdır.

*Sôfi sözü, Arapça'da Yunanca sofıya kelimesinden geçmiştir. Sofıya, Yunanca'da hikmet demektir. İslâm'da bu söz, Allâh'ın hakîm adına uygundur. Çünkü Allah'ın güzel adlarından biri hakîm'dir.²⁴

Genel olarak Allah'a ulaşmak için tekkelerde toplanan İslam mistiklerine sôfi, sūfi denilmektedir. Şair, bir beyitte sūfilere sohbetin gerektiğini söyler. Buradaki sohbetten kastedilen tekkelerde hikmet üzerine kurulan sohbettir:

Sūfilere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnun'lara Leylî gerek bana seni gerek seni
(209/294.5)

²⁴ Nihat Sami BANARLI, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İst. 1987, C.1 s.116,117

Her şahıs kendi benzerini kendi kendisiyle karşı karşıya getirir. Örneğin sûfilerin kendi kendisiyle eş olarak gördükleri namazdır. Çünkü kendi kişiliklerine uygun olan davranış biçimi öyle olmaktadır:

Her şahsun kendü tuşın kendüye tuş eyledi
Sâdıklar ikrâr ile sûfiler namaz ile

(184/262.8)

Şair, beyitlerden birinde ariflerin yanında sûfilik satılmamasını, aşka ikiyüzlülüğün katılmamasını ister:

Ârifler ortasında sûfilik satmayalar
Çün sûfiye ihlâs oldı ıška riyâ katmayalar

(37/55.1)

Yunus Emre, bir beyitte ise kendi devrindeki ikiyüzlü sûfilere seslenir ve “riyakâr sûfi, ne diye hilekârlık yapıyorsun?” der:

Yüri hey sûfi zerrak ne sâluslık satarsın
Hak'dan artuk kim ola kula dilek viresi

(209/293.8)

o) YÂRAN :

Yâran arkadaş, dost demektir. Beyitlerde, yâran aşık olan kişinin sırdaşdır ve aynı zamanda Allah'a yakın kimsedir. Şair, beyitlerde gerçek bir yâranın nasıl olması ve aşığın yârana tavrı üzerinde durmaktadır. Örneğin âşığa yâranının eğri olduğu, doğru olmadığı halde her şeyini verip kurtulması gerektiği öğüdünü verir:

Gördün yârun eğridür nen varısa vir kurtul
Uslulardan öğütdür işitdüğün varısa

(179/255.3)

Öte yandan yârin, ona karşılık, huzurunda secde etmesini ve eğer çaresi varsa ciğerini çıkarıp yedirmesini söyler. Tabii ki bu eğri olan yâran için yapılacak bir davranıştır:

Yârin sana mukabil tapusunda sücud kıl
Çıkar ciğerün yidür eger çâren varısa

(179/255.4)

Yunus Emre, bir beyitte ise yâranların bile bir eksiki olabileceğini, bundan dolayı onların ayıplanmaması gerektiğini söyler:

Yûnus miskîn delüdü hem sözinden bellüdü
Ayıblaman yârenler eksikliğı varısa

(179/255.7)

Şair, yârenleri gerçek erenleri olarak görür:

Yunus eydür yârenler iy girçeğüm erenler
Bu yoldaolan haller Allah'a kalmış benüm

(128/178.6)

11.) TOPLUMSAL ŞAHISLAR

a) **AHÎ :**

“Kardeşlik, arkadaşlık, dostluk manasına gelir. Anadolu’ya has bir teşkilâttir. XIII. ilâ XIV. asırda yiğitlik, cömertlik, mertlik , düşkünlere yardım, zulüm görenleri koruma gibi insanî gayeler uğruna etkin biçimde teşkilâtlanmıştır. İlk defa Abbasî halifelerinden Nâsır Bi-dînilleh tarafından XII. asırda bir meslek haline getirilen fütüvvet, Anadolu’da Ahîlik adı altında Ahî Evren tarafından kurulmuş bir tarikat şeklinde kendini gösterir.

Ahîler fütüvvet kütüklerini Hz. Ali’ye kadar götürürler ve kendilerini Peygamber soyundan sayarlar. Başlarına beyaz bir külâh, ayaklarına da fütüvvet şalvarı giyerler. Külâhlarının ucunda yeniçerilerinkine benzeyen uzun bir şerit bulunur. Bellerinde silahları vardır. Zikirlerini toplu olarak zâviyelerinde gece yaparlarmış.

Ahîler, esnaf locasını ellerinde bulundurlardı. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk zamanlarında önemli siyasî roller oynamışlardır. Ahîlik vatan ve milletin gelişmesine daima katkıda bulunmuş bir teşkilattir. Yarı tarikat havasında olan bu teşkilât, Mevlevilik ve Bektaşilik ile sıkı ilişkideydi.²⁵

Yunus Emre, ahî redifli iki manzume yazmıştır. Yunus Emre’nin şiirlerinde ahî, Allah’ı seven ve ona ulaşmaya çalışan bir sûfidir. Bu sûfi de Yunus’tur. Yunus, tasavvuf yolunda ilerlerken ere erdiğini, eri bulduğunu, er eteğini tuttuğunu söylüyor. Ama bu er eteğini tutmadan önce canının gözsüz bir can, içinin sen-ben fikriyle dolu olduğunu, miskinlik eteğini tutarak nefisten kurtulduğunu söylemektedir. Tanrı’dan korkar olduğunu, gönlünden kını kovduğunu doğru yolu gözleyip uluların eteğini tuttuğunu da belirtmektedir.

İy yarenler iy kardaşlar görün beni n’itdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er eteğün dutdum ahî

²⁵ Dr. İskender Pala, Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü Ank, 1990, s. 23,24

Canum bir gözsüz canıdı içi dolu sen ben idi
Dutdum miskînlik eteğin ben menzîle yitdüm ahî

Korkar oldum bir Tanrı'dan bîzâr oldum yatlu hudan
İşbu işüm sağınçıla ben yoluma gitdüm ahî

Giderdüm gönlümden kini kin dutanun yotur dîni
İy yarenler ben bu sözi uludan işitdüm ahî

Anladum kendü hâlümü gözledüm toğrı yolumu
Dutdum ulular eteğin Hazrete ben yitdüm ahî

Âşıkısan miskîn Yûnus Hazrete dutgıl yüzini
Anlayana gevherdurur söz sarrâfa satdum ahî

(222 /312.1-6)

Ahî redifli diğer şiirde ise sûfinin tasavvufi yolda ilerlerken bilmesi gereken bilgiler, yollar ve gelmesi icap eden makam anlatılmaktadır:

Ben bende seyrideriken aceb sırra irdüm ahî
Bir siz dahı sizde görün dostı bende gördüm ahî

Bende bakdum bende gördüm benümile bir olanı
Sûretüme can olanı kimdurur (ben) bildüm ahî

İsteyüben bulımazam ol benisem ya ben kanı
Seçemedüm andan beni bir kezden ol oldum ahî

Sûret toprakdur diyeni gönlüm kabût itmez anı
Bu toprağın cevherini hazrete ırgürdüm ahî

Münkîr kişi tuymaz bunı derdlülerün sizer canı
Ben ışk bağı bülbüliyem ol bağçeden geldüm ahî

Ma'sûk bizümledür bile ayru deĝül kıldan kıla
Irak sefer bizden kala dostı yakın buldum ahî

Deĝme bir yol kandan bana taĝılmayam deĝme yana
Kutlu oldu bu seferüm hoş menzîle irdüm ahî

(203/286.1-7)

Gel ahî iy şehriyârı sözüümüzi dinle bâri
Hezâran gevher dinârı kara topraĝ ide bir söz

(55/82.4)

Şairimiz bir beyitte ahîlere ahîretin gerektiğini, ahîret için çalıştıklarını söylüyor:

Sûfilere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnûn'lara Leylî gerek bana seni gerek seni

(209/294.5)

b) **ATTÂR** :

Aktâr, güzel koku satan kişidir. Şair, bir beyitte attâr ismini kullanır ve attâr olmak gerektiğini şöyle ifade eder:

Terezi ana gerek bakkâl ola
Ya bezirgân tacir ü attâr ola

(232/326.15)

c) **AYYÂR** :

Arapça bir söz olan ayyâr, gözü pek, atılgan, hilekâr ve yan kesici anlamlarına gelmektedir. Şaire göre, ayyâr fesâd işler işleyen aşğın gönlü için bir benzetme unsuru olmaktadır. Ayyârlar ayrıca Bağdat'ta bulunurlar:

Zâhirüm eyü yerde gönlüm fâsid haberde
Bulunmaya Bağdad'da bencileyin bir ayyar
(22/33.3)

d) **FAKÎR** :

Fakîr yoksul, muhtaç demektir. Ayrıca Avrupalıların kendilerine eziyet etmeyi ibadet sayan bir kısım Hint dervişlerine verdikleri addır.

Yunus Emre, bir beyitte fakîrler tembellikten elini çektikten sonra gönülleri yıkarak heybetli olmuşlardır, diyor. Buna göre derviş olabilmek için miskînlikten uzak durmak gerekmektedir:

Fakîrler miskînlikten çekdi elin
Gönüller yukuban heybetlü oldı
(214/301.6)

e) **HARÂMÎ** :

Hırsız, haydut, yol kesen demektir. Şair, bir beyitte harâmî ile içkinin tüm dünyayı kapladığını, fesâd işler işleyen kişinin hürmetli olduğunu söyler:

Harâmîle hamir tutdı cihânı
Fesâd işler iden hürmetlü oldı
(214/301.3)

f) **KADI :**

Tanzimata kadar her türlü dâvaya bakan, tanzimattan sonra yalnız evlenme, boşanma, miras dâvaları ile ilgilenen ve medenî kanundan sonra kaldırılan mahkemelerin başkanlarına verilen addır. Şairimize göre dört kitabı okuyan hiç kimse aşka çare bulmamıştır, kadılar bile çare bulmamıştır:

Dört kitabı okuyan bulmadı ışka çâre

Ne beğler ne sultanlar ne müderrîs ne kadı

(204/287.2)

g) **KOLMAŞ :**

Geveze, saçma sapan ve asılsız sözler söyleyen aldaticı, hilekâr, sahtekâr demektir. Yunus Emre, bu şahsın dünya zevklerine aldandığını, yalancı olduğunu söyler:

Bunlar bunda kaldılar dünyeye aldandılar

Yalancılar aldılar hep bunlar kolmaş oldı

(218/307.7)

Kolmaş'ın sözüne güvenilemeyeceği, asılsız şeyler söyleyebileceği, adeta bir yaban canavarı gibi olduğu aşağıdaki beyitte şu şekilde anlatılır:

Kolmaşa virdük sözini sözile dökdük yüzini

Yaban canavarı gibi bilenler andan şeş ider

(45/67.3)

Şairimiz, bir beyitte gâh mü'mîn, gâh rind, gâh kolmaş olduğunu şöyle dile getirir:

Gâh mü'mînem tâ'atda dembedem münâcatda

Gâh rindem harâbatda ben bir aceb kolmaşam

(131/183.5)

Diğer bir beyitte kolmaş olarak kalmıyacağını, adını aşkının verdiğini söyler:

Bana giriş didiler ışka giriş didiler
Benüm adum ışk virdi ben durmazam kolmaşda
(166/237.4)

h) **MÜDDE'Î** :

“Dâva eden yerinde kullanılan bir tabirdir.”²⁶ Mutasavvıfımıza göre Müddeî tipi doğru ve inançlı bir insandır. Çünkü müddeînin Kâ'be'ye yüz kez gitmesi gerekse ve giderse de bizi göremez. Gözüne giremeyiz, bunun nedeni, onlar dünyevî şeylerle ilgilenmezler, kendi inanaçlarıyla uğraşmaktadırlar:

Müdde'î bizi görmez gözine girersevüz
Gerekse yüz kez varsun Kâ'be'ye ulu hacca
(186/264.4)

²⁶ () MîZeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri e Terileri Sözlüğü, İst. 1983, 2.Cilt, s.597

12.) DİĞER DİNLERİN ŞAHISLARI

a) **KEŞİŞ** :

Hristiyanlıkta manastıra çekilmiş, dünya ile ilgisini keserek din işleriyle görevlendirilmiş erkeklere keşiş denir. Şairimiz, bir beyitte, kendisine yaramayanı başkası için isteyen kişinin adı, her ne kadar müslüman olsa da kendisi keşişe benzer, diyor:

Kendüye yaramazı biregüye sanan ol
Adı müsülman anun kendü benzer keşişe
(160/228.2)

b) **RÜHBÂN** :

“Rühbân, kendisini maddeden tecrid eden kişidir. Yaşadığı ruhanî âlemden çıkmak istemediği için dünyevî şeylerle uğraşmaz. Bu özelliğiyle rühbân, sülûk ehlinin geçmek ve yaşamak zorunda olduğu manevî beş gücü temsil eder. Bu melekeler, hayal, fikir, akıl, hıfz, zıkr şeklinde isimlendirilebilecek melekelerdir. Sâlik, sülûku sırasında kendisine teklif edilecek “beş rühbânı” alıp yolda kalmamalıdır.²⁷

Beşinci kapusunda biş rühbân vardır anda
Dürlü mata'lar satar olmasun kim alasın
(135/188.11)

Yunus Emre, bir beyitte tasavvuf yolunda ilerleyen biri olarak rühbân olmak istediğini şöyle belirtir:

Gâh izzetde aziz ü gâh zilletde hakîr
Geh varam erkân olam reh-bîn olam rühbân olam
(133/156.33)

²⁷ Dr. Mustafa TATÇI , Yunus Emre Divanı'nın İncelenmesi, Ankara, 1990, s.217

b) **TERSA** :

Putâ tapan, hristiyan demektir.“Tasavvufta mürşid-i kamil için kullanılır. Kelime “çok korkak” anlamına gelir. Müridler, Allah’tan korkmaları gerektiği için bu adla anılmışlardır.”²⁸ Dervişleri gören tersalar, huzurlarına geldiklerinde güçsüz kalırlar ve onların önünde, nasıki dağlar ve taşlar secde kılıyorsa, kendileri de secde kılıyorlar:

Tersâlar tapuya gelür hükm işleri zebûn olur

Tağlar taşlar secde kılur göriceğez dervişleri

(205/289.3)

²⁸ Dr. İskender Pala, Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü Ank. 1990 s.489

SONUÇ :

SONUÇ

Yunus Emre, peygamberleri tanıtırken özellikle Hz. Muhammed üzerinde çok durur. Şairimiz Hz. Muhammed'i bilinen ve bilinmeyen vasıflarıyla tanıtmaya çalışır ve ona göre Hz. Muhammed, yaratılmış ve yaratılacak olan en seçkin insandır. Bundan dolayı onunla ilgili beyitlerde, şair, ondan olağanüstü bir sevgiyle bahseder. Vasıflarını ve mucizelerini uzun uzun anlatarak övgüler dizer. O, diğer insanlar için yolunda yürünmesi gereken büyük bir peygamber, örnek bir insandır. Daha sonra büyük peygamberleri sırasıyla İslâm tarihindeki yeri ve ilgi çekici yönleriyle bize tanıtır. Ve hepsinden övgüyle ve hürmetle bahseder. Örneğin Lokman hekimliğiyle, İdris terziliğiyle, Şit Kâbe'yi ilk defa inşâ etmesiyle, Nuh tüm canlıları Tûfan' dan korumasıyla, v.s ...

Yunus Emre, İslâmiyeti büyük bir bütünlük içinde ele alır. Hz. Muhammed'in akrabaları ve aile yapısı da ilgisini çeker. Nitekim beyitlerinde sahabilere yer vermesi ve onları çeşitli özellikleriyle tanıtması buna en güzel örnektir. Sahabileri Hz. Muhammed'e olan bağlılıklarıyla, İslâm'a olan katkılarıyla, bu uğurda çektikleri cefâlarla birlikte tanıtır.

Şair, melekleri tanıtırken hem özelliklerinden ötürü hem de Allah'ın yaratmış olduğu her şeye duyduğu sevgiden dolayı meleklerle de içtenlikle bağlıdır. Buna karşın melekleri kendisiyle Allah'ı arasında bir bağlayıcı unsur olarak görmez. Hatta bazı beyitlerde Azrail!'in tenine kastedebileceğini, ama Allah ile kendisi arasındaki ruh bağlılığını yıkamayacağını söyler. Bunun yanı sıra Cebrâil' in her şeye hüküm edebileceğini, fakat aşkına, ahına, acısına hüküm edemeyeceğini belirtir.

Yunus, büyük aşkı anlatırken adeta kendi yaşadığı aşkı dile getirmeye çalışır. Çünkü Yunus'un aşkı oldukça yüce, karşılıksız, hiçbir çıkara

dayanmayan, ruhundaki insanî özellikleri ortaya çıkaran ve derinleştiren ilahî bir aşktır. Bu büyük aşkların aşklarıyla kendi aşkını özdeşleştirmektedir.

Mutasavvıfımız, kendi ilahî düşüncesini uhrevî şahıslarıyla anlatmaya çalışırken cennete ve cennetin nimetlerine bakış açısını da ifade eder. Yunus, cennete özlem duyduğu bir mekan olarak bakmaz. İnsana sunduğu güzellikler ilgisini çekmez. Cenneti ve cennetteki şahısları tıpkı bir film şeridi gibi gözler önüne sererek her yönüyle tanıtır.

Şairimiz, öncelikle olumsuz dini şahsiyetleri dine ve Tanrı'ya karşı takındıkları olumsuz tavırlarıyla tanıtmaya çalışır. Onlarda gördüğü en büyük eksiklik tanrısal aşkı ruhlarında duyumsamamış olmalarıdır. Bu da kişiliklerinde olumsuz sapmalara yol açar. Örneğin münafık inanmadığı halde inanmış görünerek, günahkâr günah işlemesine rağmen Tanrı'dan bağışlanmayı dileyerek... Ayrıca şaire göre Tanrı'nın varlığını ve İslâmiyeti inkâr eden, buna karşı ikiyüzlülük eden insan değildir, onları ahırda yaşaması gereken bir hayvana bezetir.

Yunus Emre'nin ilham aldığı, yolunda yürümek istediği, ilahî düşüncesini besleyen, geliştiren ve olgunlaştıran şahsiyetler sûfilerdir. Yunus, bu şahsiyetlere büyük bir sevgi ve hayranlık duymaktadır. Sûfiler, ayrı kaynaklardan beslenip tek bir noktada birleşen ve o noktada en yüksek düzeye, tasavvufi bilince erişen yüce şahsiyetlerdir. Yunus Emre, bu şahsiyetlerle özdeşleşerek, onların içinde adeta erimiştir.

Yunus Emre, Tanrı yolunda çektiği acılarla yetinmeyen bir mutasavvıftır. Bu yüzden Divân'ında peygamberler tarihinden alınma hem olumlu hem olumsuz şöhretli şahsiyetlere rastlanır. Yunus, her ne kadar olumlu şahsiyetlere benzemek istese de olumsuz şahsiyetleri yargılamaz ve onların çektikleri bedensel ıstırapların çok üstünde acılara katlanmak ister. Şöhretli şahısların bazıları olumsuz bir şahısken olumlu bir şahsiyete dönüşür (Belkıs), bazıları da sırf kötülüğün

timsalidir, hiçbir olumlu değişime uğramazlar (Nemrûd, Hâmân, Kârûn) ve bunun sonucunda da çok büyük bedensel acılara maruz kalırlar. Kimileri de sadece kahramandır, sırf yiğitlikleriyle ele alınır (Rüstem, Zülkarneyn).

Şair, her ne kadar tasavvufi bir kimliğe sahip olsa da toplumla bir bütünlük içindedir. Nitekim beyitlerine toplumsal şahısları alması, bunları olumlu ve olumsuz yanlarıyla ayırması, onlara kendi ilahî düşüncesini yüklemesi, onun toplumsal yanınında olduğunu, toplum içindeki kurumları iyi tanıdığını gösterir. Şairimiz, aynı zamanda toplumsal bir şahsiyettir.

Olumlu dini şahıslar, islâmî hayatta yeri olan ve bu hayatta karşılaşılan normal bir müslüman kimliğine sahip şahıslardır. Bu şahıslar genel halk çoğunluğunun yaşayabileceği bir müslümanlığı yaşayan, çile çekecek sabrı olmayan, tasavvufi şahıslara göre alt düzeyde olan tiplerdir. İnsanüstü bir güçleri yoktur. Şair, özelliği ve konumu itibariyle olumlu bir dini tip olarak görüldüğü halde, özü itibariyle dervişlik berâtını okuyamayacak, ilahi sırrı kavrayamamak tiplere de değiniyor. Bunlar zahid, müfti...’dir.

Sûfilerin kendi terimleriyle ifade etmek gerekirse: Tasavvufun gayesi insan-ı kâmil yetiştirmektir. İnsan-ı kâmil Allah’a, insana ve diğer yaratıklara karşı vazifelerini tam olarak ve şuurlu bir şekilde yerine getiren kişidir. Bu mertebenin bir adı da “Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak”, yani O’nun bütün güzel vasıflarının tecelli ettiği bir varlık haline gelmektir. Yunus Emre Divân’ındaki tasavvufi şahıslar insân-ı kâmil olmuş ya da olma yolundaki şahıslardır. Şaire göre tasavvufi şahıslar, sadece bu dünyanın insanı değillerdir. Aynı zamanda öbür dünyaya yaklaşan yanları da vardır. Bu duruma gelmek için çeşitli zorluklara katlanıp, birtakım aşamalardan geçmişlerdir. Tasavvufi şahıslar, bu dünyayı bir misafirhane olarak görürler. Asıl yaşanacak yer, öbür dünyadır. Normal insanlardan farklı olarak insanüstü güçleri vardır, her tasavvufi şahısta farklı olmak üzere bulunur. Örneğin evliyâda daha fazla, erende evliyâyâ göre biraz daha az, ârifte erenden daha az. Tasavvufi şahıslar,

insanlara yol gösterici olma özellikleriyle adeta birer mürebbî'dirler. Çünkü doğruya, esenliğe, Hakk'a ulaşmak isteniyorsa, tasavvufi şahıslara bağlanılmalıdır. Bu şahıslarda insanüstü bir sevgide göze çarpar. Bu sevginin asıl kaynağı Allah dolayısıyla yaratılmış olan her şeydir. İçlerindeki Allah sevgisinden olacak tasavvufi şahıslar, kinden, yalandan, kötülükten uzak kimselerdir. Ayrıca tasavvufi şahıslar, anlama kabiliyeti ve sahip olduğu irade ile diğer varlıklardan üstün durumundadırlar. Bunların yanısıra, bazı tasavvufi şahıslarda çok gezmek göze çarpar. Örneğin eren, garip gibi. Şairimiz, bu şahıslara da içtenlikle sevgi duymaktadır.

Şairimiz, başka dinlerdeki şahısları tanıtarak, bizdeki insanları karşılaştırır. Bu karşılaştırma sonucunda bazı değerlendirmelere varır ve ona göre tersa ve keşiş olumsuz, rühbân ise olumlu bir tiptir. Rühbân'ın olumlu olmasının sebebi, kendisini maddeden soyutlayıp maneviyata yönelmesidir. Şairimizin düşüncesine uygun bir tiplendirme.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Yunus Emre Divânı, Kur'an'ın şiirle yapılmış bir tefsiridir ve buradaki şahıslar da İslamiyet ve İslâmî hayat içinde yer ve konumu olan şahıslardır.

KAYNAKÇA

1. **Aktaş, Şerif** : Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ank. 1991
2. **Ana Britannica**: İst. 1992, C.19,s.98
3. **Banarlı, Nihad Sâmi**: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, M.E.B. İst. 1987, C.I, s.116,117
4. **Dilçin, Cem**: Yeni Tarama Sözlüğü, T.D.K. Yayınları, Ank, 1983
5. **Develloğlu, Ferit**: Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ank. 1988
6. **Göçgün, Önder**:Türk Edebiyatı Araştırmaları, C.I, Konya 1991,s.21
7. **Kaplan, Mehmet**: Tıp Tahlilleri, İst. 1985
8. **Karahan, Abdülkadir**: Türk Kültürü ve Edebiyatı, İst. 1988
9. **Karakoç, Sezai** : Yunus Emre, İst. 1989
- 10.**Köprülü, Fuat**: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank. 1976
- 11.**Kudret, Cevdet**: Yunus Emre, İst. 1985
- 12.**Kum, Mustafa**: Evliyalar Ansiklopedisi, İst. 1992, s.191,192
- 13.**Meydan Larousse**: İst.1986, C.II, s. 147
- 14.**Onay, Ahmet Talat**: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ank. 1992
- 15.**Özcan, İsmail**: İslam Ansiklopedisi, İst. 1991, C.I, s.20
- 16.**Pakalın, M.Zeki**: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I, II, III, İst. 1983 s.38,393,584, 597,598,599,
- 17.**Pala, İskender**: Ansilopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ank. 1990, s.23, 24, 94, 106, 126, 158, 168, 204, 205, 214, 260, 387, 388, 469, 489, 513, 514,
- 18.**Tatçı, Mustafa**: Yunus Emre Divânı (İnceleme), Ank. 1990, s.217
- 19.**Timurtaş, Faruk Kadri**: Yunus Emre Dîvânı, Ank. 1986,